Återbetalning

Diarienummer
FK 2026/025081

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut.

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den digitala versionen, som finns på forsakringskassan.se. Sök på ”vägledningar”.

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Gemensamma försäkringsfrågor

Beslutad 2026-08-19

Innehåll

Förkortningar **9**

Sammanfattning **11**

Läsanvisningar **12**

1 Inledning **13**
1.1 Innehåll och avgränsningar 13
1.2 Principer för handläggningen 13
1.3 Några viktiga begrepp 14
1.4 Vem är borgenär? 14
1.5 Vem är part? 14

2 Allmänt om reglerna för återbetalning **16**
2.1 Återkravsregler 16
2.1.1 Återkrav av aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning 16
2.1.2 Återkrav av bostadsbidrag 17
2.1.3 Återkrav av underhållsstöd 17
2.1.4 Återkrav av sjuklön och sjuklönegaranti 17
2.1.5 Återkrav av assistansersättning 17
2.1.6 Är ett återkrav en ändring till den enskildes nackdel? 17
2.2 Direkt verkställbara myndighetsbeslut 17
2.2.1 Vilka beslut omfattas? 18
2.3 Kvittningsregler 19
2.4 *Condictio indebiti* 19
2.5 Skadeståndskrav 19

3 Försäkringskassans utredningsansvar, bevisbörda och beviskrav **20**
3.1 En misstänkt felutbetalning utreds i tre steg 20
3.2 Försäkringskassans utredningsansvar 20
3.2.1 Särskilt om Försäkringskassans utredningsansvar vid prövning av eftergift 22
3.2.2 Den enskildes medverkan under utredningen 22
3.2.3 På heder och samvete – särskilda skäl 22
3.3 Utredningsmetoder 23
3.4 Bevisbörda och beviskrav 24
3.4.1 Lägre beviskrav i vissa fall 25
3.4.2 Metodstöd – om beviskravet inte är uppfyllt 26

4 Felaktiga utbetalningar **28**
4.1 Definition av begreppet felaktig utbetalning 28
4.2 När är en utbetalning felaktig? 28
4.2.1 Fel vid tidpunkten för utbetalning – huvudregeln 28
4.2.2 Metodstöd – felaktiga utbetalningar till socialnämnden 30
4.3 Felaktiga utbetalningar som ligger långt tillbaka i tiden 30
4.4 Påverkan av en domstols inhiberade beslut om nedsättning och indragning 30
4.5 Ta ställning till rätten till den utbetalda ersättningen – mellanskillnadsberäkning 31

5 Vem kan ersättning återkrävas från och till vem ska beslutet skickas? **33**
5.1 Huvudregel – återkravet ska ställas mot den som beviljats ersättningen 33
5.2 Återkrav mot en minderårig 33
5.2.1 Metodstöd – återkrav mot en minderårig 33

5.3 Återkrav av assistansersättning 33
5.4 Återkrav av bostadsbidrag 34
5.5 Återkrav av underhållsstöd....35
5.6 Återkrav av vårdbidrag 35
5.7 Återkrav av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning....35
5.8 Återkrav när den försäkrade har ett ombud, en god man eller en förvaltare 35
5.9 Återkrav mot bolag och ekonomiska föreningar....35
5.9.1 Handelsbolag 36
5.9.2 Kommanditbolag 36
5.9.3 Aktiebolag....36
5.9.4 Ekonomisk förening....36
5.10 Återkrav mot myndigheter, kommuner och regioner....37

6 Allmänt om återbetalningsskyldighet 38
6.1 Regler om återbetalningsskyldighet....38
6.2 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB....38

7 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § första stycket SFB – den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen....40
7.1 Den som lämnar oriktiga uppgifter är alltid återbetalningsskyldig....40
7.2 Om den försäkrade inte har fullgjort uppgifts- eller anmälningsskyldigheten 40
7.2.1 Uppgiftsskyldighetens omfattning 40
7.2.2 Anmälningsskyldighetens omfattning....41
7.2.3 När uppkommer uppgifts- eller anmälningsskyldigheten? 42
7.2.4 Anmälan ska vara klar, tydlig och definitiv 43
7.2.5 Om den enskilde har anmält uppgifter till Försäkringskassan i ett annat sammanhang....44
7.2.6 Om någon annan har gjort anmälan 44
7.3 Orsakssamband 45

8 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § andra stycket SFB – någon annan har orsakat den felaktiga utbetalningen....46
8.1 Förutsättningen för återbetalningsskyldighet – insett eller skäligen borde ha insett....46
8.1.1 Bedömningen – borde den enskilde skäligen ha insett?....46
8.1.2 Vid vilken tidpunkt borde den enskilde senast skäligen ha insett felaktigheten?....47
8.1.3 Vilka uppgifter ska ligga till grund för bedömningen? 47
8.2 Omständigheter som påverkar bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett....47
8.2.1 Felaktiga uppgifter i beslutet eller ett felaktigt beslut 47
8.2.2 Information från Försäkringskassan om att rätten till ersättning kan påverkas....48
8.2.3 Skillnaden mellan den faktiska utbetalningen och det som borde ha betalats ut....48
8.2.4 Tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen....49
8.2.5 Kunskap om gällande regler 50
8.2.6 Den enskildes personliga omständigheter 53
8.2.7 Om den enskilde har ställföreträdare....53
8.2.8 Särskilt om vad bolag bör ha insikt om 53

9 Bedömning av återbetalningsskyldighet enligt andra regler än 108 kap. 2 § SFB 54
9.1 Bostadsbidrag och underhållsstöd – strikt återbetalningsskyldighet 54

9.2 Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning 54

10 Allmänt om eftergift 55
10.1 Syftet med eftergift 55
10.2 Reglering av eftergift 55
10.3 Eftergift ska alltid prövas om den enskilde är återbetalningsskyldig 55
10.4 En sammanvägd bedömning 55
10.5 Eftergiftsbedömningar i rättspraxis 56
10.6 Hur stor del av beloppet kan efterges? 56
10.7 Eftergift enligt RAR 2002:14 – belopp under 1 000 kr 56
10.8 Eftergift vid statliga fordringar 57

11 Eftergiftsbedömning enligt 108 kap. 11 § SFB 58
11.1 Den enskildes uppfattning om utbetalningens riktighet 58
11.2 Om Försäkringskassan har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen 58
11.2.1 När Försäkringskassan har känt till de korrekta uppgifterna eller ändrade förhållanden 58
11.2.2 Försäkringskassans dröjsmål med en utredning 59
11.2.3 Om Försäkringskassan har hjälpt till att fylla i ansökan 60
11.3 Eftergift av ekonomiska skäl 60
11.3.1 Den enskildes betalningsförmåga 60
11.3.2 Beräkning av betalningsförmåga 60
11.4 Högt återkravsbelopp eller lång återkravsperiod 62
11.5 Den enskildes hälsa 63
11.6 Ersättningen har varit sakligt motiverad 65
11.7 Den enskilde har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen 66
11.8 Eftergiftsbedömning vid strikt återbetalningsskyldighet 67

12 Eftergiftsbedömning enligt andra regler än 108 kap. 11 § 69
12.1 Bostadsbidrag 69
12.1.1 Förutsättning för att pröva rätten till eftergift 69
12.1.2 Bedömning av betalningsförmåga 69
12.1.3 Andra omständigheter som kan vara skäl för eller emot eftergift 70
12.2 Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning 70

13 Eftergiftsbedömning avseende bolag eller andra juridiska personer 71
13.1 Aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag och ekonomisk förening 71
13.1.1 Vad gäller för enskild firma ..... **Fel! Bokmärket är inte definierat.**

14 Metodstöd för utredning och bedömning av eftergift 73
14.1 Utredning 73
14.2 Bedömning 73
14.3 Motivering 74
14.4 Steg 2 – Finns det skäl för eftergift? ..... **Fel! Bokmärket är inte definierat.**
14.5 Steg 3 – Finns det skäl emot eftergift? ..... **Fel! Bokmärket är inte definierat.**
14.6 Steg 4 – En sammanvägd bedömning ..... **Fel! Bokmärket är inte definierat.**

15 Beslut om återbetalning 75
15.1 Skillnaden mellan beslut om återbetalning och beslut om att rätten till ersättning ska upphöra 75
15.2 Vissa beslut om återbetalning ska beslutas enligt den särskilda beslutsordningen 75

15.3 Kommunicering ... 75
15.3.1 Huvudregel – kommunicering ska ske inför ett beslut om återbetalning ... 76
15.4 Underrättelse om beslutet ... 76
15.4.1 Dödsbo ... 76
15.5 Beslut ... 76
15.5.1 Beslut i journal eller i beslutsbrev? ... 76
15.5.2 Uppgifter i beslutsbrevet ... 77
15.5.3 Hänvisning till rätt bestämmelse ... 77
15.6 När är förfallodagen? ... 77
15.7 När beslutet är fattat ... 78
15.8 Återställa ersättningsdagar ... 78
15.9 När anses en betalning gjord? ... 78
15.10 Skatteavdrag ... 78
15.10.1 Skatteverkets omprövning av beslut om slutlig skatt ... 79

16 Avbetalningsplaner ... 80
16.1 Vad innebär en avbetalningsplan? ... 80
16.2 Huvudregel – en avbetalningsplan får maximalt vara på ett år och ska vara skriftlig ... 80
16.2.1 Undantag – avbetalningsplan på mer än ett år ... 81
16.2.2 Längden på planen räknas från avtalsdagen ... 81
16.2.3 Betalningsfria perioder ... 82
16.2.4 Vilka skulder ska ingå? ... 82
16.2.5 Planens innehåll ... 82
16.3 Kostnader relaterade till avbetalningsplaner ... 83
16.3.1 Uppläggningsavgifter ... 83
16.3.2 Påminnelseavgift ... 83
16.4 Ny fordran och pågående avbetalningsplan ... 84
16.5 Anstånd vid skuldsanering ... 84
16.6 Avbetalningsplanen följs inte ... 85

17 Kvittning ... 86
17.1 Vad innebär kvittning? ... 86
17.2 Kvittning enligt SFB ... 86
17.3 Beräkning av kvittningsbelopp ... 87
17.4 Skulden ska vara betald inom ett år ... 87
17.5 Tidpunkt för kvittningsbeslut ... 88
17.6 Vilka bestämmelser ska tillämpas? ... 88
17.7 Kvittning av tandvårdsstöd ... 88
17.8 Räntor och avgifter ... 89
17.9 Kvittning och utmätning ... 89
17.10 Kvittning vid retroaktiva utbetalningar ... 89
17.11 Utlandsavdrag ... 90

18 Laga kraft och delgivning ... 92
18.1 Beslutet om återbetalning ska ha fått laga kraft ... 92
18.1.1 Val av delgivningssätt ... 92
18.2 Vanlig delgivning ... 93
18.2.1 Bekräftelse vid telefonkontakt ... 94
18.2.2 Ytterligare delgivningsåtgärder ... 94
18.3 Vem ska delges? ... 96
18.3.1 Fysiska personer ... 96

18.3.2 Delgivning av juridiska personer 98
18.4 Pensionsmyndigheten 99

19 Kronofogden 100
19.1 Betalningsuppmaning 100
19.2 Ansökan om verkställighet hos Kronofogden 100
19.3 Särskilda skäl att inte ansöka om verkställighet 101
19.4 Avgift vid verkställighet 101
19.5 Invändning mot verkställighet 101
19.6 Att sätta ned en fordran hos Kronofogden 102
19.7 Notering och rättelse i kreditupplysningsregister 102

20 Räntor 103
20.1 Dröjsmålsränta 103
20.2 Avbetalningsplan eller anstånd 104
20.3 Eftergift av ränta 104
20.4 Fordringar utanför SFB 105
20.5 Skuldsanering 105
20.6 Inhibition 105

21 Avräkning 106
21.1 Avräkningsordning 106
21.2 Den enskildes rätt att välja 106
21.3 Solidariska krav 107
21.4 Avräkning vid kvittning 107
21.5 Avräkning vid eftergift 108

22 Eftergift enligt hanteringsförordningen 109
22.1 Allmänt om eftergift 109
22.2 Avräkning vid eftergift 110
22.3 Solidariska krav 110

23 Ackord 112
23.1 Avräkning vid ackord 112

24 Skuldsanering 113
24.1 Anmäla krav som ska ingå i skuldsanering till Skatteverket 113
24.2 Allmänt om skuldsanering 113
24.3 När Kronofogden beslutar att inleda skuldsanering 113
24.3.1 Krav som är undantagna från skuldsanering 114
24.3.2 Krav som beslutas efter inledande av skuldsanering 114
24.4 Skuldsaneringen inleds 115
24.5 Beslut om skuldsanering 115
24.6 Verkställighet 116
24.7 Avräkning av betalning 116
24.8 Omprövning 116
24.9 Skuldsaneringen avslutas 116

25 Konkurs 117
25.1 Allmänt om konkurs 117
25.2 Skatteverkets ansvar vid konkurs 117
25.3 Konkursen pågår 117
25.4 Vad händer efter konkursen? 118

26 Solidarisk betalningsskyldighet 119
26.1 Vad innebär solidarisk betalningsskyldighet? 119
26.2 Regressrätt 119
26.3 Om partsförhållandet 119
26.4 Vilka krav är solidariska? 119
26.5 Kan en solidarisk betalningsskyldighet bli enskild? 120
26.6 Avbetalningsplan 120
26.7 Skuldsanering 120
26.8 En av personerna har avlidit 120

27 Dödsbon 121
27.1 Företrädare för dödsboet 121
27.2 Återkrav när den enskilde har avlidit 121
27.2.1 Prövning av eftergift i förhållande till dödsbo 121
27.2.2 Metodstöd utredningsansvar i förhållande till dödsbon 122
27.3 Fordringar mot dödsbon 123
27.3.1 Delgivning 123
27.3.2 Avbetalningsplan och anstånd 123
27.4 Beslut om återbetalning har fattats före dödsfallet 124
27.4.1 Bouppteckning 124
27.4.2 Dödsboanmälan 124
27.5 Felutbetalningar efter dödsfallet 124

28 Misstagsbetalningar och *condictio indebiti* 125
28.1 Vad är condictio indebiti? 125
28.2 Misstagsutbetalningar från Försäkringskassan 125
28.2.1 Exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas 125
28.2.2 När ska principen om *condictio indebiti* tillämpas vid misstagsutbetalningar? 126
28.2.3 Rättspraxis om *condictio indebiti* 127
28.2.4 Metodstöd – *condictio indebiti* 127
28.2.5 Om personen inte betalar 127
28.3 Misstagsinbetalning från den enskilde 127
28.3.1 Andra typer av misstagsinbetalningar 127
28.3.2 Metodstöd – misstagsinbetalning 128

29 Preskription 129

Källförteckning 130

Bilaga 1 Flödesschema om återbetalningsskyldighet 136

Bilaga 2 Kvittningsschema för Försäkringskassans krav 137

Bilaga 3 Kvittningsschema för Pensionsmyndighetens krav 138

Förkortningar

Förkortning	Förklaring
ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
AK	Administrativa kommissionen för social trygghet för migrerande arbetare
DelgF	Delgivningsförordningen (2011:154)
DelgL	Delgivningslagen (2010:1932)
EFL	Lag (1987:667) om ekonomiska föreningar
Förordning (1991:1046)	Förordning (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel
FAS	Förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd
FEA	Förordning (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser
FEE	Förordning (2022:807) om statlig ersättning för arbete i etableringsjobb
FHA	Förordning (2010:425) om ersättning för kostnader för sjuklön
FKRS	Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden
FL	Förvaltningslag (2017:900)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
Förordning 883/2004	Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen och Europaparlamentets
Förordning 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning 883/2004	Rådets förordning (EG) nr 987/2009 av den 16 september 2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen
Hanteringsförordningen	Förordning (1993:1138) om hantering av statliga fordringar
HB	Handelsbalken
HBL	Lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
IMY	Integritetsskyddsmyndigheten
KAMFS	Kammarkollegiets föreskrifter
KFM	Kronofogden
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNJ	Kammarrätten i Jönköping
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
KRSU	Kammarrätten i Sundsvall
LET	Lag (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret
LPS	Lag (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m.
PM	Pensionsmyndigheten
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd

Förkortning	Förklaring
RegR	Regeringsrätten
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SBL	Skattebetalningslagen (1997:483)
SED	Structured Electronic Document
SFB	Socialförsäkringsbalken
SFBP	Lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken
SGI	Sjukpenninggrundande inkomst
SjLL	Lagen (1991:1047) om sjuklön
TFP	Tillfällig föräldrapenning
UB	Utsökningsbalken
ÄB	Ärvdabalken

Sammanfattning

Denna vägledning beskriver reglerna kring återbetalning. Det innefattar den generella regeln i 108 kap. 2 § socialförsäkringsbalken (SFB), andra regler om återkrav och de regler som därefter behöver tillämpas för att återföra pengarna till staten. Som ett komplement till denna vägledning finns även vägledningen (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan* som ska användas som stöd i vissa fall, huvudsakligen vid hanteringen av Försäkringskassans äldre fordringar, det vill säga de som återkrävdes före den 1 september 2022.

Vägledningen vänder sig främst till återbetalningshandläggare, men även till viss del andra handläggare på Försäkringskassan som kommer i kontakt med felaktiga utbetalningar, till exempel förmånshandläggare. Den behandlar dock inte återkravsregler för alla ersättningar, det finns några undantag. Läs mer i avsnitt 1.1.

Läsanvisningar

Denna vägledning ska vara ett stöd för Försäkringskassans medarbetare i handläggningen och vid utbildning.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis och för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Vägledningen innehåller också en beskrivning av hur man ska handlägga ärenden och vilka metoder som då ska användas för att åstadkomma både effektivitet och kvalitet i handläggningen. Rubriken till sådana kapitel eller avsnitt inleds med ordet Metodstöd.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden, interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör framför allt hur en ersättning ska beräknas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I historikbilagan finns en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får du en överblick över de viktigaste nyheterna i den här versionen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktsbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken ”Bokmärken” i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

1 Inledning

Den här vägledningen är ett stöd i Försäkringskassans återbetalningshandläggning. Det innebär att den beskriver hur Försäkringskassan utreder och tar ställning till om ersättning har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, om vi ska ställa återkrav och hur vi hanterar återföring av pengarna. Det finns dock några undantag som vägledningen inte behandlar, se avsnitt 1.1.

När det gäller felaktiga utbetalningar så ger den här vägledningen ett generellt stöd för utredning och ställningstagande till vad som betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, men den behandlar inte förmånsspecifika regler om rätten till ersättning.

1.1 Innehåll och avgränsningar

När det gäller stöd i att ställa återkrav, det vill säga regelverket för återbetalningsskyldighet och eftergift, så behandlar den här vägledningen reglerna för de flesta av de ersättningar som Försäkringskassan betalar ut, men inte

- statligt tandvårdsstöd
- slutligt bostadsbidrag
- sjukersättning och arbetsskadelivränta vid avstämning av steglös avräkning
- bilstöd som återkrävs enligt 52 kap. socialförsäkringsbalken
- arbetshjälpmedel.

Däremot omfattas dessa ersättningar av vägledningens beskrivning av återföring av pengarna, det vill säga det som händer efter att återkravet har ställts. Det handlar bland annat om ränta, avräkningsordning vid betalning och möjligheterna till avbetalningsplan och kvittning.

I vissa delar ser regelverket kring återföring olika ut beroende på om återkravet är direkt verkställbart hos Kronofogden eller inte. För återkrav som inte är direkt verkställbara är i stället vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan* ett stöd i handläggningen. Läs mer i avsnitt 2.2 om vilka återkrav som är direkt verkställbara.

Den bidragsskyldige förälderns betalningsskyldighet för underhållsstöd behandlas inte alls i den här vägledningen, eftersom det omfattas av ett helt separat regelverk.

Den här vägledningen beskriver inte heller Försäkringskassans administrativa beslut att inte utreda felaktiga utbetalningar under 2 000 kr (dnr. 001940-2015) eftersom när den beloppsgränsen är aktuell att tillämpa blir vägledningen inte aktuell. Se process (2017:01) Återbetalning.

1.2 Principer för handläggningen

Precis som i verksamheten i övrigt gäller 9 § första stycket förvaltningslagen (FL) som säger att ärenden ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.

I statens verksamhet ska hög effektivitet eftersträvas och god hushållning iakttas (1 kap. 3 § Budgetlag [2011:203]). Regeln är särskilt viktig i Försäkringskassans indrivande verksamhet.

Om det finns flera handlingsalternativ bör vi i princip välja det som bäst gör en snabb betalning av fordran möjlig. Andra omständigheter som bör påverka är de kostnader som olika alternativ innebär och om det finns möjlighet att få betalt utan att överlämna

ärendet till Kronofogden. Exempelvis anser Försäkringskassan att den som inte kan betala på förfallodagen, men vill betala genom avbetalningsplan, bör få en chans att göra det.

Läs mer

I vägledning 2004:7 *Förvaltningsrätt i praktiken* kan du läsa mer om de grundläggande principerna för handläggning av ärenden.

1.3 Några viktiga begrepp

Återbetalning och återkrav

Beslut om återbetalning är ett beslut om att kräva betalning i enlighet med socialförsäkringens bestämmelser om återbetalning av felaktigt utbetald ersättning. Beslutet innebär att Försäkringskassan har ställt ett *återkrav*. Det finns därutöver två andra typer av krav som Försäkringskassan kan rikta mot enskilda: *skadeståndskrav* och krav enligt principen om *condictio indebiti* (läs mer i avsnitt 27.1).

Fordran och skuld

En *fordran* utgör ett eller flera *krav* som Försäkringskassan (eller Pensionsmyndigheten) har gentemot en enskild och betecknar anspråket att få betalt. *Skuld* används för att beteckna den enskildes skyldighet att betala. Vår fordran är alltså den enskildes skuld.

Enskild, gäldenär och borgenär

Den som är betalningsskyldig kallas för *gäldenär*. Den som kräver betalningen kallas för *borgenär*. En gäldenär kan vara en eller två fysiska personer eller en juridisk person, till exempel ett bolag. I den här vägledningen används dock oftast begreppet *den enskilde* i stället för *gäldenären* eller *den försäkrade*, med undantag för de avsnitt som beskriver regler om förhållandet mellan gäldenär och borgenär. Det är för att vägledningen även beskriver handläggningen innan den enskilde har blivit en gäldenär. *Den enskilde* används därför även för en juridisk person och solidariskt återbetalningsskyldiga personer.

Restföring

När Försäkringskassan ansöker om verkställighet och därigenom överlämnar kravet till Kronofogden för indrivning kallas det för *restföring*.

1.4 Vem är borgenär?

Försäkringskassan driver in fordringar åt Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Arbetsförmedlingen. För de fordringar som Försäkringskassan hanterar är staten borgenär. När det gäller de fordringar som omfattas av den här vägledningen är det Skatteverket som företräder staten i vissa ärenden, även om Försäkringskassan hanterar fordran (se lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter). I andra sammanhang företräder Försäkringskassan staten.

1.5 Vem är part?

Den som återkravet är ställt till är part i ärendet. Det kan vara en eller flera personer och det kan handla om fysiska eller juridiska personer.

Läs mer
I vägledning 2004:7 *Förvaltningsrätt i praktiken* kan du läsa vad som gäller när den som är återbetalningsskyldig företräds av någon annan.

2 Allmänt om reglerna för återbetalning

Det här kapitlet beskriver övergripande de bestämmelser som reglerar återbetalning av felaktiga utbetalningar.

2.1 Återkravsregler

Försäkringskassan ska, under vissa förutsättningar, besluta om återbetalning av ersättningar som blivit felaktigt utbetalda. Avsnitt 2.1.1–2.1.6 behandlar i korthet reglerna om återbetalningsskyldighet och eftergift i SFB samt motsvarande bestämmelser i andra lagar och förordningar.

SFB trädde i kraft den 1 januari 2011 och ersatte då ungefär 30 av de tidigare socialförsäkringsförfattningarna. SFB omfattar i stort sett samtliga socialförsäkringsförmåner som administreras av Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket. Aktivitetsstöd och statligt tandvårdsstöd är exempel på förmåner som inte omfattas av SFB. Reglerna om återkrav finns i 108 kap SFB. Huvudregeln om återbetalningsskyldighet finns i 2 § och huvudregeln om eftergift i 11 §. De flesta av Försäkringskassans förmåner omfattas av dessa regler. För förmåner som inte omfattas av dem gäller andra regler, se avsnitt 2.1.1–2.1.5.

2.1.1 Återkrav av aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Från och med den 1 januari 2018 regleras rätten till följande ersättningar av förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser (FEA):

- aktivitetsstöd
- utvecklingsersättning
- etableringsersättning
- etableringstillägg
- bostadsersättning.

Återbetalningsskyldigheten regleras i 8 kap. 1 och 1 a § FEA och frågan om eftergift regleras i 8 kap. 5 § FEA. Dessa regler följer samma modell som 108 kap. 2 och 11 §§ SFB, men formuleras annorlunda.

Det finns övergångsbestämmelser i FEA som anger när de tidigare reglerna om återbetalning och eftergift ska användas. De gäller till exempel för den som den 1 januari 2018 hade en etableringsplan och så länge den planen gäller.

- Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till aktivitetsstöd och utvecklingsersättning i förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd (FAS). Återbetalningsskyldigheten regleras i 23 § och eftergiften regleras i 23 d §. Reglerna följer samma modell som 108 kap. 2 och 11 §§ SFB, men formuleras annorlunda.
- Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till etableringstillägg respektive bostadsersättning i förordningen (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare. I 3 kap. Återbetalningsskyldigheten regleras i 3 kap. 16 § och eftergiften regleras i 3 kap. 20 §. Reglerna följer enligt samma modell som 108 kap. 2 och 11 §§ SFB, men formuleras annorlunda.

Se mer i avsnitt 9.2 och 12.2.

2.1.2 Återkrav av bostadsbidrag

Det finns särskilda bestämmelser i SFB som gäller bostadsbidrag. I 108 kap. 9 § SFB regleras återbetalningsskyldigheten och i 108 kap. 12–14 §§ SFB förutsättningarna för eftergift. Se mer om detta i kapitel 9 respektive kapitel 12.

2.1.3 Återkrav av underhållsstöd

I 108 kap. 8 § SFB finns en särskild bestämmelse om underhållsstöd som reglerar återbetalningsskyldighet i 108 kap. 8 § SFB. Se mer om det i avsnitt 9.1.

2.1.4 Återkrav av sjuklön och sjuklönegaranti

Vid handläggning av vissa ärenden enligt SjLL gäller bestämmelserna om återkrav i 108 kap. 2 och 11 §§ SFB (26 § SjLL).Om den enskilde har fått ersättning i form av sjuklönegaranti och därefter får den omtvistade sjuklönen eller del av den, ska ersättningen i motsvarande utsträckning återbetalas. Det regleras av bestämmelserna i 108 kap. 2 och 11 §§.

I 5 § förordningen (2010:425) om ersättning för kostnader för sjuklön, finns en särskild bestämmelse om återkrav. Den bestämmelsen reglerar återkrav av sådan ersättning för höga sjuklönekostnader som avses i 17 § SjLL och som har lämnats i förskott enligt 4 § förordningen (2010:425) om ersättning för kostnader för sjuklön.

Se vidare Försäkringskassans vägledning (2011:1) *Sjuklöneförmåner*.

2.1.5 Återkrav av assistansersättning

I 108 kap. 9 a § SFB finns en särskild bestämmelse om vem återkravet kan riktas mot i assistansersättning. Dessutom finns i 108 kap. 10 § andra stycket en särskild bestämmelse om återbetalningsskyldighet vid interimistiska beslut. Se mer om det i avsnitt 5.3.

2.1.6 Är ett återkrav en ändring till den enskildes nackdel?

Ett beslut som gäller en ersättning som har förfallit till betalning får inte ändras till den enskildes nackdel, och inte heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det (113 kap. 5 § SFB). En fråga om ändring får inte tas upp sedan mer än två år har förflutit från den dag då beslutet meddelades, om inte beslutet har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag eller om det finns andra synnerliga skäl (113 kap. 6 § SFB).

Försäkringsöverdomstolen (FÖD) har uttalat att dessa bestämmelser inte innebär någon inskränkning i möjligheterna till återkrav (FÖD-dom 1385-1988, är refererad 1991:10). Det innebär att bestämmelserna i 113 kap. 5 och 6 §§ SFB inte påverkar möjligheterna för Försäkringskassan att ställa återkrav eller hur lång tid tillbaka återkravet kan ställas.

Försäkringskassan kan återkräva ersättning som har betalats ut för mycket när den enskilde har lämnat felaktiga uppgifter som lett till ett felaktigt SGI-beslut. HFD har uttalat att Försäkringskassan kan göra det även om det felaktiga SGI-beslutet inte ändrats (RÅ 2009 ref. 2 I och II).

2.2 Direkt verkställbara myndighetsbeslut

Bestämmelsen i 3 kap. 1 § utsökningsbalken (UB) innebär att Försäkringskassans beslut om återbetalning är exekutionstitlar, det vill säga de är direkt verkställbara för Kronofogden. Bestämmelsen gäller för beslut som Försäkringskassan fattat från och med den 1 september 2022.

Det betyder att beslut om återbetalning direkt kan ligga till grund för indrivningsåtgärder hos Kronofogden. För beslut fattade före den 1 september 2022 måste Försäkringskassan i stället ansöka om betalningsföreläggande eller ansöka om stämning i tingsrätt för att få en exekutionstitel innan Kronofogden kan verkställa beslutet. Hanteringen av beslut om återbetalning som inte är exekutionstitlar beskrivs i vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

Kronofogden handlägger utsökningsmål som allmänna mål eller enskilda mål. De fordringar som omfattas av den här vägledningen är allmänna mål.

Indrivning av allmänna mål regleras av 1 § lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m, och 1 § indrivningsförordningen (1993:1229).

I indrivningsförordningen finns flera bestämmelser som reglerar hur Försäkringskassan ska hantera de här besluten. Om Försäkringskassan inte får betalt för ett återkrav i rätt tid är vi skyldiga att lämna över kravet till Kronofogden senast två månader efter förfallodatumet. (4 § fjärde stycket indrivningsförordningen). Förutsättningar för detta är att

- beslutet om återbetalning har fått laga kraft
- en betalningsuppmaning, det vill säga en påminnelse om betalning, har skickats till den enskilde
- det inte finns några särskilda skäl som talar emot restföring.

2.2.1 Vilka beslut omfattas?

Besluten ska innefatta betalningsskyldighet och kunna överklagas för att utgöra exekutionstitel (3 kap. 1 § första stycket 6 UB). Det innebär att även exempelvis avstämningsbeslut om bostadsbidrag och avstämningsbeslut vid steglös avräkning inom sjukersättning är exekutionstitlar om beslutet innebär att den enskilde ska betala tillbaka.

När ett beslut som utgör en exekutionstitel ersätts av ett omprövningsbeslut eller en dom som även det innefattar betalningsskyldighet, så blir i stället omprövningsbeslutet eller domen exekutionstitel.

Krav som inte är direkt verkställbara

Beslut som fattas från och med den 1 september 2022 är direkt verkställbara. När ett beslut som har fattats före den 1 september 2022 överklagas är domen från förvaltningsdomstol inte en exekutionstitel (prop. 2021/22:206 s 28–29 och NJA 2013 s. 413). Om Försäkringskassans beslut inte är direkt verkställbart blir inte heller domen direkt verkställbar. Detsamma gäller om ett beslut om återbetalning som fattats före den 1 september 2022 rättas, ändras eller omprövas. (FKRS 2022:08 *Övergångsbestämmelser till ändringar i utsökningsbalken.*)

Om ett beslut om återbetalning har fattats före den 1 september 2022 ska UB tillämpas i sin lydelse före den 1 september 2022. Det innebär att beslutet inte är direkt verkställbart, utan att betalningsföreläggande eller stämning i allmän domstol fortfarande krävs för att Kronofogden ska driva in kravet. Beslut om återbetalning som inte kan överklagas är inte direkt verkställbara, även om de har fattats efter den 1 september 2022. Krav enligt principen *condictio indebiti* är inte heller direkt verkställbara, eftersom de inte är fastställda i beslut.

Ett skadeståndskrav där Försäkringskassans fordran är fastställd i en dom har en exekutionstitel (domen), men ska hanteras på det sätt som beskrivs i vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan* eftersom det inte är ett allmänt mål enligt UB.

Vilka kostnader omfattas?
Om den enskilde inte betalar skulden från ett beslut om återbetalning enligt SFB senast på förfallodagen ska hen betala ränta. Läs mer om räntor i kapitel 19. Eftersom villkoret om räntor finns med i beslutet om återbetalning och kan överklagas är även räntorna en del av exekutionstiteln och blir direkt verkställbara.

Försäkringskassan tar ut en avgift för att lägga upp en avbetalningsplan och för att skicka ut avier. Eftersom dessa avgifter inte finns med i beslutet om återbetalning är de inte direkt verkställbara.

2.3 Kvittningsregler

Kvittning innebär att Försäkringskassan beslutar att dra av en summa från den enskildes utbetalning av en beviljad ersättning. Det kan göras över en längre period eller vid ett enstaka tillfälle. För de ersättningar som omfattas av SFB fattas ett beslut om kvittning med stöd av 108 kap. 22 § SFB. I bestämmelserna står det att Försäkringskassan beslutar om ett avdrag. Försäkringskassan använder begreppet kvittning för att skilja det från det frivilliga avdraget vid överenskommelse om en avbetalningsplan. Läs mer om kvittning i kapitel 16.

2.4 *Condictio indebiti*

Det händer att Försäkringskassan gör en misstagsutbetalning som inte kan återkrävas enligt SFB:s regler om återkrav. Några sådana situationer har fastställts av Försäkringsöverdomstolen (FÖD Dom 1009-1982, är refererad FÖD 1984:22 och i FÖD Dom 178-1983).

Försäkringskassan kan i en sådan situation i stället kräva tillbaka misstagsutbetalningen med stöd av den civilrättsliga principen *condictio indebiti* (FKRS 2016:06). Vi ska dock i första hand tillämpa återkravsregler när det är möjligt. Det är bara när det saknas regler om återkrav, eller när domstolspraxis begränsat möjligheterna att använda reglerna, som principen om *condictio indebiti* ska tillämpas. Läs mer i kapitel 27 *Misstagsbetalningar och condictio indebiti*.

2.5 Skadeståndskrav

I samband med ett åtal i allmän domstol har Försäkringskassan enligt 22 kap. 2 § rättegångsbalken möjlighet att begära att åklagaren för skadeståndstalan. Försäkringskassan ska normalt kräva att den enskilde betalar tillbaka enligt återbetalningsreglerna i SFB med flera bestämmelser.

I följande situationer kan det vara aktuellt att begära skadestånd i brottmålet, i stället för att besluta om återkrav:

- Om den ersättningsberättigade är minderårig.
- Om den enskilde har tillgångar och åklagaren är beredd att begära kvarstad.
- Om fler personer än den enskilde åtalas för bidragsbrottet.

Skadeståndskrav är inte direkt verkställbara av Kronofogden. Läs därför mer om indrivningen av dessa krav i vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

Vid skadeståndstalan ska kontakt tas med processförare på Försäkringskassan.

3 Försäkringskassans utredningsansvar, bevisbörda och beviskrav

En grundläggande beskrivning av utredningsansvar, bevisbörda och beviskrav i Försäkringskassans förmånsärenden (enskildas ansökningsärenden) finns i vägledningen (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Syftet med det här kapitlet är att mot bakgrund av vad som beskrivs i vägledningen (2004:7) förklara de skillnader som finns i fråga om utredningsansvar, bevisbörda och beviskrav när det gäller handläggningen inför ett beslut om återbetalning.

Ordet *utredning* används här som samlingsbegrepp för de uppgifter och underlag som finns i ett ärende.

Läs mer
Läs mer i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* och i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2022:05) *Beviskrav vid bedömning av återbetalningsskyldighet*.

3.1 En misstänkt felutbetalning utreds i tre steg

Handläggningen av en misstänkt felutbetalning sker enligt följande.

1. Först utreder vi om ersättningen har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp. Den utredningen gäller alltså frågan om rätten till en ersättning för förfluten tid. Läs mer om felutbetalningar i kapitel 4.
2. Om det visar sig att ersättningen har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp utreder vi om förutsättningarna för återbetalningsskyldighet är uppfyllda (till exempel 108 kap. 2 § SFB). Läs mer om återbetalningsskyldighet i kapitel 6–9.
3. Om vi bedömer att den som fått ersättningen är återbetalningsskyldig ska vi utreda om det finns särskilda skäl för att helt eller delvis efterge kravet på återbetalning (till exempel 108 kap. 11–14 §§ SFB). Läs mer om eftergift i kapitel 10–13.

Samtliga utredningssteg – även den initiala bedömningen av om en ersättning har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp – anses vara led i Försäkringskassans handläggning av ett återkravsärende (RÅ 2009 ref. 38). Det innebär att

- utredningssteg 1, 2 och 3 omfattas av det utredningsansvar som gäller för Försäkringskassan i återkravsärenden
- utredningssteg 1 och 2 dessutom omfattas av det beviskrav som gäller för Försäkringskassan för att förutsättningarna för återbetalningsskyldighet är uppfyllda, se avsnitt 3.4.

3.2 Försäkringskassans utredningsansvar

Försäkringskassans utredningsansvar regleras i FL, som gäller generellt för handläggande förvaltningsmyndigheter, och i SFB, som gäller handläggning hos Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten.

9 § FL
Ett ärende ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.

Handläggningen ska vara skriftlig. Myndigheten får dock besluta att handläggningen helt eller delvis ska vara muntlig, om det inte är olämpligt.

23 § FL
En myndighet ska se till att ett ärende blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver.

En enskild part som inleder ett ärende ska medverka genom att så långt som möjligt ge in den utredning som parten vill åberopa till stöd för sin framställning.

Om det behövs ska myndigheten genom frågor och påpekanden verka för att parten förtydligar eller kompletterar framställningen.

110 kap. 13 § SFB
Den handläggande myndigheten ska se till att ärendena blir utredda i den omfattning som deras beskaffenhet kräver.

Den enskilde är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av denna balk. För sådant uppgiftslämnande gäller även 4 § andra stycket, om inte särskilda skäl talar mot det.

Försäkringskassan har generellt ett omfattande utredningsansvar i socialförsäkringsärenden. Det innebär att vi ska leda utredningen i varje ärende och se till att erforderligt material kommer in (prop. 2008/09:200 s. 553). Försäkringskassan har det yttersta ansvaret för att underlaget i ärendet är sådant att ett materiellt riktigt beslut kan fattas, det vill säga ett beslut som grundas på de verkliga förhållandena och en korrekt tillämpning av gällande rätt (prop. 2016/17:180 s. 147 f.).

Även om Försäkringskassan kan sägas ha ett omfattande utredningsansvar i alla socialförsäkringsärenden, så blir ansvaret för utredningen i princip något mer omfattande när ärendet gäller återkrav. Det beror framförallt allt på att Försäkringskassan har en bevisbörda i återkravsärenden, vilket vi inte har i ansökningsärenden (HFD 2011 ref. 81, HFD 2013 ref. 50, HFD 2021 not 1). Det beror även på att den enskilde generellt sett medverkar i mindre omfattning när ärendet rör återkrav. Dessutom är bevisbördan i återkravsärenden förenad med ett högt beviskrav. Detta ställer sammantaget högre krav på utredningen (genom vilken bevisningen samlas in) som måste vara robust i bevishänseende. Med detta menas att om ärendet inte har utretts tillräckligt och det återstår någon omständighet att utreda som har betydelse för frågan om den enskilde är återbetalningsskyldig, så har vi inte uppnått beviskravet och kan inte besluta om återkrav (se Lindkvist Gustav, *Bevisfrågor i förvaltningsprocessen*, JUNO-version 1 2019 s. 131 f.). Se vidare i avsnitt 3.4.

Utredningsansvaret är primärt i förhållande till bevisprövningen. Det innebär att Försäkringskassan måste ha fullgjort sitt utredningsansvar för att kunna pröva ärendet i sak, det vill säga pröva om beviskravet är uppnått både för att det har skett en felutbetalning och för att den enskilde är återbetalningsskyldig. Se avsnitt 5.4.

3.2.1 Särskilt om Försäkringskassans utredningsansvar vid prövning av eftergift

När det gäller eftergift är Försäkringskassans utredningsansvar inte lika vidsträckt som när det gäller utredningen av felutbetalningen och återbetalningsskyldigheten, vilket beror på att den enskilde har ett eget ansvar för att åberopa grunder för eftergift. Den enskilde har också ansvar för att lämna underlag som stödjer de grunderna.

Försäkringskassans utredningsansvar innefattar ändå att vi ska hjälpa den enskilde om vi har eller får kännedom om omständigheter som skulle kunna utgöra särskilda skäl för eftergift. Det gör vi genom att fråga efter uppgifter som kan vara av betydelse för bedömningen.

Vi har också en skyldighet att ta del av andra ärenden som den enskilde har hos Försäkringskassan, och bedöma om de innehåller några omständigheter som talar för eftergift, till exempel uppgifter om ekonomi eller sjukdom. (jfr Rönström s. 264 f)

Läs mer om utredningsansvaret vid prövning av eftergift i förhållande till dödsbon i kapitel 27.

3.2.2 Den enskildes medverkan under utredningen

När det gäller den enskildes medverkan under utredningen av ett ärende finns det betydande skillnader mellan Försäkringskassans ansökningsärenden och de ärenden som rör återkrav. En enskild som ansökt om en ersättning är skyldig att lämna vissa uppgifter (23 § andra stycket FL), men denna skyldighet gäller inte i ett återkravsärende.

Även i 110 kap. 13 § andra stycket SFB stadgas en uppgiftsskyldighet för den enskilde som rent lagtekniskt gäller även för återkravsärenden. Uppgiftsskyldigheten gäller sådana faktiska förhållanden som har betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av SFB (prop. 2008/09:200 s. 555 f.). Bestämmelsen har viss begränsad betydelse i återkravsärenden. Det är en konsekvens av att den enskilde för att fullgöra sin uppgiftsskyldighet inte behöver lämna uppgifter på heder och samvete (prop. 2008/09:200 s. 556 och prop. 1996/97:121 s. 37). Att den enskilde inte lämnar uppgifter på heder och samvete medför att Försäkringskassan inte kan utgå från att uppgifterna är korrekta i samma utsträckning som annars. Läs mer om heder och samvete i avsnitt 3.2.2.

Samtidigt som Försäkringskassan i återkravsärenden har ansvaret för att det höga beviskravet uppnås har vi alltså begränsade möjligheter att involvera den enskilde i utredningen. Det medför att vi i stor utsträckning själva hämtar in nödvändiga uppgifter.

Om vi i ett återkravsärende har begärt in en viss uppgift från den enskilde som hen inte lämnar in, måste vi alltså själva försöka hämta in uppgiften (prop. 2008/09:200 s. 554 f. och prop. 2016/17:180 s. 147 f.). Om vi skulle misslyckas med detta kan vi ändå anses ha fullgjort vårt utredningsansvar enligt 110 kap. 13 § första stycket SFB. Detta under förutsättning att det endast är den uppgiften som saknas i utredningen och att vi har utnyttjat alla våra utredningsbefogenheter för att få in uppgiften. Det kan handla om en uppgift som endast den enskilde har tillgång till, men som hen inte lämnar till Försäkringskassan trots att vi har påmint om den. Även om vi i ett sådant fall kan anses ha uppfyllt vårt utredningsansvar, så beror utgången i återkravsärendet på om uppgifterna i utredningen når upp till beviskravet och att vi därmed fullgjort vår bevisbörda. Se avsnitt 5.4.

3.2.3 På heder och samvete – särskilda skäl

I 110 kap. 13 § andra stycket SFB finns en hänvisning till 110 kap. 4 § andra stycket SFB. Hänvisningen innebär att den enskilde ska fullgöra sin uppgiftsskyldighet genom

att lämna uppgifter om faktiska förhållanden på heder och samvete. Enligt 110 kap. 13 § andra stycket SFB gäller inte detta om det finns *särskilda skäl* som talar emot.

De omständigheter som kan leda till ett återkrav är typiskt sett sådana att de ibland kan föranleda misstanke om brott. Den som skriftligen på heder och samvete lämnar osanna uppgifter gör det under straffansvar. Detta, liksom förhållandet att den som misstänks för ett brott har rätt att tiga och inte är underkastad någon sanningsplikt, bör i ett återkravsärende medföra att det finns sådana *särskilda skäl* som talar mot att den enskilde ska lämna sina uppgifter på heder och samvete (prop. 1996/97:121 s. 37).

3.3 Utredningsmetoder

110 kap. 14 § SFB
När det behövs för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av denna balk får den handläggande myndigheten

1. göra förfrågan hos den försäkrades arbetsgivare, läkare, anordnare av personlig assistans eller någon annan som kan antas kunna lämna behövliga uppgifter,

2. besöka den försäkrade,

3. begära ett utlåtande av viss läkare eller någon annan sakkunnig, samt

4. begära att den försäkrade genomgår undersökning enligt lagen (2018:744) om försäkringsmedicinska utredningar eller någon annan utredning eller deltar i ett avstämningsmöte för bedömning av den försäkrades medicinska tillstånd och arbetsförmåga, behov av hjälp i den dagliga livsföringen samt behovet av och möjligheterna till rehabilitering.

110 kap. 31 § SFB
Myndigheter, arbetsgivare och uppdragsgivare, anordnare av personlig assistans samt försäkringsinrättningar ska på begäran lämna Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Skatteverket och allmän förvaltningsdomstol uppgifter som avser en namngiven person när det gäller förhållanden som är av betydelse för tillämpningen av denna balk.

Arbetsgivare och uppdragsgivare är även skyldiga att lämna sådana uppgifter om arbetet och arbetsförhållandena som behövs i ett ärende om arbetsskadeförsäkring.

Av 110 kap. 13 § första stycket SFB framgår att Försäkringskassan ska se till att ärendena blir utredda i den omfattning som deras beskaffenhet kräver. Detta innebär att Försäkringskassan leder utredningen och bestämmer vilket underlag som behövs för att kunna göra en korrekt bedömning i det enskilda fallet. Vilka utredningsbefogenheter Försäkringskassan har till sitt förfogande regleras huvudsakligen i 110 kap. 14 och 31 §§ SFB.

- Enligt 14 § får Försäkringskassan bland annat göra förfrågningar hos andra aktörer än den enskilde som antas kunna lämna behövliga uppgifter, men det finns ingen skyldighet för mottagaren att lämna ut uppgifterna.
- I 31 § föreskrivs en uppgiftsskyldighet för myndigheter och diverse andra aktörer. De är på Försäkringskassans begäran skyldiga att lämna uppgifter som avser den enskilde när det gäller förhållanden som är av betydelse för tillämpningen av SFB. Bestämmelsen har dessutom en sekretessbrytande effekt

när uppgifter lämnas från en myndighet till en annan (jfr 10 kap. 28 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen).

Läs mer
Läs mer i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

3.4 Bevisbörda och beviskrav

Bevisbörda är ett juridiskt begrepp som innebär att när något ska bevisas så ska den av parterna som påstår något bevisa sitt påstående. Om den parten inte kan göra det blir avgörandet till dennes nackdel.

I ett återkravsärende har Försäkringskassan bevisbördan (HFD 2011 ref. 81, HFD 2013 ref. 50 och HFD 2021 not 1). Det är alltså vi som ska bevisa vårt påstående om att den enskilde är återbetalningsskyldig.

Att Försäkringskassan har bevisbördan innebär att det är vårt ansvar att visa att de faktiska omständigheterna i ärendet ger *tillräckligt stöd* för vårt påstående: att det har skett en felaktig utbetalning och att den enskilde antingen har orsakat felet eller insett eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig. Vad som är tillräckligt stöd framgår av beviskravet som beskrivs i följande stycken. Det innebär att om vi kan visa att våra påståenden är korrekta, med den grad av säkerhet som framgår av beviskravet, så har vi fullgjort vår bevisbörda och kan besluta om återbetalningsskyldighet. Om vi däremot inte förmår att visa detta, med den grad av säkerhet som framgår av beviskravet, så har vi inte fullgjort vår bevisbörda och kan alltså inte besluta om återbetalningsskyldighet. Se avsnitt 3.4.2 – metodstöd.

Bevisbördan omfattar inte alla omständigheter som kan finnas i ett ärende, utan endast faktiska omständigheter som har omedelbar betydelse för utgången i ärendet. Dessa omständigheter brukar kallas *rättsfakta*.

Beviskravet anger alltså med vilken grad av säkerhet en omständighet måste vara visad för att bevisbördan ska vara fullgjord och omständigheten kunna läggas till grund för ett beslut.

Det beviskrav Försäkringskassan måste uppnå i ett återkravsärende är ”hög grad av sannolikhet”, såvida inte ett annat beviskrav anges i författning, förarbeten eller framgår av vägledande avgörande från högsta instans (se FKRS 2022:05).

För att kunna fatta ett beslut om återbetalning, exempelvis med stöd av 108 kap. 2 § SFB, måste vi alltså kunna visa att

- ersättning, med en hög grad av sannolikhet, har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp
- den enskilde, med en hög grad av sannolikhet, har
  - orsakat denna felutbetalning (genom att ha lämnat oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet) *eller*
  - insett eller skäligen borde ha insett felutbetalningen.

Det är svårt att exemplifiera vad som menas med beviskravet ”hög grad av sannolikhet” och hur det förhåller sig till andra beviskrav, till exempel ”sannolikt” som är det normala beviskravet i Försäkringskassans ansökningsärenden. I den juridiska litteraturen brukar man förklara hur olika beviskrav förhåller sig till varandra genom att använda procentsatser, där 100 procent är full säkerhet för att den omständighet som ska visas

faktiskt existerar medan beviskravet ”hög grad av sannolikhet” anses motsvara 80–90 procents säkerhet (Lindkvist Gustav, *Bevisfrågor i skatteprocessen - en översikt,* JUNO-version 1, 2016, s. 33 f). Detta ska jämföras med beviskravet ”sannolikt” som anses motsvara 60–75 procents säkerhet (Lindkvist Gustav, *Bevisfrågor i förvaltningsprocessen*, JUNO-version 1, 2019, s. 109 f). Procentsatserna används bara i illustrationssyfte och är inget som lämpar sig att använda i konkreta situationer i våra återkravsärenden och vid vår bevisvärdering i dessa ärenden. I ett återkravsärende handlar det i stället om att bedöma vilken ungefärlig nivå som bevisningen når upp till och vi ska inte göra någon exakt procentuell bedömning.

När det gäller eftergiftsbedömningen är förhållandena annorlunda. Bedömning om eftergift omfattas inte av någon bevisbörda för myndigheten. Det handlar istället om att när utredningen är klar ska vi göra en individuell och sammanvägd bedömning av omständigheterna i ärendet.

Om den enskilde som skäl för eftergift åberopar någon omständighet som inte tidigare varit känd för Försäkringskassan, så har hen bevisbördan för den omständigheten (Jfr Rönström Emma, *Återbetalning av socialförsäkringsersättning och arbetslöshetsersättning,* JUNO-version 1 2021 s. 270). Skulle den enskilde exempelvis vid kommuniceringen åberopa ekonomiska skäl för eftergift så måste hen visa att hen verkligen har svårt att betala tillbaka. Om den enskilde inte lämnar några eller tillräckliga uppgifter kommer Försäkringskassan inte att ta hänsyn till omständigheten vid eftergiftsbedömningen. När den enskilde har bevisbördan gäller samma beviskrav som i ett ansökningsärende. Läs mer om beviskrav i ansökningsärenden i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

3.4.1 Lägre beviskrav i vissa fall

18 kap. 3 § SFB

När barnets föräldrar är folkbokförda på samma adress eller är gifta med varandra ska de anses bo tillsammans. Detta gäller dock inte om den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visar något annat.

Om andra omständigheter gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans, måste den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visa att de inte gör det.

95 kap. 6 § SFB

Sambor likställs med makar när det gäller bostadsbidrag.

Om det på grund av omständigheterna är sannolikt att två personer är sambor, ska de likställas med sambor. Detta gäller inte om den som ansöker om bostadsbidrag eller den som bidraget betalas ut till visar att de inte är sambor.

95 kap. 7 § SFB

När det gäller bostadsbidrag ska personer som är gifta med varandra anses bo tillsammans om inte den som ansöker om bostadsbidrag eller den som får bidraget visar något annat.

100 kap. 3 § SFB

Sambor likställs med makar när det gäller bostadstillägg.

Om det på grund av omständigheterna är sannolikt att två personer är sambor, ska dessa likställas med sambor. Detta gäller inte om den som ansöker om bostadstillägg eller den som sådant bidrag betalas ut till visar att de inte är sambor.

HFD har fastslagit att Försäkringskassan ska tillerkännas en viss bevislättnad – det vill säga ett lägre beviskrav än som vanligen gäller i ärenden om återkrav – för den omständigheten att två personer är sambor (HFD 2013 ref. 50). Det aktuella målet i HFD avsåg återkrav av bostadsbidrag, men det lägre beviskravet anses tillämpligt även när det gäller återkrav av bostadstillägg och underhållsstöd (se till exempel Kammarrätten i Sundsvall, dom 2014-05-07 i mål nr 2636-2638-13). Ett lägre beviskrav ska alltså tillämpas såväl för omständigheten att två personer är sambor (bostadsbidrag, bostadstillägg) som för omständigheten att två personer bor tillsammans (underhållsstöd).

Bakgrunden till detta lägre beviskrav är vissa bestämmelser i respektive förmånslagstiftning som reglerar hur rätten till bostadsbidrag, bostadstillägg och underhållsstöd ska bestämmas. För dessa förmåner har det införts presumtionsregler för vilka som ska anses vara sambor eller anses bo tillsammans vid ansökan (jfr 18 kap. 3 §, 95 kap. 6 och 7 §§ samt 100 kap. 3 § SFB). Enligt HFD saknas stöd för att tillämpa dessa presumtionsregler i en återkravsituation. HFD anser dock att de särskilda utrednings- och bevissvårigheter som uppkommer när ett samboförhållande ska bedömas även ska beaktas i återbetalningsärenden. Det beviskrav Försäkringskassan ska uppfylla i sådana fall bör därför inte sättas lika högt som vanligen gäller i ärenden om återkrav (HFD 2013 ref. 50).

Försäkringskassan har fortfarande bevisbördan i återkravsärendet och det ligger alltså på oss att visa att personerna är sambor eller bor tillsammans, men det beviskrav vi måste uppnå för att fullgöra vår bevisbörda ska inte sättas lika högt som för andra återkravsärenden (HFD 2013 ref. 50). Det framgår inte av avgörandet vilket lägre beviskrav som ska tillämpas, men det finns skäl att anta att vi i dessa situationer ska uppnå beviskravet ”sannolikt”.

Trots det lägre beviskravet för att två personer är sambor eller bor tillsammans har vi samma utredningsansvar som gäller i alla återkravsärenden. Vi måste fortfarande utreda och värdera alla omständigheter i ärendet.

3.4.2 Metodstöd – om beviskravet inte är uppfyllt

Om vi inte uppfyller beviskravet i en utredning av en felaktig utbetalning, så får det olika konsekvenser beroende på vilken del av utredningen det gäller. Detta metodstöd visar denna skillnad, men är inte avsett att visa vilken yrkesroll som gör vad i handläggningsprocessen.

I eftergiftsbedömningen har Försäkringskassan inte någon bevisbörda och den omfattas därför inte av detta metodstöd. Ett metodstöd för eftergiftsbedömningen finns i kapitel 14.

Del 1 – är utbetalningen felaktig?

En förutsättning för att pröva återbetalningsskyldigheten (108 kap 2 § SFB eller motsvarande bestämmelser) är att ersättning har betalats ut felaktigt eller med ett för högt belopp. Om vi inte med en *hög grad av sannolikhet* kan visa att utbetalningen är fel så kan vi inte pröva återbetalningsskyldigheten. Det innebär att vi måste lägga ned utredningen. I det läget skapar vi inget beslutsunderlag för återkrav.

Är det fråga om bostadsbidrag eller bostadstillägg har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, och avgörande för den frågan är om två personer är eller har varit sambor, så är beviskravet för att två personer är eller har varit sambor *sannolikt.*

Är det fråga om underhållsstöd har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp, och avgörande för den frågan är om två personer bor eller har bott tillsammans, så är beviskravet för att två personer inte bor eller har bott tillsammans *sannolikt.*

Del 2 – är den enskilde återbetalningsskyldig?

För att kunna besluta om återbetalningsskyldighet (där den inte är strikt) ska vi med hög grad av sannolikhet kunna visa något av följande:

- Den enskilde har själv orsakat felutbetalningen.
- Den enskilde har insett att utbetalningen var fel.
- Den enskilde borde skäligen ha insett att utbetalningen var fel.

Kan vi inte med hög grad av sannolikhet visa något av detta så är den enskilde inte återbetalningsskyldig och vi fattar beslut om det. I det här fallet, till skillnad från det i del 1, så har vi alltså prövat förutsättningarna enligt 108 kap. 2 § SFB och är därmed skyldiga att fatta ett beslut.

När det gäller förmåner med strikt återbetalningsskyldighet, till exempel underhållsstöd (108 kap. 8 § SFB) eller bostadsbidrag (108 kap. 9 § andra stycket SFB) behöver vi inte visa någon av punkterna ovan. Det betyder att om utbetalningen har utgått felaktigt eller med för högt belopp enligt del 1 så kan vi besluta om återbetalningsskyldighet.

4 Felaktiga utbetalningar

Det här kapitlet beskriver vad som är en felaktig utbetalning. Försäkringskassans uppdrag är att besluta om och betala ut rätt ersättning på ett riktigt sätt. Av detta följer att felaktiga utbetalningar ska rättas till, bland annat genom att Försäkringskassan återkräver ersättning som betalats ut felaktigt.

4.1 Definition av begreppet felaktig utbetalning

I den här vägledningen används begreppet felaktig utbetalning enbart när ersättning betalats ut som den enskilde inte haft rätt till, eller betalats med ett för högt belopp. Detta i enlighet med betydelsen i 108 kap. 2 § SFB.

4.2 När är en utbetalning felaktig?

När Försäkringskassan bedömer om en utbetalning är felaktig utgår vi i första hand från de bestämmelser som reglerar rätten till den aktuella ersättningen. I ett återkravsärende kan vi inte förlita oss på den enskildes medverkan i samma utsträckning som när hen ansöker om ersättning. Dessutom har Försäkringskassan bevisbördan i ett återkravsärende och måste genom att uppfylla ett högt beviskrav visa att den enskilde inte har haft rätt till den utbetalda ersättningen och därför fått ersättning felaktigt eller med för högt belopp. Läs mer i kapitel 3 om Försäkringskassans utredningsansvar, bevisbörda och beviskrav.

Om vi misstänker att den enskilde har fått mer pengar än vad hen har rätt till, ska vi som regel utreda utbetalningen för att kunna avgöra om den är felaktig. I en del ärenden är det uppenbart att den enskilde fått en felaktig utbetalning, medan andra ärenden kräver en utförligare utredning för att vi ska kunna konstatera det.

Om det finns misstankar om att den enskilde, eller den som annars har fått ersättningen, har fått flera felaktiga utbetalningar, måste vi utreda varje utbetalning och varje period. Det kan handla om att den enskilde har fått ersättning löpande, eller fått ersättning för flera olika dagar eller perioder. I en del ärenden kan det räcka med att konstatera från och med när rätten till ersättning upphört, medan det i andra ärenden krävs en utförligare utredning av varje utbetalning.

Ibland kommer en utbetalning i retur till Försäkringskassan. Det innebär att pengarna kommer tillbaka till Försäkringskassan innan de nått mottagaren, se vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* för närmare beskrivning av returhantering. En utbetalning som kommer i retur kan inte vara felaktig eftersom den inte blivit genomförd, och den omfattas alltså inte av återkravsbestämmelserna.

Om däremot den avsedda mottagaren har betalat tillbaka pengarna till Försäkringskassan, så är utbetalningen genomförd och kan då också vara felaktig. Om den är felaktig, ska vi göra en återkravsutredning för att pröva om den enskilde kan beviljas eftergift.

Vi behöver fastställa när den enskilde fick kännedom om det som påverkat rätten till ersättning, eftersom det är vid den tidpunkten som hen blev uppgifts- och anmälningsskyldig. Tidpunkten har ofta betydelse för den enskildes rätt till ersättning.

4.2.1 Fel vid tidpunkten för utbetalning – huvudregeln

En grundläggande förutsättning för att kunna besluta om återkrav med stöd av 108 kap. 2 § SFB är att det har skett en felutbetalning, det vill säga att *ersättning har lämnats felaktigt eller med för högt belopp*. Ordet ”lämnats” betyder i detta sammanhang ”betalats ut” (prop. 2008/09:200, bilaga 5, s. 1109. Se även Rönström s. 61 f).

Huvudregeln enligt 108 kap. 2 § SFB är alltså att ersättningen ska ha varit felaktig redan vid utbetalningstidpunkten. Om den var korrekt då har den inte betalats ut felaktigt och återkrav kan inte bli aktuellt. Samma ordalydelse förekommer med samma innebörd i 108 kap 8 § SFB, som gäller underhållsstöd (se Rönström s. 141) och i 108 kap. 9 § andra stycket SFB, som gäller bostadsbidrag. Även i dessa fall måste alltså ersättningen ha varit felaktig redan vid utbetalningstidpunkten för att återkrav ska komma i fråga. Motsvarande uttryck finns i 8 kap. 1 § FEA, där det som en förutsättning för återkrav anges att ersättning har *lämnats på felaktig grund eller med ett för högt belopp*. Även detta får anses vara ett uttryck för huvudregeln, det vill säga att ersättningen måste vara felaktig redan vid utbetalningstidpunkten.

Huvudregeln har dock flera undantag, som innebär att Försäkringskassan kan besluta om återkrav med stöd av 108 kap. 2 § SFB trots att ersättningen var korrekt vid utbetalningstillfället. I vissa ersättningar är utbetalningarna preliminära och fastställs slutligt vid ett senare avstämningstillfälle. Det gäller till exempel assistansersättning, där ersättningens konstruktion anses motivera ett undantag från huvudregeln (HFD 2011 ref. 74). Motsvarande undantag gäller även för exempelvis slutligt bostadsbidrag efter avstämning och slutlig sjukersättning vid ”steglös avräkning”. Även vissa EU-familjeförmåner kan vara undantagna.

Men även ersättningar som betalas ut med preliminära belopp kan återkrävas enligt ordalydelsen i 108 kap. 2 § SFB, om en preliminär utbetalning har skett felaktigt eller med för högt belopp. Så kan det till exempel vara om den enskilde får en preliminär utbetalning som inte överensstämmer med Försäkringskassans beslut om rätt till ersättningen. För bostadsbidrag förtydligas detta i 108 kap. 9 § andra stycket SFB, som föreskriver en strikt återbetalningsskyldighet.

Ett annat undantag från huvudregeln är om ett beslut av en myndighet eller en domstol efter utbetalningstillfället slår fast att andra förhållanden gällde vid utbetalningstillfället än de som då faktiskt gällde. Man kan säga att ett sådant beslut i efterhand förändrar den verklighet som faktiskt rådde vid utbetalningstillfället.

Rättsfall

I ett mål från Regeringsrätten (HFD) hade den enskilde fått sin sjukpenning indragen från den 1 juni 1998, eftersom hens arbetsförmåga inte ansågs vara nedsatt i tillräcklig grad. Den enskilde begärde omprövning av Försäkringskassans beslut, ställde sig samtidigt till arbetsmarknadens förfogande och ansökte om arbetslöshetsersättning. Ersättningen beviljades och betalades ut för ett antal veckor under sommaren 1998. I februari 1999 omprövade Försäkringskassan sitt beslut och beviljade den enskilde sjukpenning från den 1 juni 1998. A-kassan beslutade då att återkräva arbetslöshetsersättningen med motiveringen att den enskilde hade varit sjuk och därför inte haft rätt till ersättningen. HFD konstaterade att arbetslöshetsersättningen hade betalats ut felaktigt, eftersom den enskilde inte hade varit arbetsför när ersättningen betalades ut. Men vid den tidpunkten hade både Försäkringskassan och a-kassan bedömt att den enskilde var arbetsför. Först vid omprövningen bedömde Försäkringskassan att den enskilde hade nedsatt arbetsförmåga när arbetslöshetsersättningen betalades ut. HFD bedömde att även om utbetalningen av arbetslöshetsersättning var felaktig, så hade den enskilde inte skäligen bort inse detta. Hen var därför inte återbetalningsskyldig. (RÅ 2007 ref. 8).

Försäkringskassans omprövningsbeslut ska alltså *inte* ses som en omständighet som har inträffat efter utbetalningstillfället och då enligt huvudregeln gjort utbetalningen korrekt. I stället ska omprövningsbeslutet ses som att den enskildes arbetsförmåga var

nedsatt redan vid utbetalningstidpunkten för arbetslöshetsersättningen. Detta är ett exempel på att ett senare domstolsbeslut kan ändra de förhållanden som faktiskt fanns vid utbetalningstidpunkten. Denna princip bör gälla även för ett myndighetsbeslut.

4.2.2 Metodstöd – felaktiga utbetalningar till socialnämnden

I vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* beskrivs hanteringen av utbetalningar till socialnämnden. När de blir felaktiga hanterar vi dem så här:

När det finns en fullmakt från den enskilde om att socialnämnden ska vara betalningsmottagare och förvalta den enskildes ersättning, ska förmånshandläggaren initiera en återkravsutredning gentemot den enskilde om Försäkringskassan har betalat ut för mycket till socialnämnden.

När retroaktivt beviljad ersättning felaktigt har betalats ut till socialnämnden ska förmånshandläggaren först bevaka att socialnämnden betalar tillbaka inom 30 dagar. Om betalningen inte kommer in till Försäkringskassan ska förmånshandläggaren initiera en utredning enligt *condicitio indebiti* gentemot kommunen, och kontakta VS Ekonomi via funktionsbrevlådan F VS Ekonomi för åtgärd av den öppna posten.

4.3 Felaktiga utbetalningar som ligger långt tillbaka i tiden

Före den 1 september 2022 gällde en 10-årig preskriptionstid enligt preskriptionslagen (1981:130) för Försäkringskassans fordringar räknat från tidpunkten för fordrans uppkomst, det vill säga då den felaktiga utbetalningen gjordes. Därför utredde vi inte felaktiga utbetalningar som skett mer än 10 år tillbaka i tiden.

För återkrav som beslutats den 1 september 2022 eller senare gäller i stället lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. Enligt den lagen preskriberas en fordran som huvudregel fem år efter utgången av det kalenderår då den förföll till betalning. Det innebär att det inte längre finns någon författningsreglerad bakre tidsgräns för vilka felaktiga utbetalningar Försäkringskassan kan utreda. Försäkringskassan anser dock att det även fortsättningsvis är mest lämpligt att som utgångspunkt ha tidsgränsen 10 år. Avsteg från denna tidsgräns kan göras om omständigheterna i det särskilda fallet talar för att en felaktig utbetalning som skett längre tillbaka än 10 år bör utredas. Det kan vara aktuellt om en felaktig utbetalning härrör från brottslighet eller avser höga belopp.

Läs mer om aktuella preskriptionsregler i kapitel 28.

4.4 Påverkan av en domstols inhiberade beslut om nedsättning och indragning

När en domstol har meddelat inhibition av Försäkringskassans beslut om nedsättning eller indragning av en ersättning, det vill säga att det överklagade beslutet tills vidare inte ska gälla, så är vi skyldiga att fortsätta betala ut ersättningen. Trots det kan ersättningen i efterhand ändå bedömas ha betalats ut felaktigt eller med ett för högt belopp under inhibitionstiden, om domstolen slutligen beslutar till Försäkringskassans fördel. Det beror på att beslutet om återbetalning är fristående från indragnings- eller nedsättningsbeslutet.

Vad gäller inhibition av beslut om återbetalning se avsnitt 19.6.

4.5 Ta ställning till rätten till den utbetalda ersättningen – mellanskillnadsberäkning

Ett återkrav bör beräknas som skillnaden mellan vad som har betalats ut och vad som borde ha betalas ut om Försäkringskassan hade haft korrekt information vid beslutstillfället, så kallad mellanskillnadsberäkning. Men rättspraxis visar att man vid en mellanskillnadsberäkning inte kan ta hänsyn till alla former av ersättning som borde ha betalats ut. Den praxis som finns hittills talar också för att mellanskillnadsberäkningen inte heller kan göras på ett sådant sätt att ansökningsregler åsidosätts (Rönström s. 150 f och 163).

Om det finns förutsättningar för en sådan beräkning ska den göras på myndighetens eget initiativ (det vill säga *ex officio*). Det innebär att vi tar hänsyn till ersättning som den enskilde skulle ha haft rätt till om alla relevanta förhållanden varit kända när ersättningen beviljades. Om den enskilde exempelvis har fått bostadsbidrag som ensamstående, men det visar sig att hen bor tillsammans med någon, så ska vi pröva vad den enskilde skulle haft rätt till i bostadsbidrag som sammanboende. Därefter fastställer vi återkravsbeloppet till mellanskillnaden mellan det bostadsbidrag som ensamstående som utbetalats felaktigt och vad den enskilde skulle ha haft rätt till i bostadsbidrag som sammanboende. Mellanskillnadsberäkning ska dock inte förväxlas med de samordningsregler som finns i till exempel 107 kap. 2 § SFB, som gäller vid utbetalning av en ersättning. Se vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* för närmare beskrivning av samordningsreglerna (sammanträffande av förmåner).

Rättsfall

I ett antal kammarrättsdomar har uttalats att det saknas lagstöd för att Försäkringskassan vid en felaktigt utbetald ersättning ska beräkna det belopp som ska återbetalas utifrån vad som skulle ha kunnat betalas ut i andra ersättningar. En sådan ordning skulle kunna leda till konsekvenser som blir svåra att förutse när det gäller vilka andra ersättningar Försäkringskassan ska beakta (se till exempel Kammarrätten i Stockholm, 2019-06-03, mål nr 6103-18 och Kammarrätten i Göteborg, 2021-06-28, mål nr 2891-21). I dessa avgöranden tog domstolarna alltså endast hänsyn till vad den enskilde skulle haft rätt till i *samma ersättning* som den återkravet gäller.

Rättsfall

När vi bedömer vad som ska anses vara *samma ersättning* har det i ett kammarrättsavgörande, som avsåg återkrav av aktivitetsersättning vid förlängd skolgång, varit fråga om hänsyn ska tas till vad den enskilde skulle haft rätt till i form av aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga. Kammarrätten uttalade att aktivitetsersättning vid förlängd skolgång och aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga regleras i olika bestämmelser och skiljer sig åt vad gäller förutsättningarna för att beviljas ersättningen, ersättningsnivåer och ersättningstid. Enligt kammarrätten är det därmed fråga om skilda ersättningar. Den enskilde i det aktuella avgörandet skulle enligt kammarrätten med stor sannolikhet ha beviljats aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga om hen hade ansökt om det, men detta var alltså inget som kammarrätten ansåg kunde påverka skyldigheten att betala tillbaka felaktigt utbetald aktivitetsersättning vid förlängd skolgång (KRNS 6103-18).

HFD har i ett senare avgörande tagit ställning till om Försäkringskassan borde ha tagit hänsyn till vad den enskilde skulle haft rätt till i form av särskilt bostadstillägg när återkravsbeloppet för felaktigt utbetalt bostadstillägg fastställdes. HFD fann att Försäkringskassan borde ha tagit sådan hänsyn. Detta mot bakgrund av att det inte krävs någon särskild ansökan för att beviljas särskilt bostadstillägg, att prövningen av rätten till bostadstillägg och särskilt bostadstillägg görs i ett sammanhang och att det följer av gällande reglering att storleken på bostadstillägget har direkt betydelse för om och i vilken omfattning den enskilde har rätt till särskilt bostadstillägg. Därför var det enligt HFD fel att i en återkravssituation inte göra motsvarande samlade bedömning (HFD 2023 ref 43).

5 Vem kan ersättning återkrävas från och till vem ska beslutet skickas?

Det här kapitlet beskriver vem Försäkringskassan kan kräva tillbaka ersättning från och i vilka situationer som beslutet om återbetalning ska skickas till någon annan än den enskilde.

5.1 Huvudregel – återkravet ska ställas mot den som beviljats ersättningen

Huvudregeln är att den som har beviljats en ersättning blir återbetalningsskyldig för felaktigt utbetald ersättning oavsett om det finns ett ombud, en god man, en förvaltare eller en förmyndare.

5.2 Återkrav mot en minderårig

Försäkringskassan ska normalt inte ställa återkrav mot en person som är minderårig (under 18 år). Det kan dock finnas särskilda skäl för att göra det, till exempel om den minderåriga själv ha lämnat oriktiga uppgifter eller om hens ställföreträdare vill betala tillbaka ersättningen.

5.2.1 Metodstöd – återkrav mot en minderårig

Om du som handlägger ett ärende bedömer att det finns särskilda skäl för att ställa ett återkrav mot den minderåriga, ska du först stämma av din bedömning med en ansvarig för återkrav på BA VO Rättsligt stöd via mejl till F BA Rättsligt stöd.

Om du bedömer att återkravet inte ska ställas mot den minderårige ska du avbryta handläggningen och avsluta ärendet med en notering om att det avslutas på grund av att den enskilde är minderårig.

5.3 Återkrav av assistansersättning

108 kap. 9 a § SFB
När det gäller beslut enligt 2 § om återbetalning av ersättning får Försäkringskassan besluta om återkrav av assistansersättning från den försäkrades förmyndare, annan ställföreträdare eller den till vilken ersättningen har betalats ut enligt 51 kap. 19 § i stället för från den försäkrade.

Återkrav mot någon annan än den försäkrade får uppgå till högst det belopp som denne tagit emot.

Om det inte finns särskilda skäl, ska hela beloppet återkrävas från den försäkrades förmyndare i stället för från den försäkrade, om denne är under 18 år. Om det finns flera förmyndare, svarar de solidariskt för återkravet.

När förutsättningarna i 108 kap. 2 § är uppfyllda kan ett beslut om att återkräva assistansersättning riktas till någon av följande personer i stället för till den enskilde:

- den enskildes förmyndare
- en annan ställföreträdare

- den till vilken ersättningen betalats ut enligt 51 kap. 19 § SFB, det vill säga en assistansanordnare.

Den enskilde kan bli återbetalningsskyldig även om någon annan har tagit emot ersättningen.

Om förutsättningarna är uppfyllda för att kräva tillbaka ersättning både från den enskilde och anordnaren, så kan Försäkringskassan välja att ställa återkravet mot anordnaren. Det här gäller oavsett om den enskilde är över eller under 18 år. Försäkringskassan kan dock inte ställa återkrav mot båda.

Om den enskilde har orsakat felutbetalningen och anordnaren varit i god tro, finns det inte förutsättningar att ställa återkrav mot anordnaren. Försäkringskassan ska då ställa återkravet mot den enskilde.

Om den enskilde är under 18 år, ska återkravet i regel ställas mot förmyndarna. Men om det finns särskilda skäl ska återkravet ställas mot den enskilde. Särskilda skäl kan vara att hen är nära 18 år och själv har ansökt om assistansersättning, eller att förmyndaren placerat alla tillgångar hos hen (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 231). Försäkringskassan godtar dock inte längre ansökningar om assistansersättning från minderåriga, se vägledning (2003:6) *Assistansersättning* och vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.* De nämnda situationerna kan alltså bedömas utgöra särskilda skäl, men i första hand ställs återkravet mot den anordnare som tagit emot ersättningen även i de här situationerna. Det kan även finnas andra omständigheter som kan utgöra särskilda skäl. Se avsnitt 5.2.1 om vad som gäller när det kan finnas särskilda skäl för att ställa krav mot en minderårig.

I de fall som Försäkringskassan ställer återkrav mot den enskilde ingår det i anordnarens uppdrag att bistå den enskilde med att betala tillbaka ersättning som inte använts för assistans (jfr prop. 2007/08:61 s. 25). Det kan därför vara lämpligt att skicka en kopia av beslutet till anordnaren. Den enskilde måste då ge sitt samtycke till det.

Rättsfall

I avgörandet HFD 2025 ref. 5 har HFD uttalat bl.a. följande i fråga om under vilka förutsättningar ett krav på återbetalning av assistansersättning får riktas mot en assistansanordnare:

Felaktig eller för hög ersättning får bara återkrävas av en anordnare om förutsättningarna enligt 108 kap. 2 § SFB föreligger i förhållande till anordnaren. Enligt 108 kap. 2 § SFB första stycket får Försäkringskassan rikta ett återkrav mot en assistansanordnare förutsatt att anordnaren har orsakat att felaktig eller för hög ersättning har utgått genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet. Om det brister i någon av förutsättningarna enligt första stycket så får Försäkringskassan enligt 108 kap. 2 § SFB andra stycket rikta ett återkrav mot en anordnare om den har insett eller skäligen borde ha insett att ersättning lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp.

5.4 Återkrav av bostadsbidrag

Makar eller sambor som gemensamt ansökt om och beviljats bostadsbidrag är i rättslig mening solidariskt ansvariga för att betala tillbaka för mycket utbetalt bidrag (jfr prop. 1995/96:186 s. 27). Det gäller både preliminärt och slutligt bostadsbidrag. Återkravet ställs mot dem båda. Efter att återkravet är beslutat kan Försäkringskassan på begäran av en av dem under vissa förutsättningar omfördela återkravet. Läs mer i avsnitt 25.5.

5.5 Återkrav av underhållsstöd

I ärenden om underhållsstöd ska Försäkringskassan ställa återkravet mot den som ersättningen har betalats ut till. I 18 kap. 15–19 §§ SFB regleras till vem eller vilka underhållsstöd kan betalas ut.

5.6 Återkrav av vårdbidrag

Bestämmelserna om vårdbidrag har upphört att gälla. Det kan dock fortfarande bli aktuellt med återkrav av vårdbidrag. Hänvisningarna till 22 kap. SFB nedan avser dess lydelse före 1 januari 2019.

I ärenden om vårdbidrag ska Försäkringskassan kräva tillbaka bidraget med det belopp som föräldern har fått felaktigt. Det var bara en förälder som kunde beviljas vårdbidrag enligt 22 kap. 3 § SFB. Föräldrarna kunden visserligen begära att båda föräldrarna skulle få utbetalningar enligt 22 kap. 16 § SFB, men återkravet kan trots det enbart ställas mot den förälder som har beviljats vårdbidrag med det belopp som hen har fått felaktigt.

Om båda föräldrarna uppfyllt villkoren för vårdbidrag, fick den förälder som stod för den huvudsakliga tillsynen och vården av barnet vårdbidrag enligt 22 kap. 15 § SFB, och det är alltså mot den föräldern återkravet ska ställas.

5.7 Återkrav av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning

Ansvaret för återbetalning av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning är enskilt, oavsett om ansökan om ersättningarna gjordes gemensamt med någon annan. Återkravet kan bara omfatta det belopp som personen har fått.

5.8 Återkrav när den försäkrade har ett ombud, en god man eller en förvaltare

Den som har beviljats ersättningen blir återbetalningsskyldig för felaktigt utbetald ersättning, även om det finns ett ombud, en god man eller en förvaltare. Det här gäller med undantag för återkrav av assistansersättning, där det finns särskilda regler om mot vem återkrav kan ställas och vem som blir återbetalningsskyldig. Se avsnitt 4.3 om vad som gäller för assistansersättning.

Läs mer

Läs mer i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* om vem vi ska skicka kommunicerings- och beslutsbreven till i dessa situationer.

5.9 Återkrav mot bolag och ekonomiska föreningar

Försäkringskassan kan oftast utgå från att en anställd i ett företag har rätt att företräda företaget med ställningsfullmakt (jfr 2 kap. 10 § andra stycket AvtL) och exempelvis lämna uppgifter. Om företaget företräds av ett ombud måste fullmakten vara underskriven av en behörig firmatecknare. Vilka som tecknar firma för olika slags juridiska personer framgår i avsnitt 5.9.1–5.9.4. Bolagsverket har uppgift om vilka fysiska personer som innehar dessa roller. Se vidare www.bolagsverket.se.

5.9.1 Handelsbolag

Ett handelsbolag är en juridisk person och består alltid av minst två personer, bolagsmän (1 kap. 1 och 4 §§ lagen [1980:1102] om handelsbolag och enkla bolag [HBL]).

I ett handelsbolag ansvarar varje bolagsman solidariskt och personligt för bolagets förpliktelser (2 kap. 20 § HBL). Bolagets skulder kan utkrävas hos vem som helst av bolagsmännen.

Var och en av bolagsmännen tecknar firma för ett handelsbolag. (2 kap. 17 § HBL)

Återkravet ska riktas mot handelsbolaget.

5.9.2 Kommanditbolag

Ett kommanditbolag är ett handelsbolag där varje bolagsman bara ansvarar för den kapitalinsats hen har satt in, eller åtagit sig att sätta in, i bolaget (1 kap. 2 § HBL). En sådan bolagsman kallas kommanditdelägare. Alla bolagsmän i ett kommanditbolag får inte vara kommanditdelägare, utan det ska finnas minst en bolagsman som solidariskt och personligt ansvarar för bolagets förpliktelser (3 kap. 2 § och 2 kap. 20 § HBL). En sådan bolagsman kallas komplementär. Komplementären har ett obegränsat ansvar. Om komplementären försvinner från kommanditbolaget, övergår bolaget till att bli ett handelsbolag och delägarna blir personligt ansvariga för bolagets skulder (3 kap. 2 § HBL).

I ett kommanditbolag är en komplementär, men inte en kommanditdelägare, behörig att teckna firma för kommanditbolaget. (Jfr 1 kap. 2 §, 3 kap. 7 § och 2 kap. 17 § HBL.)

Återkravet ska ställas mot kommanditbolaget.

5.9.3 Aktiebolag

I ett aktiebolag är ingen aktieägare i regel personligt ansvarig för bolagets förpliktelser (1 kap. 3 § aktiebolagslagen [2005:551] [ABL]).

De som har rätt att teckna firma för ett aktiebolag är den verkställande direktören, styrelsen eller en särskild firmatecknare. (8 kap. 35–37 §§ ABL) Ett aktiebolag i likvidation företräds av likvidatorn. (Jfr 25 kap. 30 § ABL)

Återkravet ska riktas mot aktiebolaget.

Om aktiebolaget har upplösts genom konkurs eller likvidation har aktiebolagets förpliktelser inte övertagits av någon annan. Om aktiebolaget har fusionerats med ett annat aktiebolag har det övertagande aktiebolaget övertagit det upplösta aktiebolagets skulder. (Jfr 23 kap. 1 § ABL.) Det inkluderar även felaktiga utbetalningar som gjorts innan fusionen. Avtal som avviker från lagen gäller bara mellan avtalsparterna.

5.9.4 Ekonomisk förening

En ekonomisk förening driver ekonomisk verksamhet för att främja medlemmarnas ekonomiska intressen. Den ska ha minst tre medlemmar (2 kap. 1 § lagen [1987:667] om ekonomiska föreningar [EFL]).

En ekonomisk förening ska registreras hos Bolagsverket och blir då en juridisk person. Den ekonomiska föreningens medlemmar är inte personligt ansvariga för föreningens skulder och andra förpliktelser. (1 kap. 2 och 3 §§ EFL och 2 § förordningen [1987:978] om ekonomiska föreningar)

Vem som tecknar föreningens firma finns beskrivet i föreningens stadgar och aktuellt årsmötesprotokoll.

Återkravet ska ställas mot den ekonomiska föreningen.

5.10 Återkrav mot myndigheter, kommuner och regioner

Om Försäkringskassan ska återkräva ett belopp från en myndighet, kommun eller region ska återkravet ställas mot den. Den eller de personer som representerar myndigheten, kommunen eller regionen ska styrka sin behörighet i samband med exempelvis svar på kommunicering. Behörigheten styrks genom utdrag ur arbetsordning eller annan handling.

6 Allmänt om återbetalningsskyldighet

Det här kapitlet beskriver övergripande reglerna om återbetalningsskyldighet.

6.1 Regler om återbetalningsskyldighet

Reglerna om återbetalningsskyldighet i 108 kap. 2 § SFB gäller de flesta ersättningarna inom socialförsäkringen. Alla ersättningar som regleras i SFB omfattas av återbetalningsregeln. Dessutom hänvisar flera författningar till 108 kap. 2 § SFB eller har bestämmelser som motsvarar reglerna i 108 kap. 2 § SFB.

Några ersättningar omfattas inte av reglerna i 108 kap. 2 § SFB. För dem gäller andra regler om återbetalningsskyldighet. Kapitel 10 beskriver återbetalningsskyldigheten för aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning, enligt FEA.

Bostadsbidrag och underhållsstöd omfattas av strikt återbetalningsskyldighet. Läs mer i avsnitt 9.1.

6.2 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB

Den enskilde kan bli återbetalningsskyldig när hen har orsakat den felaktiga utbetalningen (108 kap. 2 § första stycket SFB) eller när ersättning i annat fall har betalats ut felaktigt (108 kap. 2 § andra stycket SFB). Men bedömningen av återbetalningsskyldigheten skiljer sig åt beroende på om det är den enskilde som har orsakat den felaktiga utbetalningen eller inte.

I ett och samma ärende kan det finnas olika orsaker till att ersättning har betalats ut felaktigt. Ett exempel på det är om den enskilde har anmält ändrade förhållanden för sent och Försäkringskassan därefter inte tagit tillvara hens uppgifter.

Kapitel 7 beskriver bedömningen av återbetalningsskyldighet när den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen och kapitel 8 beskriver bedömningen när Försäkringskassan eller någon annan har orsakat den.

Vid en felaktig utbetalning ska Försäkringskassan alltid börja med att pröva om den enskilde kan anses återbetalningsskyldig enligt första stycket. Om det saknas sådana förutsättningar ska man pröva om den enskilde kan anses återbetalningsskyldig enligt andra stycket.

Rättsfall
HFD har i avgörandet HFD 2019 ref. 17 uttalat sig om förhållandet mellan återbetalningsgrunderna i det första och andra stycket i 108 kap. 2 § SFB. För att återkrav enligt paragrafens första stycke ska kunna beslutas krävs dels att den försäkrade har lämnat oriktiga uppgifter, dels att det finns ett orsakssamband mellan de oriktiga uppgifterna och den felaktiga eller för höga utbetalningen. Samma sak gäller om den enskilde har underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet. Det är först om ingen av de förutsättningarna föreligger som det blir aktuellt att tillämpa paragrafens andra stycke.

Av HFD 2025 ref. 5 framgår sedan att en domstol självständigt kan tillämpa en annan rättslig grund än vad Försäkringskassan har gjort förutsatt att saken i målet inte ändras, det vill säga att händelseförloppet inte ändras. Domstolen är inte bunden av hur parterna har utformat sin talan.

Av praxis framgår därmed att även om Försäkringskassan exempelvis kommer fram till att den enskilde är återbetalningsskyldig enligt första stycket så kan en domstol senare komma fram till att den enskilde är återbetalningsskyldig enligt andra stycket.

7 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § första stycket SFB – den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen

Det här kapitlet beskriver hur första stycket i 108 kap. 2 § SFB ska tillämpas, det vill säga när det är den enskilde som har orsakat en felaktig utbetalning. Den enskilde är återbetalningsskyldig om hen har orsakat den genom att lämna oriktiga uppgifter eller inte fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Det innebär att det saknar betydelse om den enskilde förstod att uppgifterna var felaktiga, eller kände till att hen hade en uppgifts- och anmälningsskyldighet.

7.1 Den som lämnar oriktiga uppgifter är alltid återbetalningsskyldig

När den enskilde har orsakat en felaktig utbetalning genom att lämna oriktiga uppgifter är hen återbetalningsskyldig (108 kap. 2 § SFB). Det gäller även om hen inte hade för avsikt att orsaka den felaktiga utbetalningen. Det saknar också betydelse om hen hade förstått att uppgifterna var oriktiga. Den enskilde kan till exempel ha angett att hen skulle vara föräldraledig en viss dag, men arbetade i stället, eller hen kan ha uppgett en för hög inkomst.

7.2 Om den försäkrade inte har fullgjort uppgifts- eller anmälningsskyldigheten

Om den enskilde har förorsakat den felaktiga utbetalningen genom att ha brustit i sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet är hen alltid återbetalningsskyldig (108 kap 2 § SFB).

7.2.1 Uppgiftsskyldighetens omfattning

Den enskilde är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av SFB (110 kap. 13 § SFB andra stycket). Skyldigheten att lämna uppgifter uppkommer som utgångspunkt i samband med ansökan om en ersättning. Med uttrycket ”frågan om ersättning” avses både de grundläggande försäkringsvillkoren, rätten till ersättning och ersättningens storlek. Skyldigheten omfattar också förhållanden som gäller tillämpningen av SFB utan att ha direkt samband med en ersättningsfråga (prop. 2008/09:200 s. 555f). Det kan till exempel handla om uppgifter som gäller rehabilitering eller ligger till grund för SGI. Det kan också handla om uppgifter i ett återkravsärende, men då behöver inte den enskilde lämna uppgifter på heder och samvete (prop. 1996/97:121 s. 37). Läs mer i avsnitt 3.2.2.

7.2.2 Anmälningsskyldighetens omfattning

110 kap. 46 § SFB
Den som ansöker om, har rätt till eller annars får en förmån enligt denna balk ska anmäla sådana ändrade förhållanden som påverkar rätten till eller storleken på förmånen.

Det som anges i första stycket kan avse

1. bosättning i Sverige eller utlandsvistelse,
2. bostadsförhållanden,
3. civilstånd, vårdnad och sammanboende med vuxen eller barn,
4. hälsotillstånd,
5. förvärvsarbete i Sverige eller utomlands,
6. arbetsförmåga,
7. inkomstförhållanden,
8. förmögenhetsförhållanden, och
9. utländsk socialförsäkringsförmån.

Anmälan som gäller assistansersättning ska även göras av den till vilken assistansersättning har betalats ut enligt 51 kap. 19 §, om denne har kännedom om de ändrade förhållandena.

Anmälan behöver inte göras om den handläggande myndigheten har kännedom om ändringen och därför saknar behov av en anmälan. Anmälan behöver inte heller göras i ett ärende om bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd om ändringen innebär att inkomsterna eller förmögenheten endast har ökat i mindre omfattning. Lag (2014:470).

I 110 kap. 46 § SFB finns en lista på förhållanden som kan påverka rätten till ersättning eller ersättningens storlek. Utgångspunkten är att den enskilde redan i samband med att hen lämnar uppgifter vid ansökan om en ersättning får en bild av vilka förhållanden som har betydelse för rätten till ersättningen och ersättningens storlek (se prop. 2008/09:200) s. 570). Listan är dock inte uttömmande. Därför får Försäkringskassan och praxis sätta ramarna för hur omfattande anmälningsskyldigheten är (jfr prop. 2008/09:200 s.570f).

Att anmälningsskyldigheten enligt 46 § endast omfattar förhållanden som påverkar rätten till ersättningen eller ersättningens storlek följer av att det krävs ett orsakssamband mellan den uteblivna anmälan och den felaktiga utbetalningen. Läs mer i avsnitt 7.3.

Uppgifts- och anmälningsskyldigheten gäller även om den enskilde inte förstår att de ändrade förhållandena påverkar rätten till ersättning eller ersättningens storlek. Om den enskilde inte har insett att hen är anmälningsskyldig, kan detta i stället beaktas inom ramen för eftergiftsprövningen (prop. 2008/09:200 s. 571).

Ingen anmälan behövs om Försäkringskassan har kännedom om förändringen.

När det gäller bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd behöver anmälan inte göras om de ändrade förhållandena innebär att inkomsterna eller förmögenheterna har ökat i *mindre omfattning*. Pensionsmyndighetens föreskrifter, PFS 2014:4 preciserar vad det innebär.

När det gäller assistansersättning regleras den försäkrades anmälningsskyldighet i 110 kap. 46 § första och andra stycket SFB, men anmälningsskyldighet finns även för den som assistansersättning har betalats ut till enligt 51 kap. 19 § SFB (till exempel ett assistansbolag). Då gäller dock anmälningsskyldigheten endast för sådana ändrade förhållanden som ersättningsmottagaren har *kännedom* om.

7.2.3 När uppkommer uppgifts- eller anmälningsskyldigheten?

110 kap. 47 § SFB

Anmälan enligt 46 § ska göras så snart som möjligt och senast fjorton dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen.

Den handläggande myndigheten får, när det anses motiverat, kräva att uppgifterna lämnas på det sätt som föreskrivs i 4 §.

Huvudregeln enligt 110 kap. 47 § SFB är att anmälan ska ske utan dröjsmål (så snart som möjligt). Motsvarande formulering finns även i 10 kap. 2 § FEA gällande ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser. Om det finns ursäktliga skäl kan vi beroende på omständigheterna acceptera dröjsmål upp till 14 dagar (jfr prop. 2008/09:200 s. 571). Om dröjsmålet i förhållande till huvudregeln innebär att ytterligare felutbetalningar sker kan det vara aktuellt att inte godta 14 dagars fördröjning av anmälan (jfr Hessmark m.fl., SFB, JUNO version 2). Det innebär som utgångspunkt att den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen om hen inte har anmält förändringen före den felaktiga utbetalningen. Men om det funnits ursäktliga skäl kan anmälningsskyldigheten anses uppfylld även om anmälan gjorts senare, förutsatt att det skett inom 14 dagar.

Ett exempel på när det finns ursäktliga skäl är när den enskilde blir häktad med restriktioner. Då kan hen inte själv ha kontakt med omvärlden. För att anmäla en uppgift behöver den enskilde ta hjälp av kriminalvården eller sitt ombud. Det innebär att det kan uppstå en fördröjning från att hen försöker lämna uppgiften tills den når Försäkringskassan. Så länge som uppgiften lämnas av kriminalvården eller den enskildes ombud inom 14 dagar har hen uppfyllt sin anmälningsskyldighet. Även om den enskilde är häktad får hen inte dröja med att anmäla uppgiften, utan måste försöka göra det utan dröjsmål, utifrån sina förutsättningar. Om uppgiften lämnas efter 14 dagar har den enskilde inte uppfyllt sin anmälningsskyldighet även om hen varit beroende av att någon annan lämnar uppgiften.

Tidsfristen räknas inte från förändringen utan från den tidpunkt då den enskilde fick kännedom om förändringen. Om hen har för avsikt att till exempel börja jobba eller flytta ett visst datum bör tidsfristen för anmälningsskyldigheten räknas från detta datum enligt ordalydelsen. Av utredningstekniska skäl kan det vara svårt att fastslå en avsikt och vilket datum den enskilde blir anmälningsskyldig. Skyldigheten kan då behöva knytas till en konkret omständighet, till exempel att hen börjat jobba eller flyttat (se Rönström, a.a. s.97).

110 kap. 50 § SFB
Den som får sjukersättning ska alltid göra anmälan enligt bestämmelserna i 47 § om arbetsförmågan förbättras.

110 kap. 51 § SFB
Anmälan enligt 46 § av den som får sjukersättning eller aktivitetsersättning ska göras

1. om han eller hon avser att börja förvärvsarbeta, innan arbetet påbörjas,
2. om han eller hon avser att börja förvärvsarbeta i större omfattning än tidigare, innan arbetet utökas, och
3. om han eller hon avser att fortsätta att förvärvsarbeta efter tid som avses i 36 kap. 13 §, innan arbetet fortsätter.

Bestämmelserna i första stycket gäller också den som får livränta vid arbetsskada eller annan skada som avses i 41–44 kap.

För vissa ersättningar finns det särskilda bestämmelser som avviker från eller preciserar den generella bestämmelsen om anmälningsskyldighet 110 kap. i 46 § SFB. Det gäller till exempel sjukersättning, aktivitetsersättning och livränta.

Den som får sjukersättning ska till exempel alltid anmäla om arbetsförmågan förbättras. För sjukersättning, aktivitetsersättning och livränta finns speciella krav på tidpunkten för vissa anmälningar.

7.2.4 Anmälan ska vara klar, tydlig och definitiv

För att uppfylla sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet måste den enskilde ha lämnat en definitiv uppgift om det relevanta förhållandet. Villkorad information, till exempel att hen kommer att börja arbeta om hälsotillståndet förbättras, är inte tillräckligt för att anmälningsskyldigheten ska anses vara uppfylld om hen senare börjar arbeta. En anmälan bör vara så klar och tydlig att det går att förstå dess innebörd. Det måste utifrån anmälan gå att dra slutsatsen att uppgiften kan komma att påverka rätten till ersättningen eller ersättningens storlek.

Rättsfall
I en dom som gällde sjukpenning ansågs den enskilde inte ha uppfyllt sin anmälningsskyldighet när Försäkringskassan hade information om att hen spelade musik som fritidsintresse men det inte framgick i vilken omfattning den enskilde spelade musik, turnerade och producerade skivor. Av den information som lämnats gick inte att förstå att fritidsintresset var så omfattande att det påverkade bedömningen av den enskildes arbetsförmåga. (HFD 2021 not 1).

Vilken avsikt den enskilde hade med anmälan har inte någon betydelse för bedömningen av om hen fullgjort sin anmälningsskyldighet. Den som lämnar en uppgift om inkomstökning till stöd för beräkning av SGI får till exempel anses ha lämnat denna uppgift även i ett ärende om livränta.

Om den enskilde hävdar att hen har lämnat en uppgift eller anmälan till Försäkringskassan, men den inte går att hitta, så behöver vi värdera hur trovärdigt det är. Det räcker inte att den enskilde påstår att hen gjort en anmälan för att det ska godtas. Om vi känner till att vissa anteckningar gallrats eller det finns andra

omständigheter som gör att påståendet är trovärdigt kan vi dock godta den enskildes påstående om att anmälan lämnats trots att vi inte kan hitta den.

Här följer tre domar som behandlar den enskildes ansvar att lämna en klar, tydlig och definitiv anmälan.

Rättsfall

Kammarrätten i Stockholm fann att den enskilde fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet när hen lämnade uppgifter i en bilaga till ansökningsblanketten. Kammarrätten konstaterade att den enskilde visserligen inte hade angett aktuell inkomst i själva ansökan men att fullständig uppgift om inkomsten fanns i bilagan. (KRNS 6454-09)

Kammarrätten i Jönköping fann att uppgiftsskyldigheten i ett sjukersättnings-ärende inte var uppfylld i ett fall. Den försäkrade hade då informerat Försäkringskassan om sin avsikt att återgå i arbete, men inte anmält när han faktiskt börjat arbeta. (KRNJ 2833-2009)

Kammarrätten i Stockholm fann att en fåmansföretagare inte uppfyllt sin anmälningsskyldighet vid uttag av lön bara genom att ha diskuterat frågan med Försäkringskassan. (KRNS 4789-09)

7.2.5 Om den enskilde har anmält uppgifter till Försäkringskassan i ett annat sammanhang

Den enskilde kan ha flera olika ersättningar från Försäkringskassan och hens ändrade förhållanden kan påverka rätten till flera av dem. Om den enskilde lämnar uppgifter till Försäkringskassan om dessa ändrade förhållanden anses hen ha fullgjort sin anmälningsskyldighet för alla ersättningar som påverkas av uppgifterna. Försäkringskassan har ett ansvar för att tillföra uppgifterna till övriga ärenden eller ersättningar som den enskilde har. Den enskilde kan till exempel ha anmält att hen har fått en högre inkomst för att få en ny SGI, men inte påpekat att hen också får bostadsbidrag. I denna situation ska anmälan om ändrad inkomst även gälla ärendet om bostadsbidrag.

I ett ärende tog den enskildes ställföreträdare kontakt med Försäkringskassan och meddelade att kommunen beslutat att den enskilde skulle beredas plats i ett särskilt boende med stöd av LSS. Uppgiften lämnades på en av Försäkringskassans blanketter. På blanketten hade ställföreträdaren markerat att lämnade uppgifter avsåg vårdbidrag trots att den också hade betydelse för rätten till underhållsstöd. Av HFD:s avgörande framgår att den enskilde ansågs ha uppfyllt sin anmälningsskyldighet i ärendet om underhållsstöd. (RÅ 2010 not. 122)

Domstolarna har i flera avgöranden kommit fram till att anmälningsskyldigheten får anses uppfylld om den enskilde anmäler ändrade förhållanden till någon enhet inom Försäkringskassan. I ett mål om bostadsbidrag formulerade Kammarrätten i Stockholm det som att anmälningsskyldigheten inte innebär att bidragstagaren måste vända sig särskilt till bostadsbidragsavdelningen, utan att Försäkringskassan är att betrakta som en enhet (KRNS 2229-2001).

7.2.6 Om någon annan har gjort anmälan

HFD har i ett mål förtydligat att om Försäkringskassan har uppgifter i ett ärende som även är relevanta i ett annat ärende, behöver de uppgifterna inte lämnas in på nytt, eftersom uppgifterna är kända för Försäkringskassan.

Rättsfall
I HFD 2017 ref.65 hade Försäkringskassan återkrävt föräldrapenning som felaktigt betalats ut till en pappa, eftersom han ansågs ha orsakat felutbetalningen genom att inte anmäla att barnen var bosatta utomlands. Dock hade uppgift om barnens bosättning utomlands lämnats av mamman i ett ärende om barnbidrag, en ersättning som båda föräldrarna var försäkrade för. Därmed fanns, enligt HFD, ingen anmälningsskyldighet för pappan i ärendet om föräldrapenning.

Det medförde i det här fallet att eftersom den enskilde varken ansågs ha brustit i sin upplysnings- och anmälningsskyldighet berodde återbetalningsskyldigheten på ifall pappan insett eller skäligen borde ha insett att föräldrapenning betalats ut felaktigt. HFD kom fram till det hade han inte gjort och felaktigt utbetalad föräldrapenning kunde därför inte återkrävas (HFD 2017 ref. 65).

7.3 Orsakssamband

För ett beslut om återbetalning med stöd av 108 kap 2 § första stycket SFB krävs att det finns ett orsakssamband mellan den oriktiga uppgiften, eller den underlåtna uppgifts- eller anmälningsskyldigheten, och den felaktiga utbetalningen. Den felaktiga utbetalningen måste vara en direkt följd av den enskildes agerande. Hen måste alltså ensam ha orsakat felutbetalningen. Om någon annan, till exempel Försäkringskassan, på något sätt har varit medorsakande till felutbetalningen (till exempel om vi inte har uppfyllt vårt utredningsansvar) är den felaktiga utbetalningen inte en sådan direkt följd av den enskildes agerande att det kan anses finnas ett sådant orsakssamband som krävs. Då det brister i kravet på orsakssamband kan återkrav inte beslutas med stöd av 108 kap 2 § första stycket SFB. I dessa fall måste alltså återbetalningsskyldigheten prövas enligt paragrafens andra stycke (insett eller skäligen borde ha insett).

Orsakssambandet måste finnas i det enskilda fallet. Det är alltså inte tillräckligt att oriktiga uppgifter typiskt sett kan leda till felaktiga beslut (se HFD 2019 ref. 17). Det betyder att om den enskilde har lämnat oriktiga uppgifter, eller inte fullgjort sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet, och detta har påverkat rätten till ersättningen eller ersättningens storlek i det enskilda fallet, så har hen orsakat felutbetalningen. Men om de oriktiga uppgifterna, eller den enskildes underlåtenhet att lämna uppgifter eller anmäla förändringar, inte har påverkat rätten till ersättning eller ersättningens storlek i det enskilda fallet, så finns inte det orsakssamband som krävs enligt 108 kap. 2 § första stycket SFB.

Om den enskilde har orsakat felaktiga utbetalningar genom att försumma sin anmälningsskyldighet fortlever detta orsakssamband så länge Försäkringskassan inte har fått kännedom om uppgifterna. När vi känner till uppgifterna upphör orsakssambandet. Det innebär att om vi fortsätter att betala ut ersättning efter att orsakssambandet har upphört kan ett beslut om återbetalning för tiden efter det att vi fått kännedom bara fattas med stöd av 108 kap. 2 § andra stycket SFB (se HFD 2017 ref. 65 samt ovan i avsnitt 7.2.3).

8 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § andra stycket SFB – någon annan har orsakat den felaktiga utbetalningen

Det här kapitlet beskriver bedömningen av återbetalningsskyldighet när någon annan än den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen.

Försäkringskassan kan orsaka den felaktiga utbetalningen genom till exempel räknefel, felaktig tillämpning av bestämmelserna eller att registrera hel omfattning av en dagersättning trots att den enskilde bara ska ha ersättning för en del av dagen. Försäkringskassan kan också fortsätta att betala ut ersättning efter att den enskilde har anmält sådana uppgifter som gör att hen inte skulle ha haft ersättningen. Försäkringskassan anses då ha orsakat den felaktiga utbetalningen för den period som löper efter det att den enskilde gjorde sin anmälan.

En felaktig utbetalning kan också ha sin orsak i att Försäkringskassan fått felaktiga uppgifter från exempelvis en arbetsgivare, en a-kassa eller en annan myndighet.

Vi ska även pröva återbetalningsskyldigheten enligt 108 kap. 2 § andra stycket SFB när kravet på orsakssamband i 108 kap. 2 § första stycket SFB inte är uppfyllt. För att det ska finnas ett relevant orsakssamband krävs att den enskilde direkt har orsakat felutbetalningen. Även om den enskilde har lämnat oriktiga uppgifter eller underlåtit att fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet, så har hen inte direkt orsakat felutbetalningen om Försäkringskassan har varit medorsakande till den. Så kan det exempelvis vara om Försäkringskassan inte har fullgjort sitt utredningsansvar och detta medfört att felutbetalningen hade skett alldeles oavsett den enskildes agerande (se avsnitt 7.3).

8.1 Förutsättningen för återbetalningsskyldighet – insett eller skäligen borde ha insett

Om den enskilde inte har orsakat den felaktiga utbetalningen, så är hen återbetalningsskyldig under förutsättning att hen har insett eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig (108 kap. 2 § andra stycket SFB). Med skäligen menas att det är rimligt att den försäkrade skulle ha känt till felaktigheten.

Exempel på när den enskilde har insett att utbetalningen är felaktig är när hen kontaktar Försäkringskassan och meddelar att utbetalningen är fel. I andra fall måste Försäkringskassan bedöma om den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig.

8.1.1 Bedömningen – borde den enskilde skäligen ha insett?

Lagtexten i 108 kap. 2 § andra stycket SFB lämnar ett stort bedömningsutrymme där befintlig praxis får vara vägledande. Läs mer om bedömningsutrymme och domstolspraxis i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Försäkringskassan måste väga in skäl för och emot att den enskilde skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig. Bedömningen måste göras i varje enskilt ärende. Den kan i många fall vara komplicerad och kräva en hel del utredning och överväganden. Olika omständigheter kan väga olika tungt – ha olika bevisvärde – vid bedömningen.

Att den enskilde är medveten om att de förhållanden som ligger till grund för ersättningen från Försäkringskassan har ändrats innebär inte automatiskt att hen

skäligen borde ha insett att det påverkar rätten till ersättning. Om den enskilde till exempel har anmält att hen blivit sambo eller börjat arbeta i en högre utsträckning måste Försäkringskassan bedöma om hen också borde ha insett att de ändrade förhållandena påverkade hens rätt till ersättning.

8.1.2 Vid vilken tidpunkt borde den enskilde senast skäligen ha insett felaktigheten?

Enligt Lavin är den enskilde återbetalningsskyldig om hen senast när hen lyfte och kvitterade beloppet insåg eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig (Lavin, s. 131 f.). Enligt Försäkringskassans uppfattning måste detta motsvara tidpunkten då den enskilde kunnat få vetskap om utbetalningen och de omständigheter som Försäkringskassan lagt till grund för den. Bedömningen ska göras utifrån det tänkta förhållandet att den enskilde senast får vetskap om utbetalningen och grunden för den vid utbetalningen. Den som tar del av ett beslut eller ett utbetalningsbesked per post, digital brevlåda, mejl, sms eller på Mina sidor före en utbetalning kan således ha skäligen bort inse att den utbetalning som följer på beslutet är felaktig.

Den som tagit del av ett beslut före utbetalningen kan alltså inte hävda att hen inte kände till vilka insättningar som skett på kontot eller att den felaktiga utbetalningen ingått i ett tillgodosaldo på bankkontot som det inte funnits skäl att ifrågasätta.

Försäkringskassan ska utgå från vad den enskilde har insett eller skäligen borde ha insett när hen fick den felaktiga utbetalningen.

Det finns även stöd för detta i rättspraxis, exempelvis från Kammarrätten i Stockholm som i sin bedömning utgått från tidpunkten för respektive utbetalning (KRNS 476-10).

8.1.3 Vilka uppgifter ska ligga till grund för bedömningen?

Bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig ska göras utifrån både de uppgifter som den enskilde lämnat till Försäkringskassan och de uppgifter som Försäkringskassan lämnat till hen.

8.2 Omständigheter som påverkar bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett

Vilka omständigheter och uppgifter som påverkar bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett att en utbetalning var felaktig, beror på det enskilda ärendet. Avsnitten 8.2.1–8.2.8 beskriver några omständigheter och på vilket sätt de kan påverka bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett.

8.2.1 Felaktiga uppgifter i beslutet eller ett felaktigt beslut

Ett beslut från Försäkringskassan kan innehålla oriktiga uppgifter som gör att beslutet blir fel. Försäkringskassan ska då bedöma om den enskilde skäligen borde ha insett att beslutet var fel.

Felaktiga uppgifter om den enskildes personliga förhållanden, exempelvis antal barn, boendeförhållanden eller inkomstförhållanden kan innebära att hen skäligen borde ha insett att beslutet var felaktigt.

Ibland kan Försäkringskassan fatta ett felaktigt beslut trots att underlaget varit korrekt. Felet kan bestå i misstag vid beräkningar eller andra liknande omständigheter. För att den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig krävs att man kan fastställa att den enskilde, med hänsyn till hur beslutet är utformat eller liknande omständigheter, haft goda skäl att inse felaktigheten.

8.2.2 Information från Försäkringskassan om att rätten till ersättning kan påverkas

Försäkringskassan kan i ett enskilt ärende ha informerat den enskilde om att hens rätt till ersättning kan påverkas om vissa förhållanden ändras.

Vid bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett den felaktiga utbetalningen räcker det inte med att konstatera att hen har fått information om att ändrade förhållanden kan påverka ersättningen. Försäkringskassan måste också bedöma om den enskilde skäligen borde ha insett betydelsen av förändringen. Om informationen är generellt utformad kan det vara svårt för den enskilde att inse att en viss omständighet har betydelse för rätten till ersättning. Om informationen i stället innehåller en detaljerad beskrivning av de omständigheter som kan påverka rätten till ersättningen kan det vara ett skäl för att anse att den enskilde skäligen borde insett att en utbetalning varit felaktig.

Här följer tre domar som behandlar betydelsen om vilken information den enskilde hade fått.

Rättsfall

Den enskilde hade låtit bli att anmäla att han bytt arbete, och därför fortsatt att få livränta som grundades på inkomsten av hans tidigare arbete. Kammarrätten i Stockholm konstaterade att den enskilde tidigare fått avslag på en ansökan om utökad livränta. Denna erfarenhet, samt det faktum att den enskilde informerats om skyldigheten att anmäla inkomständringar gjorde att kammarrätten fann att den enskilde skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig eftersom den grundades på inkomst av det tidigare arbetet. (KRNS 9270-2008)

Kammarrätten i Göteborg konstaterade i ett mål att den enskilde, som fått en felaktig utbetalning av sjukpenning, hade fått information om att Försäkringskassan avsåg att byta ut sjukpenningen mot sjukersättning. Detta hade betydelse vid bedömningen av vad den enskilde skäligen borde ha insett.
(KRNG 2955-2007)

Kammarrätten i Stockholm konstaterade i ett mål att Försäkringskassan informerat den enskilde om att Försäkringskassan vid beslutet om livränta utgått från att han var helt arbetsoförmögen. Försäkringskassan hade också informerat om att en förbättrad arbetsförmåga och förändrade inkomstförhållanden påverkade ersättningens storlek. När den enskilde började arbeta deltid ansåg kammarrätten att hen skäligen borde ha insett att den oförändrade utbetalningen av livränta varit felaktig, bland annat genom den information han fått av Försäkringskassan. (KRNS 476-2010)

8.2.3 Skillnaden mellan den faktiska utbetalningen och det som borde ha betalats ut

En annan omständighet som påverkar bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett att en utbetalning var felaktig, är hur stor den felaktiga utbetalningen är, det vill säga skillnaden mellan den ersättning som betalats ut och den som skulle ha betalats ut.

En stor skillnad kan tyda på att den enskilde skäligen borde ha insett felaktigheten. Skillnaden kan inte endast mätas i kronor. Det kan vara svårare att inse att en utbetalning är felaktig om det är fråga om större belopp. Om exempelvis den enskilde

egentligen skulle ha fått 150 000 kronor, men i stället fått 160 000 kronor kan det vara svårare att inse att det blivit fel än om hen fått 20 000 kronor i stället för 10 000 kronor.

Det är dock inte alltid som den enskilde vet vad som är normal ersättning. Här får vi väga in om den enskilde vid något tidigare tillfälle kan ha befunnit sig i samma ekonomiska situation. Om det inte har gått alltför lång tid mellan ersättningstillfällena bör den enskilde kunna komma ihåg och inse att den nya utbetalningen är för hög. (Se även avsnitt 9.2.4 om tidigare erfarenhet av utbetalning från socialförsäkringen.)

Här följer några exempel där domstolarna bedömt att mottagaren skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Rättsfall

Dubbla ersättningar betalades ut för samma period (FÖD-dom 470-1979 och KRNG 3701-2009).

Utbetalningen av föräldrapenning för en månad översteg den enskildes normala månadslön (KRNS 6121-2007).

Försäkringskassan hade fortsatt betala ut livränta efter att den enskilde fyllt 65 år och hen fick då både ålderspension och livränta (KRNJ 3320-2007).

Hel sjukersättning och hel sjukpenning har betalats ut för samma period (KRNG 2955-2007).

Det finns också rättspraxis som visar när den enskilde inte skäligen borde ha insett felaktigheten. Ett exempel på det är en dom från Kammarrätten i Göteborg.

Rättsfall

Den enskilde hade fått ett beslut om omräkning av sin änkepension. I samband med beslutet om omräkning skulle hennes garantiersättning samordnas med garantipensionen. Detta gjordes aldrig, och den enskilde fick hela garantiersättningen utbetalad. Kammarrätten konstaterade att Försäkringskassans förbiseende medfört att den enskilde fick 8 870 kronor i stället för 7 383 kronor per månad före skatt. Det felaktiga nettobeloppet understeg alltså 1 000 kronor. Bland annat med hänsyn till det låga beloppet ansåg kammarrätten att den enskilde inte skäligen borde ha insett felaktigheten. (KRNG 2390-08).

HFD har i några fall avseende återkrav av livränta bedömt att den enskilde inte skäligen borde ha insett att ersättning lämnats med för högt belopp. Detta eftersom de årliga inkomstförändringarna i det nya yrket inte varit av någon betydande storlek eller avvikit från den allmänna löneutvecklingen samt att den enskilde inte haft kännedom om löneutvecklingen i sitt tidigare yrke (HFD 2013 ref. 9 och 2015 not 35).

8.2.4 Tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen

En omständighet som domstolarna tillmäter betydelse vid bedömningen av vad den enskilde skäligen borde ha insett är hens tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen. Den som tidigare har fått utbetalningar av en viss ersättning kan ha fått en ökad insikt om hur systemet fungerar och hur en utbetalning typiskt sett ser ut.

En sådan kunskap kan vara en omständighet som talar för att den enskilde skäligen borde ha insett missförhållandet. Om den enskilde tvärtom inte tidigare fått utbetalningar får detta anses tala för att hen inte skäligen borde ha insett felaktigheten.

Rättsfall

Kammarrätten tog hänsyn till att det var första gången den enskilde fick ersättning och att han således inte hade några tidigare ersättningsperioder att jämföra med (KRNS 3484-2010).

Kammarrätten anförde att den enskilde skäligen borde ha insett att livräntan skulle ha omräknats vid en inkomstförändring som föranledde att inkomstförlust inte längre förelåg. Kammarrätten beaktade särskilt det faktum att den enskilde tidigare efter en förändring i inkomstförhållandena genom beslut från Försäkringskassan fått livräntan omräknad. (KRNS 3249-2007)

Kammarrätten konstaterade att den enskilde tidigare fått avslag på en ansökan om utökad livränta. Detta var en omständighet som tillsammans med andra ledde till att domstolen ansåg att den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig. (KRNS 9270-2008)

8.2.5 Kunskap om gällande regler

Vid utredning av återbetalningsskyldighet kan det ibland vara svårt att bedöma vad den enskilde kan förväntas känna till om de bestämmelser som gäller för en viss förmån eller om hen borde ha insett att hen varit skyldig att anmäla ändrade förhållanden.

Det som den enskilde förväntas känna till är baskunskaper men inte praxis eller detaljer i regelverk generellt. Hen förväntas inte heller kunna göra komplicerade juridiska bedömningar (se Lavin, 1986 s. 132 ff).

Inom all rättstillämpning utgår man från att en medborgare ska känna till innehållet i gällande författningar (se exempelvis Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning, s. 126). Det innebär att bristande kunskap bara undantagsvis är ett skäl till att den enskilde inte borde ha insett att en utbetalning var felaktig. Om grundläggande och självklara förutsättningar för rätten till att en ersättning har upphört eller förändrats, så har det funnits skäl för den enskilde att inse att utbetalningen varit felaktig. Det gäller även om den enskilde hävdar det motsatta. När det gäller bostadsförmåner bör den enskilde till exempel känna till att ersättningen beviljas för en viss bostad och på grundval av hushållets sammansättning. Om dessa förutsättningar ändras bör den enskilde inse att hen inte har rätt till fortsatt ersättning med samma belopp.

Hur beslutet att bevilja ersättningen är utformat och vilken information som har funnits tillgänglig för den enskilde kan påverka vad hen kan förväntas känna till. Informationen måste dock ha varit förmånsspecifik eller på annat sätt anpassad till det enskilda fallet för att den ska kunna ha avgörande betydelse i bedömningen. Alltför allmän eller gammal information på till exempel Försäkringskassans webbplats kan alltså inte ges någon avgörande betydelse (bevisvärde) vid bedömningen av om den enskilde borde ha insett att en utbetalning varit felaktig.

Om det vid tidpunkten för bedömningen av återbetalningsskyldighet råder en annan praxis i en rättsfråga än det gjorde vid tidpunkten för den felaktiga utbetalningen kan det inte krävas att den enskilde borde ha insett att utbetalningen var felaktig. Det beror på att det krävs att hen har insett felaktigheten vid tidpunkten då utbetalningen skedde (se RÅ 2007 ref. 8).

Här följer exempel från rättspraxis där bristande kunskap eller misstag från den enskilde *har* beaktats och hen därmed inte blivit återbetalningsskyldig.

Rättsfall

Kammarrätten tog vid bedömningen i avgörandet hänsyn till den begreppsförvirring som rått vid namnändring av vissa ersättningar och bedömde därmed att den enskildes missuppfattning eller bristande kunskap om en viss regel var ursäktlig (KRNG 2390-08).

Kammarrätten tog i avgörandet, som gällde bostadstillägg, hänsyn till att den enskilde under den aktuella perioden fått sju olika beslut om bostadstillägg baserat på samma inkomstuppgifter som lämnats i samband med ansökan. För samtliga beslut har också noterats att senare beslut till viss del omfattar tidigare beslutsperioder och att bostadstilläggets storlek har ändrats i efterföljande beslut. Beloppen har också fastställts till olika belopp varje månad. Försäkringskassan hade alltså ändrat bostadstilläggets storlek vid flera tillfällen under den aktuella perioden och även till viss del för samma beslutsperioder. I domskälen anges också att det enligt uppgift framkommit att den enskilde vid kontakt med Försäkringskassan fått till svar att bostadstillägget varit rätt beräknat (KRNS 5862-11).

Kammarrätten klargjorde, i ett mål som gällde aktivitetsstöd, att bedömningen av om en person är återbetalningsskyldig eller inte ska göras mot bakgrund av vad man kan förvänta sig att en person i allmänhet borde kunna inse (se vidare 8.2.6). Därefter uttalade Kammarrätten att en bedömning av om en person borde ha kunnat inse att en viss omständighet kan leda till avstängning från rätt till ersättning rimligtvis inte kan göras utan att man vet vilken denna omständighet är. Kammarrätten menade i domsskälen att utredningen inte redovisar vilka omständigheter som har bedömts utgöra misskötsamhet i det aktuella fallet. Det saknades därmed tillräckligt stöd för att konstatera att den enskilde borde ha insett att han inte hade rätt till ersättning (KRSU 1715-20).

Kammarrätten bedömde i ett mål som gällde bostadstillägg, att Försäkringskassan inte visat att omständigheterna var sådana att den enskilde insett eller skäligen borde ha insett att de utbetalda beloppen blivit högre än vad hen var berättigad till. Den enskilde hade sedan tidigare varit beviljad halv sjukersättning och löpande beviljats bostadstillägg. Hen gick senare över från att ha arbetsinkomster till att ha sjukpenning, vilket sammantaget innebar en minskning av hens inkomster. På grund av bestämmelserna om så kallad viktning av inkomster vid beräkning av reduceringsinkomsten för bostadstillägg innebar inkomstförändringen emellertid att bostadstillägget borde ha minskat (se 102 kap. SFB). Försäkringskassan orsakade således de felaktiga utbetalningarna genom bristande samordning mellan ersättningarna (sjukpenning och bostadstillägg). Försäkringskassan argumenterade i målet för att alla förväntas känna till lagen och att den enskilde därför borde ha känt till att det i fråga om bostadstillägg är ogynnsamt att få sjukpenning i stället för arbetsinkomster. Detta synsätt var enligt kammarrätten allt för strikt och saknar täckning i lagtexten. Domstolen angav i skälen att den enskilde såvitt framgått inte tidigare gått från att få lön till att få sjukpenning samtidigt som hen fått bostadstillägg. Hen hade inte heller av Försäkringskassan fått någon information om reglerna om viktning, det vill säga att inkomster tas upp med olika stor andel och därmed påverkar bostadstillägget olika. Den enskilde hade fört fram att hen med hänsyn till den minskade inkomsten trodde att hen fått bostadstillägg med ett *för lågt belopp* under perioden och att det var därför hen kontaktade Försäkringskassan, som då upptäckte de felaktiga utbetalningarna. Att den enskilde själv misstänkte att något inte stämde när bostadstillägget inte ändrades trots ändrade inkomster menade domstolen inte är inte detsamma som att hen insåg eller skäligen borde ha insett att ersättning utgick med ett för högt belopp (KRNG 5773-22).

8.2.6 Den enskildes personliga omständigheter

Det förekommer att den enskilde hävdar att hen inte insett att en utbetalning varit felaktig och att detta beror på sjukdom eller andra personliga problem. Försäkringskassan anser dock att ett sådant påstående enbart ska vägas in i bedömningen av eftergift och inte i bedömningen av återbetalningsskyldigheten. Till stöd för detta finns viss kammarättspraxis som säger att bedömningen av vad någon borde ha insett ska göras på objektiv grund. Utgångspunkten vid insiktsbedömningen bör alltså vara vad man kan förvänta sig att en person i allmänhet bör kunna inse (se KRSU 1434-18, KRSU 1715-20). Se mer om eftergift i kapitlen 10–13. Kammarrätten i Göteborg har i en dom ansett att den försäkrade skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig trots att den försäkrade led av en allvarlig psykisk störning (KRNG 6577-09).

8.2.7 Om den enskilde har ställföreträdare

I flera kammarrättsdomar, där den enskilde haft god man, har domstolarna bedömt att betalningsmottagaren själv, på grund av sitt funktionshinder, inte haft förmåga att inse att utbetalningarna var felaktiga. I stället har domstolarna bedömt att det är den gode mannen som skäligen borde ha insett detta (se till exempel KRSU 53-13, 187-13 och 633-13, KRNJ 3299-13, KRNG 1427-16).

Har den enskilde god man ska vi alltså som utgångspunkt bedöma vad den gode mannen har insett eller skäligen borde ha insett. Det krävs dock att vi först bedömer den enskildes förmåga innan det blir aktuellt att pröva den gode mannens insikt. Om den gode mannens förordnande inte omfattar att bevaka den enskildes rätt saknas också möjlighet att göra bedömningen i förhållande till den gode mannen.

8.2.8 Särskilt om vad bolag bör ha insikt om

När vi bedömer vad ett bolag skäligen bör inse behöver vi ta hänsyn till vad ett bolag till exempel kan förväntas känna till i sin roll som arbetsgivare. Här följer fyra exempel på domar som berör vad bolag bör ha insikt om.

Rättsfall

Kammarrätten bedömde att det inte framkommit någon uppgift som visade att bolaget haft kännedom om att den enskilde vårdats på sjukhus. Däremot ansåg kammarrätten att en assistansanordnare, med hänsyn till sitt arbetsgivaransvar för de anställda assistenterna, typiskt sett bör ha en sådan organisation att de har kännedom om hur assistansen bedrivs och att bolaget skäligen borde ha insett att ersättning har betalats ut med för högt belopp. (KRNG 418-18).

I ett avgörande från kammarrätten som också avsåg assistansersättning uttalade domstolen att en assistansanordnare med hänsyn till sitt arbetsgivaransvar bör ha en sådan organisation att det har kännedom om hur assistansen bedrivs och att den motsvarar den enskildes faktiska behov av assistans (KRNG 1749-21).

Ytterligare ett exempel från praxis som avser bolag, där bolaget blivit återbetalningsskyldigt, gällde ett assistansbolag som hade villkor i sitt tillstånd från IVO och ersättning betalats ut i strid med villkoret. Domstolen bedömde då att bolaget skäligen måste ha insett att ersättningen betalats ut felaktigt. (HFD 2020 ref. 18).

9 Bedömning av återbetalningsskyldighet enligt andra regler än 108 kap. 2 § SFB

Vissa ersättningar omfattas av andra regler om återbetalningsskyldighet än den i 108 kap. 2 § SFB. Det här kapitlet beskriver reglerna om återbetalningsskyldighet för några av dem.

9.1 Bostadsbidrag och underhållsstöd – strikt återbetalningsskyldighet

För bostadsbidrag och underhållsstöd gäller strikt återbetalningsskyldighet (108 kap. 9 § resp. 8 § SFB). Det innebär att den enskilde respektive betalningsmottagaren alltid är återbetalningsskyldig. Här spelar det alltså ingen roll vem som orsakat den felaktiga utbetalningen eller vad den enskilde har insett eller skäligen borde ha insett. Den enskilde respektive betalningsmottagaren kan beviljas eftergift om det finns särskilda skäl. Läs mer om eftergiftsbedömningen i kapitel 10–14 och specifikt vid strikt återbetalningsskyldighet i avsnitt 11.10.

9.2 Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Reglerna om återbetalningsskyldighet av aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning finns i 8 kap. 1 § FEA. Bestämmelsen är uppbyggd enligt samma modell som 108 kap. 2 § SFB, men annorlunda formulerad. Det som beskrivs kapitel 7 och 8 kan därför också användas som stöd vid tillämpningen av 8 kap. 1 § FEA.

Den 1 oktober 2022 infördes en ny bestämmelse om återkrav i 8 kap. 1 a § FEA. Enligt bestämmelsen är en mottagare av ersättning återbetalningsskyldig om hen senare får lön eller ekonomiskt skadestånd som motsvarar lön för samma dag som vi har betalat ut ersättning för. Det är alltså fråga om en strikt återbetalningsskyldighet i dessa fall. Bestämmelsen tillämpas inte på ersättning som betalats ut före den 1 oktober 2022.

Före den 1 januari 2018 finns reglerna om återbetalningsskyldighet av aktivitetsstöd och utvecklingsersättning i 23 § FAS. Bestämmelsen är uppbyggd enligt samma modell som 108 kap. 2 § SFB, men annorlunda formulerad.

Före den 1 januari 2018 finns reglerna om återbetalningsskyldighet av etableringstillägg och bostadsersättning i 3 kap. 16 § förordningen (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare. Bestämmelsen är uppbyggd enligt samma modell som 108 kap. 2 § SFB, men annorlunda formulerad.

10 Allmänt om eftergift

Det här kapitlet beskriver övergripande reglerna om eftergift, det vill säga om den som är återbetalningsskyldig kan befrias från att betala tillbaka hela eller en del av beloppet.

10.1 Syftet med eftergift

Eftergift kan beviljas för att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsskyldigheten och för att anpassa återbetalningsbeloppets storlek till den enskildes ekonomiska och sociala situation (se Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning, s. 159).

Genom att bevilja eftergift kan en myndighet bestämma ett återbetalningsbelopp som är skäligt med hänsyn till omständigheterna (se Lavin, s. 159). Det är denna skälighets-hänsyn som ska ligga till grund för bedömningen av om eftergift ska beviljas.

10.2 Reglering av eftergift

Huvudregeln om eftergift finns i 108 kap. 11 § SFB och den gäller för alla ersättningar som omfattas av SFB.

Vissa ersättningar omfattas av andra regler om eftergift än 108 kap. 11 §. Exempelvis reglerar 108 kap. 12–14 §§ eftergift av bostadsbidrag. Beskrivning av eftergift av bostadsbidrag, aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning finns i kapitel 12.

10.3 Eftergift ska alltid prövas om den enskilde är återbetalningsskyldig

Försäkringskassan ska alltid pröva om den som är återbetalningsskyldig ska beviljas eftergift. Det gäller även de ersättningar som omfattas av strikt återbetalningsskyldighet. Ett undantag är bostadsbidragsärenden, där vissa förutsättningar måste vara uppfyllda för att eftergift ska kunna prövas (se avsnitt 12.1.1).

Försäkringskassan ska inom ramen för sitt utredningsansvar utreda om det föreligger särskilda skäl för eftergift. Denna utredning ska alltså göras på Försäkringskassans eget initiativ. Det har ingen betydelse om den enskilde har begärt eftergift och inte heller på vilket sätt Försäkringskassan fått kännedom om skälen för eftergift. Läs mer om Försäkringskassans utredningsansvar vid eftergiftsprövningen i avsnitt 10.8.

När utredningen är klar ska en sammanvägd bedömning av alla kända omständigheter som talar för och emot eftergift göras, för att bedöma om det finns särskilda skäl för eftergift (RÅ 2008 ref. 2). Läs mer om beviskrav och bevisbörda i avsnitt 3.4.

10.4 En sammanvägd bedömning

Vid bedömningen av om eftergift ska beviljas, ska alla skäl som talar både för och emot eftergift vägas in.

Det finns flera olika omständigheter som kan göra att Försäkringskassan beviljar eller inte beviljar den enskilde eftergift, till exempel den enskildes ekonomiska och sociala situation och hur och vem som orsakat den felaktiga utbetalningen.

Bestämmelsen i 108 kap. 11 § SFB anger inte vilka skäl som kan bli aktuella för eftergift. Lagtexten tillåter att eftergift beviljas för vilka skäl som helst, så länge de kan anses vara särskilda. Att skälen ska vara särskilda innebär att de på något sätt är ovanliga och inte förekommer i vart eller vartannat ärende. När man bedömer om skälen är särskilda eller

inte bör man därför ta hänsyn till vad som är normalt för det aktuella ärendeslaget. Till exempel kan det i ärenden om pensionsförmån inte vara tillräckligt att den försäkrade är äldre och har åldersrelaterade sjukdomar, eftersom det skulle innebära att det alltid fanns skäl för eftergift vid återkrav av en sådan förmån. Av samma anledning kan det inte ha avgörande betydelse för eftergift vid återkrav av assistansersättning att den försäkrade är funktionshindrad. (Se Rönström s. 192 f)

Ställningstagandet bör motiveras oavsett om eftergift beviljas eller inte (jfr. prop. 2016/17:180 s. 192, se även Rönström s. 195 ff).

I RÅ 2008 ref. 2 har Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) ansett att det som kan behöva beaktas vid eftergiftsprövningen bland annat är

- orsaken till den felaktiga utbetalningen
- hur lång tid som gått sedan utbetalningen
- beloppets storlek
- den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden
- den återbetalningsskyldiges hälsa
- den återbetalningsskyldiges försörjningsmöjligheter.

HFD ger som referens till detta uttalande Lavin, Återbetalning av social ersättning, 1986, s. 156 f.

10.5 Eftergiftsbedömningar i rättspraxis

Av rättspraxis framgår tydligt att bedömningarna av vad som utgör särskilda skäl skiljer sig åt mellan olika mål. Omständigheter som i ett mål kan motivera ett beslut om hel eftergift kan i ett annat bedömas som otillräckliga även för delvis eftergift. Denna skillnad kvarstår om man jämför bedömningen i mål med till synes likvärdiga förhållanden. Domstolarna lägger sällan ett enda förhållande till grund för sitt beslut om eftergift. I stället är det fråga om en sammanvägd bedömning. Varje sådan sammanvägd bedömning är unik för de förutsättningar som råder i det enskilda ärendet.

Rättspraxis ger alltså inte ett entydigt besked om vilka omständigheter som utgör särskilda skäl för eftergift, eller om hur rätten till eftergift påverkas av att vissa omständigheter ses i ett sammanhang. Men den här vägledningen beskriver sådana omständigheter som domstolarna tar hänsyn till när de bedömer om en person ska beviljas eftergift. Det kan ge stöd vid bedömningen av om eftergift ska beviljas i ett specifikt ärende.

10.6 Hur stor del av beloppet kan efterges?

Det är omständigheterna i det enskilda ärendet som avgör eftergiftens storlek. Försäkringskassan kan efterge hela beloppet, delar av beloppet, utbetalningar som avser en viss period och så vidare.

10.7 Eftergift enligt RAR 2002:14 – belopp under 1 000 kr

Försäkringskassan har tagit fram generella rekommendationer om att eftergift bör beviljas i vissa situationer. Rekommendationerna finns i Försäkringskassans (Riksförsäkringsverkets) allmänna råd (RAR 2002:14) om återkrav och gäller för alla ersättningar som omfattas av 108 kap. 11 § SFB samt för ersättning enligt FEA. Däremot gäller de inte för ersättningar som omfattas av andra eftergiftsregler än 108 kap. 11 §. RAR 2002:14 gäller även för bostadsbidrag.

Kostnaderna för att utreda ett återkravsärende och den därpå följande fordringshanteringen kan överstiga vad som slutligen kan återkrävas. Försäkringskassan bör därför bevilja eftergift om

- Försäkringskassan har orsakat den felaktiga utbetalningen och det felaktigt utbetalade beloppet är mindre än 1 000 kronor före skatteavdrag
- den enskilde har förorsakat den felaktiga utbetalningen genom försummelse och
  - Försäkringskassans utredning visar att försummelsen är ursäktlig
  - det felaktigt utbetalade beloppet före skatteavdrag är mindre än 1 000 kronor.

En förutsättning för att försummelsen ska anses ursäktlig bör vara att den enskilde inte återkommande har orsakat felaktiga utbetalningar genom försummelse.

Om en och samma händelse har gjort att flera ersättningar har betalats ut felaktigt bör det sammanlagda värdet av de felaktiga utbetalningarna ses som en felaktig utbetalning.

Det kan dock i vissa fall bli aktuellt att inte bevilja eftergift även när det felaktigt utbetalade beloppet är lågt. Det kan till exempel vara när Försäkringskassan har betalat ut samma belopp för samma tid vid två närliggande tillfällen. Det kan också gälla om den enskilde själv kontaktar Försäkringskassan och påpekar att hen har fått felaktig ersättning och vill betala tillbaka.

10.8 Eftergift vid statliga fordringar

Det finns en särskild eftergiftsregel i förordningen (1993:1138) om hantering av statliga fordringar. Den regeln får inte blandas ihop med de regler om eftergift som beskrivs i det här kapitlet och kapitel 11–13. Läs mer i kapitel 21 *Eftergift enligt hanteringsförordningen*.

11 Eftergiftsbedömning enligt 108 kap. 11 § SFB

Det här kapitlet beskriver vilka omständigheter som påverkar bedömningen av om eftergift kan beviljas enligt 108 kap. 11 § SFB.

11.1 Den enskildes uppfattning om utbetalningens riktighet

Att den enskilde inte förstått att en utbetalning varit felaktig kan tillmätas betydelse i frågan om eftergift.

Även om Försäkringskassan bedömer att den enskilde skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig, kan det vara så att hen faktiskt inte har förstått det. Vid bedömningen av om eftergift ska beviljas finns det möjlighet att ta hänsyn till den enskildes förutsättningar att inse felaktigheten. Den enskildes faktiska uppfattning kan alltså vägas in i bedömningen.

Rättsfall

Kammarrätten i Stockholm bedömde i ett mål att den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningarna av föräldrapenning från och med en viss tidpunkt varit felaktiga. Enligt kammarrättens mening fanns dock anledning att även därefter beakta de ojämna utbetalningarna och svårigheten att vissa månader inse att föräldrapenningen varit felaktig. Domstolen beslutade utifrån dessa förhållanden att den enskilde skulle beviljas eftergift. (KRNS 6121-07)

I ett avgörande från HFD framgår att när den enskilde till följd av sitt hälsotillstånd själv saknar förmåga att anmäla ändrade förhållanden och att inse att det har skett en felaktig utbetalning, men har en god man i vars uppdrag det ingår att anmäla ändrade förhållanden, kan enbart den omständigheten att den enskilde varit i god tro inte utgöra skäl för eftergift (HFD 2023 ref. 21). Detsamma torde gälla om den enskilde har förvaltare. I avgörandet från HFD hade den enskilde god man som var förordnad att bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person.

Vad HFD uttalar om god man i rättsfallet HFD 2023 ref. 21 torde även gälla om enskilde har förvaltare.

11.2 Om Försäkringskassan har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen

Försäkringskassan kan orsaka eller medverka till en felaktig utbetalning på olika sätt. I vissa fall kan detta vara ett skäl för att bevilja eftergift.

11.2.1 När Försäkringskassan har känt till de korrekta uppgifterna eller ändrade förhållanden

Den enskilde kan ha anmält ändrade förhållanden till Försäkringskassan, men Försäkringskassan kan ändå av olika skäl ha fortsatt att betala ut en ersättning felaktigt.

Om det funnits skäl för Försäkringskassan att utreda en viss utbetalning, och Försäkringskassan har dröjt med det, så kan det vara ett skäl för att bevilja eftergift. Exempel på ett sådant skäl kan vara att den enskilde har anmält ett visst förhållande till Försäkringskassan eller att Försäkringskassan fått trovärdiga och pålitliga uppgifter från en annan myndighet om att den enskilde får ersättning på felaktiga grunder. Ett annat

exempel är om den enskilde har lämnat uppgifter till Försäkringskassan som påverkar rätten till ersättning, men inte tänkt anmäla ändrade förhållanden. I det fallet har Försäkringskassan inte fått en anmälan om ändrade förhållanden, men det har ändå kommit in uppgifter som gör att rätten till ersättning borde utredas.

Rättsfall
I ett mål framförde Kammarrätten i Stockholm som skäl för att den enskilde skulle beviljas eftergift att Försäkringskassan varit delvis ansvarig för de felaktiga utbetalningarna som pågått under flera år. Försäkringskassan hade beslutat om att rätten till ersättning hade upphört, men inte registrerat att ersättningen skulle upphöra. (KRNS 4863–08)

11.2.2 Försäkringskassans dröjsmål med en utredning

Om Försäkringskassan dröjt med att utreda en utbetalning, kan det vara skäl för eftergift. Om Försäkringskassan har dröjt med utredningen, ska handläggaren utreda om fördröjningen uteslutande beror på omständigheter som Försäkringskassan råder över, eller om den enskilde på ett eller annat sätt har skuld till att utredningen tagit lång tid.

Rättsfall
Kammarrätten i Göteborg konstaterade i ett mål att tiden mellan impuls till utredning och beslut om återbetalning var lång – drygt fyra år. Kammarrätten sänkte i målet det totala återbetalningspliktiga beloppet till hälften. Det återkrävda beloppet uppgick ursprungligen till 100 000 kronor. (KRNG 136-10)

När den enskilde orsakat den felaktiga utbetalningen får Försäkringskassans dröjsmål inte samma betydelse.

Rättsfall
Kammarrätten i Stockholm har prövat frågan om eftergift i ett mål där den enskilde hade lämnat felaktiga uppgifter om sin inkomst och Försäkringskassan hade fastställt för hög SGI. Till följd av det fick den enskilde för hög sjukpenning. Kammarrätten anförde att

- det var den enskilde som orsakat att sjukpenning hade betalats ut med ett för högt belopp
- den enskilde under hela förloppet haft möjlighet att upplysa Försäkringskassan om de faktiska förhållandena
- beslutet i återbetalningsärendet hade kunnat fattas tidigare om den enskilde hade lämnat korrekta uppgifter.

I det här fallet var inte Försäkringskassans långa handläggningstid – cirka två år mellan impuls till utredning och beslut om återbetalning – ett skäl för att bevilja eftergift. (KRNS 2714-07)

11.2.3 Om Försäkringskassan har hjälpt till att fylla i ansökan

När den enskilde undertecknar en ansökan om ersättning ansvarar hen för att uppgifterna i ansökan är riktiga och fullständiga. Detta gäller även om den enskilde har fått hjälp med att fylla i ansökan. Att den som har hjälpt till med att fylla i ansökan är en tjänsteman på Försäkringskassan tar inte ifrån den enskilde hens ansvar för uppgifterna i ansökan. Att Försäkringskassan har bidragit till att uppgifterna i ansökan har blivit felaktiga eller ofullständiga kan dock vara ett skäl för att medge eftergift. Se FÖD-dom 434-1988, är refererad FÖD 1989:16.

11.3 Eftergift av ekonomiska skäl

Försäkringskassan kan bevilja den enskilde eftergift av ekonomiska skäl när hen inte kan betala tillbaka hela det felaktigt utbetalade beloppet. Vi ska då göra en individuell bedömning utifrån den enskildes framtidsutsikter att kunna betala sin skuld. I bedömningen kan vi förutom arbetsinkomster också ta hänsyn till eventuella realiserbara tillgångar.

I rättspraxis har ekonomiska skäl godtagits i bland annat FÖD-dom 191-1988 och FÖD-dom 1153-1989.

11.3.1 Den enskildes betalningsförmåga

Om den enskilde är återbetalningsskyldig för ett lågt belopp, finns generellt en högre presumtion för att hen kan betala skulden än om det handlar om ett högre belopp. Det innebär att ett lågt belopp kan vara ett skäl mot eftergift.

Om den enskilde har försörjningsstöd är det en omständighet som talar för eftergift, men man får också ta hänsyn till om behovet av försörjningsstöd är tillfälligt eller mer långvarigt (se Rönström s. 198).

Rättsfall

I ett mål beviljade Kammarrätten i Stockholm eftergift där den enskilde hade uppgett att hennes ekonomiska situation var mycket ansträngd, och att hon inte hade några sparade medel eller andra tillgångar än den bostadsrättslägenhet som hon bodde i. När Försäkringskassan fattade beslut om återkrav hade hon också mindre än två år kvar till den allmänna pensionsåldern. Kammarrätten beviljade eftergift med en tredjedel av det återkrävda beloppet (KRNS 3668-08).

Även om en bristande betalningsförmåga är ett skäl som talar för eftergift, så kan det i det enskilda fallet finnas andra tyngre vägande skäl som talar emot ett beslut om eftergift. Ett exempel på det är ett mål i HFD (HFD 2011 ref. 61). Målet gällde en person som var återbetalningsskyldig för utbetalningar som hade sin grund i brott mot Försäkringskassan. HFD konstaterade att den enskildes dåliga ekonomi inte vägde särskilt tungt vid bedömningen av eftergift i detta fall. Den enskilde hade nämligen under en följd av år haft dubbla inkomster, dels genom eget arbete, dels i form av ersättning från Försäkringskassan.

11.3.2 Beräkning av betalningsförmåga

Försäkringskassan ska bedöma den enskildes betalningsförmåga och de ekonomiska konsekvenserna av ett beslut om återbetalning med hjälp av samma beräkningsmodell som Kronofogden använder vid indrivning av fordringar. Men Försäkringskassans beräkning av betalningsförmågan är ungefärlig och inte en exakt beräkning.

Kronofogden bestämmer varje år ett normalbelopp. Normalbeloppet finns i Kronofogdens föreskrifter om bestämmande av förbehållsbelopp vid utmätning av lön. Det ska räcka till den enskildes alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnaden. Till de vanliga levnadskostnaderna räknas utgifter för mat, kläder, tvätt, hygien, gas, elektricitet, telefon, TV-avgift, försäkringar, fackföreningsavgifter och andra medlemsavgifter samt mindre utgifter för tillfälliga behov.

Förbehållsbeloppet är det belopp som den enskilde behöver för sin dagliga livsföring. Kronofogden räknar fram det vid utmätning av lön. Förbehållsbeloppet räknas fram individuellt utifrån normalbeloppet. I förbehållsbeloppet ingår normalbeloppet samt kostnader för hyra, eventuella kostnader för inkomstens förtjänande, utgifter för sjukdom och barnomsorgsavgifter. I detta belopp ingår till exempel utgifter för glasögon och tandvård när en sådan utgift ska betalas.

Uppgifter om relevanta belopp finns i Kronofogdens föreskrifter om bestämmande av förbehållsbeloppet vid utmätning av lön. Se vidare www.kronofogden.se där det också finns en webbtjänst med räknehjälp.

Vilket tidsperspektiv som gäller när man bedömer personens betalningsförmåga är inte tydligt reglerat, vare sig när det gäller återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB eller likartade återkravsbestämmelser som till exempel 8 kap. 1 § FEA. Kammarrätten uttalade i ett avgörande att bedömningen av återbetalningsförmågan ska göras utifrån en prognos av en överblickbar framtid (KRSU 3436-2000).

Den enskildes tillgångar

Den enskildes tillgångar kan tas med vid bedömningen av hens betalningsförmåga. Tillgångar kan till exempel vara pengar på banken, aktier, obligationer, bostadsrätter, villor, fritidshus, bilar och båtar.

Vid bedömningen av eftergift ska handläggaren i regel utgå från de uppgifter som Försäkringskassan har om den enskildes tillgångar och behöver inte göra någon beräkning av det faktiska värdet av tillgångarna.

Om den enskilde har en bostadsrätt, villa eller bil utgår vi från att det finns ett övervärde på bostaden eller bilen.

Den enskildes skulder

Det saknas stöd i praxis för att skulder i sig kan motivera eftergift. Men om skulderna innebär en påtaglig ekonomisk belastning för den enskilde kan de ändå vara relevanta i en eftergiftsbedömning. Påtaglig ekonomisk belastning innebär att skulden eller skulderna är så omfattande att den enskilde behöver skuldsanering, eller att det kommer ta lång tid innan den enskilde får möjlighet att betala sitt återkrav.

Om den enskilde har en pågående skuldsanering, är det en omständighet som starkt talar för eftergift. Eftersom syftet är att sanera den enskildes ekonomi, och ibland även kan vara ett led i en social rehabilitering, kan det framstå som kontraproduktivt att den som genomgår en skuldsanering för att bli skuldfri, får en ny stor skuld att betala tillbaka när skuldsaneringen är avslutad (se Rönström s. 199 f). Men man måste även ta hänsyn till andra faktorer, till exempel hur stort belopp återkravet är på och hur prognosen ser ut på lång sikt för den som har skuldsanering.

Rättsfall
Kammarrätten i Sundsvall har uttalat att bedömningen av den enskildes betalningsförmåga ska göras utifrån en prognos av en överblickbar framtid. I det här målet pågick ingen skuldsanering, men man beviljade hel eftergift. Kammarrätten kom fram till slutsatsen att den enskilde inte inom överskådlig tid skulle kunna betala återkravet, bland annat eftersom hen inom några år skulle vara ålderspensionär och hade stora skulder. (KRSU 3436-00)

I ett annat avgörande beviljade Kammarrätten i Sundsvall eftergift med en fjärdedel av återkravet, i ett fall där den enskilde hade en pågående skuldsanering. Kammarrätten vägde in att den enskilde hade begränsade inkomster, att hens betalningsförmåga inte kunde väntas öka samt att beloppet inte var obetydligt (25 004 kronor). Att eftergift inte beviljades med större andel motiverades med att den enskilde ensam hade orsakat den felaktiga utbetalningen. (KRSU 2157-17)

Kammarrätten i Jönköping har i ett mål där skuldsanering pågick inte beviljat någon eftergift. Det motiverades med att skuldsaneringen bara skulle pågå i ytterligare ett år och återkravet var på ett relativt lågt belopp (2 225 kronor). (KRNJ 386-14)

11.4 Högt återkravsbelopp eller lång återkravsperiod

Om det handlar om ett högt återkravsbelopp eller en lång återkravsperiod kan det vara oskäligt att återkräva hela beloppet på grund av att

- den enskilde inte bedöms kunna betala hela beloppet
- beloppet har blivit så stort eller återkravsperioden så lång för att Försäkringskassan fortsatt att betala ut ersättning på samma nivå trots att det funnits skäl att besluta om att ersättningen skulle upphöra eller minskas.

Läs mer om den enskildes betalningsförmåga i avsnitt 11.3 och Försäkringskassans dröjsmål med utredningen i avsnitt 11.3.2.

I vissa fall kan det återkrävda beloppet bli stort på grund av att ett mindre misstag från den enskildes sida påverkar ersättningen under lång tid utan att felet upptäcks. Då kan återkrav av hela beloppet framstå som oproportionerligt i förhållande till det misstag som den enskilde har begått (se Rönström s. 204).

Rättsfall
I ett mål beviljades den enskilde eftergift bland annat för att återkravet avsåg en lång tidsperiod (91 månader) och den första utbetalningen låg mer än tio år tillbaka i tiden. (FÖD 1989:16)

I ett mål som gällde återbetalning av livränta som utbetalats under åren 2003–2010 beviljade kammarrätten eftergift med hälften av det återkrävda beloppet (87 120 kronor) med hänsyn till den långa tid som utbetalningarna pågått, storleken på det återkrävda beloppet och det faktum att Försäkringskassan bidragit till de felaktiga utbetalningarna genom passivitet. (KRNJ 3511-13)

Rättsfall

Det förekommer att domstolar vid prövning av eftergift tar hänsyn till ett högt återkravsbelopp eller en lång återkravsperiod utan att detta kopplas ihop med en bristande betalningsförmåga eller att Försäkringskassan underlåtit att reagera mot en felaktig utbetalning.

Ofta hänvisar domstolarna här till RÅ 2008 ref. 2. Det målet gällde en person som var återbetalningsskyldig av ersättning från en a-kassa. Personen hade fått felaktiga utbetalningar under åren 1995–2001. Kammarrätten ansåg att personen inte visat att det fanns personliga eller ekonomiska skäl till att efterge delar av beloppet. Men med hänsyn till att så lång tid förflutit mellan tidpunkten för de felaktiga utbetalningarna och den tidpunkt då felet upptäcktes, fann kammarrätten dock att det var skäligt att efterge skulden för den felaktigt utbetalda ersättningen för åren 1995 till och med 1998. Målet överklagades till HFD, som påpekade att a-kassan under en följd av år hade fortsatt att betala ut arbetslöshetsersättning på bristande underlag och det var oklart varför a-kassan hade gjort det. HFD gjorde följande bedömning: ”Med hänsyn till dessa oklarheter, till den tid felaktigheterna pågått och till återbetalningsbeloppets storlek i relation till [personens] nuvarande ekonomiska situation, får det anses skäligt att en viss del av återbetalnings-beloppet efterges. Den avvägning som underinstanserna därvid gjort bör godtas.” (RÅ 2008 ref. 2)

Ett högt återkravsbelopp eller att återkravet omfattar en lång tid kan alltså vara skäl som talar för eftergift. Ett starkt skäl mot att bevilja eftergift är om den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen.

Det finns exempel på rättspraxis där ett högt återkravsbelopp inte har ansetts vara skäl för eftergift.

Rättsfall

Kammarrätten i Sundsvall ansåg att det inte fanns skäl att bevilja eftergift bara för att det sammanlagda återkravsbeloppet var högt. Detta särskilt då den enskilde medvetet lämnat ofullständiga och delvis oriktiga uppgifter i samband med en försäkringsmedicinsk utredning (mål nr 1055–1058-09).

HFD ansåg att det faktum att återbetalningskravet gällde ett stort belopp inte utgjorde skäl för eftergift. Detta eftersom den försäkrade orsakat de felaktiga utbetalningarna och hade kunnat begränsa dem genom att anmäla de rätta förhållandena till Försäkringskassan (HFD 2011 ref 61).

11.5 Den enskildes hälsa

Flera av de förmåner som Försäkringskassan beviljar förutsätter att den enskilde lider av en sjukdom eller har en funktionsnedsättning. Att den återbetalningsskyldiga vid tillfället för återkravet fortfarande har dålig hälsa är som utgångspunkt därför inte tillräckligt för eftergift (jfr, Rönström s. 201).

De sjukdomstillstånd som kan vara aktuella att väga in bör vara allvarliga och/eller långvariga. Om hälsotillståndet är så dåligt att den försäkrade inte förväntas återfå någon arbetsförmåga är det en omständighet som talar för eftergift. Den typen av sjukdomstillstånd kan också leda till att den ekonomiska prognosen inte är så god. Psykiska sjukdomar och funktionshinder har i kammarrättspraxis, se nedan exempel,

ibland godtagits som skäl för eftergift, särskilt då det samtidigt finns ekonomiska eller sociala omständigheter som talat för eftergift (se Rönström s. 202).

Om sjukdomstillståndet hindrat den enskilde att fullgöra sin anmälningsskyldighet eller gjort det svårt att förstå att hen var anmälningsskyldig kan det tala för eftergift (jfr. Rönström s. 202, samt KRSU 2723-14).

Rättsfall

Kammarrätterna har i flera mål ansett den enskildes hälsa varit skäl som talat för eftergift.

Den enskilde fick försörjningsstöd och led av psykisk sjukdom. Av läkarutlåtanden framgick att den enskilde var isolerad i hemmet och inte var kapabel att sköta till exempel myndighetskontakter. Domstolen fann därför att det fanns särskilda skäl att bevilja hel eftergift. (KRNS 5649-08)

Den enskilde led av en psykisk sjukdom och hade hel sjukersättning. Av tre läkarutlåtanden framgick att den enskilde led av panikångest. Den psykiska sjukdomen hade funnits under många år och den enskilde hade under lång tid haft kontakt med psykiatrisk klinik. Med hänsyn till det, och att den enskilde orsakat den felaktiga utbetalningen, ansåg Kammarrätten i Jönköping att halva återkravsbeloppet skulle efterges. (KRNJ 2473-08)

Den enskilde hade genomgått ett stort antal hjärtoperationer. Kammarrätten i Jönköping eftergav två tredjedelar av den felaktiga utbetalningen på 615 000 kronor. (KRNJ 1280-08)

Den enskilde hade orsakat den felaktiga utbetalningen. Kammarrätten i Sundsvall ansåg att den enskildes agerande var en omständighet som starkt talade emot eftergift. Men det fanns också omständigheter som talade starkt för eftergift. Den enskilde saknade enligt en utredning från Kronofogden realiserbara tillgångar, han led av en allvarlig depression, hade beviljats fortsatt sjukersättning och förväntades inte kunna återgå i arbete före pensionen. Kammarrätten beviljade eftergift med en tredjedel av den felaktiga utbetalningen på 420 000 kronor. (KRSU 3358–3359-07)

Rättsfall

Det finns även exempel på rättspraxis från kammarrätterna där det inte funnits skäl att bevilja eftergift, trots att den enskilde har varit sjuk.

I ett fall hade den enskilde varit medveten om att han lämnat felaktiga uppgifter. Som skäl för eftergift uppgav den enskilde att han var sjuk och inte kunde återgå i arbete inom den närmaste framtiden. Det handlade också om ett stort belopp, närmare 800 000 kronor. Kammarrätten i Stockholm ansåg dock inte att dessa skäl räckte för att bevilja eftergift. (KRNS 528-09).

I ett annat avgörande som gällde återbetalning av sjukersättning beviljades den enskilde inte eftergift trots relativt omfattande problem med både fysisk och psykisk hälsa. Vid bedömningen hade det betydelse att den enskilde varit orsak till de felaktiga utbetalningarna och enkelt kunnat begränsa återbetalningsskyldigheten genom att anmäla de rätta förhållandena till Försäkringskassan. De medicinska underlagen visade inte att hen skulle ha saknat förmåga till detta. (KRNJ 3467-16)

11.6 Ersättningen har varit sakligt motiverad

I rättspraxis förekommer att eftergift har beviljats för att den felaktigt utbetalda ersättningen har varit sakligt motiverad. Det betyder att ersättningen har gått till avsett ändamål, trots att den var felaktigt utbetald. Det kan till exempel vara underhållsstöd som har betalats ut till en förälder som barnet faktiskt bott hos men som inte uppfyllt övriga förutsättningar för att vara mottagare av stödet.

Eftergift kan också ges om den enskilde har fått en ersättning felaktigt utbetald, men hade haft rätt till samma ersättning på annan grund. Även i ett sådant fall kan den felaktiga ersättningen ha varit sakligt motiverad. Det gäller dock bara förmåner som kan beviljas på olika grunder. Det normala i ett sådant fall är dock att mellanskillnadsberäkning görs (se avsnitt 4.5). Men om förutsättningarna för att göra en mellanskillnadsberäkning inte är uppfyllda kan alltså eftergift bli aktuell på grund av att ersättningen varit sakligt motiverad.

Rättsfall

I ett mål om underhållsstöd hade en förälder, som inte var barnets vårdnadshavare, bott tillsammans med barnet och fått underhållsstöd. Regeringsrätten konstaterade att underhållsstödet betalats ut felaktigt och att föräldern var återbetalningsskyldig, men beviljade hel eftergift. Dels för att utredningen inte visade att föräldern insett eller borde ha insett att utbetalningen varit felaktig, dels för att stödet var sakligt motiverat. Det var sakligt motiverat eftersom underhållsstödet hade betalats ut till en förälder med ett barn i den situation som stödet var avsett för, det vill säga ge barn till särlevande föräldrar ett garanterat bidrag till sin försörjning om barnet inte hade möjlighet att få tillräckligt stort underhåll från den förälder som inte var boendeförälder. (RÅ 2007 ref. 26)

I ett annat mål tillämpades den tidigare lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Enligt den krävdes att barnet bodde varaktigt hos en förälder (boendeförälder) och var folkbokförd hos samma förälder. När föräldrarna i fallet hade separerat flyttade barnet tillsammans med mamman till en ny adress. Underhållstöd betalades därefter till mamman. Senare visade det sig att mamman hade glömt att ändra barnets folkbokföringsadress i samband med flytten. Underhållsstödet hade därmed utgått felaktigt. Kammarrätten bedömde dock att det förelåg särskilda skäl och beviljade hel eftergift. Detta eftersom barnet, enligt folkbokföringslagens bestämmelser, skulle ha varit folkbokförd på samma adress som mamman och då underhållsstödet i realiteten kommit att utgå till en förälder med ett barn i den situation som stödet varit avsett för. (KRNJ 301-08)

I ett mål som gällde återkrav av aktivitetsersättning vid förlängd skolgång beviljade kammarrätten eftergift, till skillnad från underinstanserna. Med hänvisning till RÅ 2007 ref. 26 uttalade kammarrätten att även om den enskilde inte varit berättigad till aktivitetsersättning vid förlängd skolgång, så visade utredningen att hen mest troligt hade varit berättigad till aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga under samma period. Därför var den utbetalda ersättningen sakligt motiverad och den enskilde hade inte överkompenserats. Kammarrätten beviljade hel eftergift, men det framgår inte om det uteslutande berodde på att ersättningen ansågs ha varit sakligt motiverad. (KRNS 6103-18)

11.7 Den enskilde har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen

Återbetalningsskyldighet kan uppkomma både när den enskilde varit fullt medveten om att hen lämnat felaktiga uppgifter och när hen rimligen inte haft någon som helst aning om att en utbetalning varit felaktig. Det gör att möjligheterna till att bevilja eftergift kan påverkas av på vilken grund den enskilde är återbetalningsskyldig.

Utgångspunkten är att ju mer medveten den enskilde varit om en felaktighet och ju mer hen medverkat till att felaktigheten uppkommit desto mindre är utrymmet för att bevilja eftergift.

Den som har orsakat en felaktig utbetalning genom att ha lämnat oriktiga uppgifter, inte fullgjort sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet är alltid återbetalningsskyldig oavsett om hen handlat avsiktligt, oaktsamt eller helt oavsiktligt. Försäkringskassan ska dock i alla situationer, oavsett den enskildes handlande, bedöma om den enskilde ska beviljas eftergift. Men om den enskilde avsiktligt har orsakat felutbetalningen genom att ha lämnat oriktiga uppgifter eller genom att ha låtit bli att anmäla ändrade förhållanden så talar det starkt emot eftergift.

Rättsfall
I ett mål konstaterade HFD att det aktuella återbetalningskravet gällde utbetalningar som hade sin grund i brott mot Försäkringskassan. Enligt domstolen behövde detta i och för sig inte utesluta att eftergift kunde beviljas men i ett sådant fall borde det krävas mycket starka skäl för att eftergift till någon del skulle kunna medges. (HFD 2011 ref. 61).

Det är svårt för Försäkringskassan att med full säkerhet påvisa vad den enskildes avsikt var med att lämna eller undanhålla en uppgift, eller hur medveten hen var om att den uppgiften var oriktig. Ju fler och tydligare uppgifter som finns som talar för att den enskilde agerat avsiktligt och medvetet, desto mindre blir utrymmet för att bevilja eftergift.

Enligt 108 kap. 2 § SFB blir en person återbetalningsskyldig om hen inte uppfyller sin anmälningsskyldighet. Det krävs inte att den enskilde borde ha insett att hen var anmälningsskyldig. I vissa fall kan denna skyldighet dock bli orimligt sträng och då kan den enskilde beviljas eftergift (jfr Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning s. 159). I vissa fall kan det vara svårt för den enskilde att inse att hen borde ha anmält ändrade förhållanden. Om Försäkringskassan anser att den enskilde inte skäligen bort eller kunnat inse att hen var anmälningsskyldig kan det vara ett skäl som talar för eftergift (jfr prop. 2008/09:200 s. 571).

11.8 Eftergiftsbedömning vid strikt återbetalningsskyldighet

När strikt återbetalningsskyldighet gäller saknas det möjlighet att ta hänsyn till om den enskilde varit i god tro vid bedömningen av återbetalningsskyldighet. Frågan är vilken betydelse den enskildes goda tro kan ha vid bedömningen av eftergift.

Av praxis framgår att om det gäller en ersättning med strikt återbetalningsskyldighet, så räcker det inte att den enskilde har mottagit den felaktiga utbetalningen i god tro för att eftergift ska beviljas. Det krävs något utöver god tro för att eftergift ska medges (se även Rönström s. 223 f.).

Rättsfall
HFD prövade frågan om eftergift vid strikt återbetalningsskyldighet när den felaktiga utbetalningen orsakats av en myndighet och mottagaren varit i god tro. Om den enskilde då skulle beviljas eftergift skulle det i praktiken upphäva den skillnad som lagstiftaren har velat göra för ersättningar med strikt återbetalningsskyldighet. I fallet uttalade HFD att bara omständigheten att den enskilde inte hade orsakat de felaktiga utbetalningarna och mottagit dem i god tro alltså inte kunde räknas som särskilda skäl för hel befrielse från återbetalningsskyldighet. Men utöver den enskildes goda tro hade den första utbetalningen gjorts mer än tre år innan återkravet ställdes, och den senaste drygt ett och ett halvt år innan. Så med hänsyn tagen till att det också hade hunnit gå lång tid sedan utbetalningarna, ansåg HFD att det fanns särskilda skäl för hel eftergift. (HFD 2013 ref. 64)

Rättsfall
I ett annat mål, som handlade om återkrav av underhållsstöd, beviljades den återbetalningsskyldiga hel eftergift. Domstolen uttalade att förutom att den enskilde var i god tro, var ersättningen också sakligt motiverad (se ovan avsnitt 11.6). (RÅ 2007 ref 26)

Även äldre praxis talar alltså för att det krävs något ytterligare än god tro för att hel eftergift ska beviljas vid strikt återbetalningsskyldighet.

För underhållsstöd anges det i förarbeten att särskilda skäl för eftergift till exempel kan vara att den återbetalningsskyldiga skäligen inte borde ha förstått att utbetalningen var felaktig och att betalningsmottagarens ekonomiska och personliga förhållanden ger skäl att inte återkräva underhållsstödet eller del av det. Eftergiften kan också fungera som ett led i social rehabilitering. (prop. 1995/96:208 sidan 91)

För bostadsbidragsärenden måste dessutom vissa förutsättningar vara uppfyllda för att eftergift ska kunna prövas (se avsnitt 12.1.1).

12 Eftergiftsbedömning enligt andra regler än 108 kap. 11 §

Några ersättningar omfattas av andra regler om eftergift än 108 kap. 11 §. Det här kapitlet beskriver vilka regler som gäller för eftergift av bostadsbidrag, aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning.

12.1 Bostadsbidrag

I 108 kap 12–14 §§ SFB finns särskilda regler om eftergift som bara gäller för bostadsbidrag.

12.1.1 Förutsättning för att pröva rätten till eftergift

För att Försäkringskassan ska kunna pröva rätten till eftergift måste den sökande och hens medsökande ha fullgjort anmälningsskyldigheten enligt 110 kap. 46 och 47 §§ SFB. Om de inte har anmält ändrade förhållanden kan frågan om eftergift ändå prövas om de inte skäligen borde ha insett att de var skyldiga att göra en sådan anmälan (108 kap. 14 § SFB).

Om hushållet medvetet eller av oaktsamhet lämnat felaktiga uppgifter till grund för bedömningen av rätten till bostadsbidrag, får kravet på återbetalning inte efterges (108 kap. 13 § SFB).

Bestämmelserna innebär att Försäkringskassan bara ska bedöma och kan bevilja eftergift när den enskilde

- fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet
- inte fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet, men Försäkringskassan bedömer att hen inte skäligen borde ha insett att det fanns en sådan skyldighet
- oavsiktligt lämnat felaktiga uppgifter till grund för bedömningen av rätten till bostadsbidrag.

12.1.2 Bedömning av betalningsförmåga

Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för eftergift ska Försäkringskassan ta hänsyn till vilken förmåga den sökande och eventuell medsökande har att kunna betala tillbaka bidraget (108 kap. 12 § SFB).

Försäkringskassan ska bedöma den enskildes möjligheter att betala tillbaka skulden och utgå från en helhetsbild av den enskildes ekonomiska situation. Det innebär att vi inte bara ska se till hur den enskildes ekonomi ser ut när bedömningen görs, utan också hur den kommer att bli i framtiden och hur den varit tidigare. I bedömningen ska även tillgångar som går att sälja vägas in (prop. 1998/99:77 s. 9).

Den som helt saknar betalningsförmåga och som inte kan förväntas återfå den under en överblickbar framtid, bör som utgångspunkt beviljas eftergift. Den som har förmåga att betala tillbaka skulden ska alltså inte beviljas eftergift på grund av bristande betalningsförmåga.

Beskrivningen i avsnitt 11.3–11.3.2 om eftergift av ekonomiska skäl och den enskildes betalningsförmåga gäller även för bostadsbidrag.

12.1.3 Andra omständigheter som kan vara skäl för eller emot eftergift

Varken lagtext eller förarbeten utesluter möjligheten att ta hänsyn till andra omständigheter än just betalningsförmåga i det enskilda fallet. Det går alltså att bevilja eftergift även när den enskilde har förmåga att betala tillbaka kravet. I ett sådant fall måste dock skälen som talar för eftergift vara mycket starka. Läs mer i kapitel 10 om bedömningen av eftergift.

Eftersom den enskilde är strikt återbetalningsskyldig för felaktigt utbetalat bostadsbidrag finns det inte, förrän vid eftergiftsprövningen, skäl att ta ställning till vems agerande som orsakat den felaktiga utbetalningen. Om den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen genom att lämna felaktiga uppgifter bör vi beakta detta som ett skäl emot att bevilja eftergift. Detsamma får anses gälla om den enskilde medvetet tagit emot felaktig ersättning och inte anmält detta till Försäkringskassan. Om den enskilde däremot inte skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig kan det tala för att vi ska bevilja eftergift, läs mer om eftergiftsbedömning i avsnitt 11.8.

Försäkringskassan har också i ett allmänt råd uttryckt att eftergift kan beviljas om den enskildes medicinska eller sociala rehabilitering skulle äventyras om hen tvingades att betala tillbaka bostadsbidrag (RAR 2001:8 till 108 kap. 14 § SFB). Social rehabilitering kan exempelvis innebära att en myndighet har fastställt ett särskilt rehabiliteringsprogram som ska leda till återanpassning. En förutsättning för eftergift är då att programmet följs.

När vi bedömer eftergift för en person som inte helt saknar betalningsförmåga får vi väga samman samtliga omständigheter.

12.2 Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Reglerna om eftergift som gäller ersättning enligt FEA finns i 8 kap. 5 § FEA.

Återkravet kan efterges om det med hänsyn till den återbetalningsskyldiges personliga eller ekonomiska förhållanden eller andra omständigheter finns särskilda skäl för det. Läs mer i kapitel 11 om bedömningen av eftergift.

Det finns övergångsbestämmelser i FEA som anger när de tidigare reglerna om återbetalning och eftergift ska användas. De tidigare reglerna gäller till exempel för den som den 1 januari 2018 har en etableringsplan och så länge den planen gäller.

Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till aktivitetsstöd respektive utvecklingsersättning i FAS. Eftergiften regleras i 23 d §. Reglerna är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 11 § SFB.

Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till etableringstillägg respektive bostadsersättning i förordningen (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare. Eftergiften regleras i 3 kap. 20 §. Reglerna är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 11 § SFB.

13 Eftergiftsbedömning för bolag, juridiska personer och enskild firma

I 108 kap. 11 § SFB utesluts inte att eftergift prövas när återbetalningsskyldigheten riktas mot ett bolag eller annan juridisk person. Men de förarbeten som finns till bestämmelsen (prop. 1995/96:208. s.91 och SOU 2018:5 s. 321) är inriktade på enskildas personliga och ekonomiska förhållanden.

När det gäller eftergiftsbedömning i förhållande till dödsbo, se kapitel 27.

13.1 Aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag och ekonomisk förening

När en juridisk person bedöms återbetalningsskyldig riktas beslutet mot bolaget eller föreningen (se avsnitt 5.9). Juridiska personer har inte några personliga förhållanden. Däremot kan man vid eftergiftsprövning för juridiska personer ta hänsyn till:

- orsaken till den felaktiga utbetalningen
- Försäkringskassans handläggning av ärendet
- storleken på återbetalningsbeloppet
- hur lång tid som gått sedan den felaktiga utbetalningen.

Även när det gäller bolag ska man göra en sammanvägd bedömning av omständigheterna. Men ekonomiska förhållanden som kan vara särskilda skäl för eftergift för enskilda kan inte appliceras på vinstdrivande bolag och ska därför inte vägas in i bedömning av eftergift för bolag. (jfr. prop. 1995/96:208. s. 91 och SOU 2018:5 s. 321). Att ett bolag kan komma att påverkas ekonomiskt av ett beslut om återbetalning är alltså inte relevant i bedömningen.

Att enskilda som driver handels- och kommanditbolag är personligt och solidariskt ansvariga för bolagets uppkomna skulder betyder inte att deras personliga förhållanden ska vägas in i bedömningen.

Rättsfall

Kammarrätten i Stockholm uttalade i ett fall att man kan ta hänsyn till vissa av de omständigheter som framgår av RÅ 2008 ref. 2 som skäl för eftergift när den återbetalningsskyldiga är ett bolag och inte en enskild. Det kan handla om orsaken till den felaktiga utbetalningen, hur lång tid som gått sedan utbetalningen och beloppets storlek. Men kammarrätten uttalade också att man måste kunna ställa andra krav på ett bolag som driver tillståndspliktig verksamhet än på en enskild. Försäkringskassan hade i fallet beviljat eftergift med halva beloppet på grund av orsaken till den felaktiga utbetalningen och beloppets storlek. Kammarrätten ansåg att det saknades skäl för ytterligare nedsättning. (KRNS 1086-20)

I ett mål om assistansersättning bedömde kammarrätten att assistansanordnaren var återbetalningsskyldig trots att man anmält att den försäkrade beviljats fler dagar på korttidsvistelse, eftersom anordnaren skäligen borde ha insett att ersättningen lämnades med för högt belopp. Men det tog ett och ett halvt år från det att Försäkringskassan fick kännedom om ändringen till dess att ett nytt beslut om assistansersättning fattades. I den samlade bedömningen vägde kammarrätten in orsaken till felutbetalningen, den tid som gått sedan utbetalningarna och det återkrävda beloppets storlek, och beslutade att återkravet skulle efterges med en fjärdedel. (KRNS 3157-21)

Ett bolag beviljades vid en sammanvägd bedömning eftergift med halva det återkrävda beloppet. Avgörandet rörde assistansersättning och bolaget bedömdes vara återbetalningsskyldigt eftersom de orsakat felutbetalningarna genom att lämna in tidsredovisningar som inte varit korrekta. Som skäl för eftergift angavs att bolaget var i god tro i fråga om de lämnade uppgifternas oriktighet. Det hade också gått relativt lång tid, cirka tre år, från det att Försäkringskassan fick indikationer om att det eventuellt kunde röra sig om en felaktig utbetalning till dess att beslutet om återkrav fattades. Vid en sammantagen bedömning beviljades bolaget eftergift med hälften av beloppet. (KRNS 3751-21)

13.1.1 Enskild firma

Om den återbetalningsskyldiga är en enskild firma ska man ta hänsyn till den enskildes ekonomiska och personliga förhållanden i bedömningen av eftergift. Det beror på att den som har en enskild firma är direkt betalningsansvarig för de krav som ställs till firman.

14 Metodstöd för eftergift

Det här metodstödet fungerar som ett stöd vid utredning, bedömning och motivering av eftergift i förhållande till fysiska personer. Det är ett komplement som ska användas tillsammans med tillämpningsdelarna för eftergift i kapitel 10–13.

Metodstödet omfattar inte prövningen vid felaktigt utbetalt bostadsbidrag enligt 108 kap. 14 § SFB (se avsnitt 12.1.1) eller prövningen av eftergift vid belopp under 1 000 kronor enligt RAR 2002:14 (se avsnitt 10.7).

14.1 Utredning

För att kunna avgöra om det finns särskilda skäl för eftergift så behöver du utreda de omständigheter som kan vara relevanta i sammanhanget, till exempel:

- orsaken till den felaktiga utbetalningen
- hur lång tid som gått sedan utbetalningen
- beloppets storlek
- den återbetalningsskyldigas ekonomiska förhållanden
- den återbetalningsskyldigas hälsa
- om ersättningen kan anses vara sakligt motiverad.

Listan är inte uttömmande eftersom även andra omständigheter kan utgöra skäl för eftergift.

I praktiken handlar det om använda sig av uppgifter som

- framkommit hittills i återkravsutredningen
- finns i kundekonomifliken
- kommit in som svar på kommuniceringen
- kan finnas i pågående eller avslutade ärenden.

Hur omfattande genomgång av andra ärenden du ska göra måste du avgöra från fall till fall. Du behöver göra den bedömningen efter hur stor påverkan beslutet om eftergift kommer få för den enskilde, och hur stor möjligheten är att det skulle kunna framkomma något av betydelse för eftergiftsprövningen.

Om du utifrån omständigheterna i övrigt bedömer att den enskilde har uppgifter som kan få avgörande betydelse för eftergiftsprövningen så ska du hjälpa hen genom att fråga efter det. Läs mer om Försäkringskassans utredningsansvar vid prövning av eftergift i avsnitt 3.2.1.

Om du bedömer att det är aktuellt att beräkna den enskildes betalningsförmåga så gör du det med hjälp av samma beräkningsmodell som Kronofogden använder, se avsnitt 11.3.2. Själva beräkningen gör du genom att fylla i beräkningsverktyget på Kronofogdens webbplats. Det bör vara aktuellt att beräkna betalningsförmågan när omständigheterna i ärendet tyder på att det kan vara svårt för den enskilde att betala hela återkravet inom en överskådlig tid och detta kommer få betydelse för din bedömning. I första hand använder du de uppgifter som Försäkringskassan har om den enskildes ekonomi men i vissa fall kan det vara motiverat att kontakta den enskilde och fråga efter ekonomiska uppgifter för att göra beräkningen.

14.2 Bedömning

Det slutliga återkravet ska bli proportionerligt i förhållande till omständigheterna i ärendet. Därför måste allt som har betydelse för eftergiften vägas in i den samlade bedömningen.

Om det inte finns några skäl alls som talar för eftergift så kan eftergift inte beviljas. Om skälen för eftergift är starka och gäller för hela felutbetalningen så talar det för att hel eftergift ska beviljas. Delvis eftergift kan bli aktuellt om skälen för eftergift inte räcker till för att helt befria den enskilde från att betala tillbaka, eller om skälen för eftergift bara gäller för en del av felutbetalningen.

Den enskildes agerande och graden av medvetenhet i agerandet är omständigheter som ska vägas in i en eftergiftsbedömning, exempelvis kan ett avsiktligt agerande starkt tala emot att bevilja eftergift.

En omständighet som talar för att eftergift ska beviljas till någon del är om återbetalningsbeloppet är högt i förhållande till den enskildes betalningsförmåga. I normalfallet är det rimligt att bedöma hur stor del av kravet som kommer att kunna betalas under tre år framåt. Men det finns inte en exakt tidsperiod fastställd i lag eller praxis, och om det finns skäl att anta att den enskilde kommer få en förbättrad betalningsförmåga så kan perioden vara längre.

Om den enskilde själv orsakat felet genom att till exempel medvetet lämna en oriktig uppgift eller underlåtit att anmäla ett ändrat förhållande och det enda skälet som talar för eftergift är bristande betalningsförmåga innebär det ofta att ingen eftergift alls ska beviljas.

Läs mer i kapitel 11–12 om olika omständigheter och skäl för eftergift.

14.3 Motivering

I din motivering i kommunicerings- och beslutsbreven ska du förklara hur den sammanvägda bedömningen har gjorts. De omständigheter som har vägts in ska framgå, och vilken betydelse de har fått. Utgå från vad den enskilde behöver veta för att kunna förstå bedömningen.

Om det saknas skäl som talar för eftergift så är det i grund och botten inte något som behöver motiveras utan det blir snarare ett konstaterande av att Försäkringskassan inte har några uppgifter om omständigheter som kan utgöra särskilda skäl. Men om den enskilde skulle åberopa någon omständighet som skäl för eftergift som du bedömer inte kan ges någon större vikt i bedömningen så behöver du motivera anledningen till det.

Den enskilde behöver alltid ges möjlighet att åberopa omständigheter som skäl för eftergift. Därför behöver hen informeras om vad som kan anses utgöra särskilda skäl för eftergift.

Om det bara finns skäl som talar *emot* eftergift så kan det i vissa fall vara lämpligt att klargöra det i motiveringen, medan det i andra fall kan vara tillräckligt att konstatera att vi inte har uppgifter om omständigheter som kan utgöra särskilda skäl.

Beslut om **hel** eftergift behöver också motiveras men eftersom det är ett positivt beslut för den enskilde så kan motiveringen vara kortfattad jämfört med för ett negativt beslut.

I ett beslut om **delvis** eftergift behöver tyngdpunkten i texten ligga på den del som förklarar varför hel eftergift inte kan beviljas snarare än på delen som förklarar varför eftergift överhuvudtaget beviljas.

15 Beslut om återbetalning

Det här kapitlet beskriver övergripande vad Försäkringskassans beslut om återbetalning ska innehålla. Se vidare vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* och vägledning (2018:1) *Rättelse och ändring av beslut*.

15.1 Skillnaden mellan beslut om återbetalning och beslut om att rätten till ersättning ska upphöra

I en del ärenden kan det vara aktuellt att både ställa ett återkrav och att fatta beslut om att rätten till ersättning ska upphöra eller minska. Ett beslut om återbetalning gäller för förfluten tid och ett beslut om att rätten till ersättning ska upphöra eller minska gäller framåt i tiden.

I vissa ärenden ska särskilt utsedda beslutsfattare bedöma rätten till ersättning för förfluten tid och beslutsfattaren ska dokumentera sin bedömning i journalen. Läs mer om den särskilda beslutsordningen i avsnitt 14.2 och i vägledningen (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

I beslutet om att rätten till ersättning ska upphöra eller minskas ingår det inte någon bedömning av rätten till ersättning för förfluten tid, men om det är aktuellt ska det framgå att Försäkringskassan kommer att utreda ett eventuellt återkrav för förfluten tid.

Se vidare vägledningar om respektive förmån.

15.2 Vissa beslut om återbetalning ska beslutas enligt den särskilda beslutsordningen

Enligt Generaldirektörens arbetsordning för Försäkringskassan (2016:02) ska en särskild beslutsordning tillämpas för vissa ärenden (se avsnittet Försäkrings- och bidragsärenden Försäkringskassans arbetsordning). Den särskilda beslutsordningen innebär att beslutet ska fattas av en särskilt utsedd beslutsfattare efter föredragning av handläggaren. Handläggaren utreder ärendet och lämnar förslag till beslut. Läs mer om den särskilda beslutsordningen i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Den särskilda beslutsordningen ska tillämpas när Försäkringskassan överväger att besluta om återbetalning där det felaktiga beloppet överstiger 40 000 kronor brutto. Avdelningen för gemensamma försäkringsfrågor (GF) har beslutat om ett undantag från detta i de fall ärendet är ett så kallat ”kontrollkrav” (när återkravsärendet är till följd av en kontrollutredning). Då ska den särskilda beslutsordningen tillämpas när vi överväger att besluta om återbetalning där det felaktiga beloppet överstiger 100 000 kronor brutto. Detta framgår av *Beslut om avsteg från 69 § 3 st i GD:s arbetsordning om särskild beslutsordning i återkrav*, dnr. 2021/008602.

Om beslutsfattaren och handläggaren är oeniga om beslutet har handläggaren rätt att få sin avvikande mening antecknad (19 § andra stycket FL). Den avvikande meningen ska framgå av beslutsbrevet. Se Försäkringskassans riktlinjer (2005:14) *Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan*.

15.3 Kommunicering

Kommunicering beskrivs i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*. Det här avsnittet utvecklar vad som gäller specifikt för kommunicering av beslut om återbetalning. Se även riktlinjerna (2005:14) *Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan.*

15.3.1 Huvudregel – kommunicering ska ske inför ett beslut om återbetalning

Vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* beskriver när man inte behöver kommunicera. För återkrav blir följden av undantagen att det i huvudsak enbart blir aktuellt när den enskilde inte är återbetalningsskyldig eller när hen är återbetalningsskyldig men får hel eftergift. I de situationerna är kommunicering uppenbart obehövligt, eftersom beslutet är helt till den enskildes fördel.

15.4 Underrättelse om beslutet

Huvudregeln är att den enskilde ska underrättas om Försäkringskassans beslut och detta gäller oavsett om den enskild bedöms vara återbetalningsskyldig, inte bedöms vara återbetalningsskyldig eller helt eller delvis beviljas eftergift. Därför ska Försäkringskassan i de flesta ärendena skicka ett skriftligt beslutsbrev som kan omprövas eller överklagas, men det finns vissa situationer när vi inte behöver meddela den enskilde om beslutet.

En situation när vi inte behöver underrätta den enskilde är när hen inte ens är medveten om att en återkravsutredning har inletts och beslutet är att hen inte är återbetalningsskyldig. Om den enskilde inte underrättas ska beslutet antecknas och motiveras i journalen.

När Försäkringskassan har haft någon form av kontakt med den enskilde i ett ärende om återkrav ska hen alltid få ett beslut.

15.4.1 Dödsbo

Om den enskilde är avliden och Försäkringskassan kommer fram till att hen inte var återbetalningsskyldig, eller att hel eftergift ska beviljas, så behöver Försäkringskassan i många fall inte skicka ut något beslut. Detta ska i så fall dokumenteras i den enskildes akt:

- om ersättning har betalats ut efter registrerat dödsdatum
- vad detta beror på
- när rätten till ersättning upphörde
- eventuell utredning och beslut om återbetalningsskyldighet
- eventuell utredning och beslut om eftergift.

15.5 Beslut

Beslut beskrivs i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*. Det här avsnittet utvecklar vad som gäller specifikt för beslut om återbetalning. Se även riktlinjerna (2005:14) *Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan*.

15.5.1 Beslut i journal eller i beslutsbrev?

Ett beslut kan fattas antingen i journalen eller i ett beslutsbrev. Ett beslut om återbetalning fattas i formell mening när handläggaren dokumenterar beslutet i journalen. Det brev som skickas till den enskilde är enbart en underrättelse om det fattade beslutet. Trots det kallar vi underrättelsen om beslutet för beslutsbrev, men distinktionen är ändå viktig för att det ska vara tydligt från och med när beslutet ska anses gälla.

Beslutet (i journal) ska innehålla vilket beslut som fattas, det vill säga samma uppgifter som står i beslutsmeningen (första meningen) i beslutsbrevet.

15.5.2 Uppgifter i beslutsbrevet

Ett beslutsbrev om återkrav måste innehålla uppgift om vem som har orsakat den felaktiga utbetalningen. Om det var någon annan än den enskilde, till exempel Försäkringskassan, ska det finnas en bedömning av om den enskilde hade insett, eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var fel. Bedömningen ska tydligt motiveras. Om den enskilde orsakade den felaktiga utbetalningen ska beslutet innehålla uppgift om hur det gick till.

Beslutsbrevet ska också innehålla uppgifter om

- varför den enskilde inte hade rätt till ersättning, när rätten till ersättning upphörde eller ändrades och vilket lagstöd som finns för detta
- det felaktigt utbetalade beloppet, och hur detta är uträknat
- beloppet är före eller efter skatt.

I vissa fall behövs också uppgift om ersättningen är kalenderdags- eller arbetstidsberäknad (per timme eller dag).

Det ska finnas uppgift om den enskilde är återbetalningsskyldig eller inte. Det ska också finnas en motivering till bedömningen av återbetalningsskyldighet.

När den enskilde är återbetalningsskyldig, ska det finnas beslut i frågan om eftergift och skälen för det beslutet. Alternativt ska eventuella skäl till att eftergift inte kan prövas finnas när det gäller bostadsbidrag.

När den enskilde inte beviljas hel eftergift, ska beslutet innehålla uppgift om när ränta börjar löpa (gäller i de ersättningar där ränta tas ut), uppgift om när pengarna ska betalas tillbaka och med vilket betalningssätt.

15.5.3 Hänvisning till rätt bestämmelse

I beslutet om återkrav ska det finnas en hänvisning till vilka bestämmelser som beslutet grundas på. Bestämmelserna ska vara de som gällde för den tid som återkravet avser. Det handlar både om förmånsspecifika bestämmelser om varför den enskilde inte haft rätt till det som betalats ut och bestämmelser om återbetalningsskyldighet och eftergift.

Om återkravet gäller ersättning för tid före och efter 2011 hänvisar handläggare till tidigare bestämmelser (till exempel lagen [1962:381] om allmän försäkring), den aktuella övergångsbestämmelsen i SFBP och till SFB:s bestämmelser.

15.6 När är förfallodagen?

En av förutsättningarna för att kunna lämna ett krav för indrivning är att det ska ha förfallit till betalning. Inom socialförsäkringen är förfallodagen 30 dagar efter att beslutet om återbetalning har skickats till den enskilde (108 kap. 19 § andra stycket SFB, jämför med 4 § första stycket räntelagen). Om förfallodagen infaller på en lördag, söndag eller helgdag flyttas den fram till nästkommande vardag (2 § lagen [1930:173] om beräkning av lagstadgad tid). Betalar den enskilde inte inom 30 dagar har fordran förfallit till betalning.

Ett beslut om återbetalning av en ersättning enligt SFB gäller omedelbart (112 kap. 5 § SFB). Det innebär att Försäkringskassan inte behöver vänta på att ett sådant beslut får laga kraft för att kunna kvitta skulden eller ta ut dröjsmålsränta. Beslutet om återbetalning förfaller därför ofta till betalning innan beslutet har fått laga kraft. Beslutet om återbetalning kan också ha förfallit till betalning utan att den enskilde har bekräftat att hen har tagit emot beslutet. Bedömningen av om kravet har förfallit till betalning har

inte något samband med bedömningen av om beslutet om återbetalning har fått laga kraft.

15.7 När beslutet är fattat

Ett beslut om återbetalning kan ändras och rättas på samma sätt som övriga försäkringsbeslut. Se vidare vägledning (2018:1) *Rättelse och ändring av beslut*.

När Försäkringskassan har fattat ett beslut om återbetalning övergår kravet till att bli en fordran som ska drivas in.

15.8 Återställa ersättningsdagar

Om beslutet om återkrav gäller en dagersättning där antalet ersättningsdagar på något sätt är begränsat så ska vi återställa de ersättningsdagar som felutbetald ersättning ska återbetalas för. Av Försäkringskassans rättsliga ställningstagande FKRS 2023:16 framgår att när Försäkringskassan beslutar

- att en felaktigt utbetald ersättning ska återbetalas i sin helhet ska vi återställa alla ersättningsdagar som beslutet omfattar
- om hel eftergift ska vi inte återställa några ersättningsdagar, eftersom ingen del av den felutbetalda ersättningen ska återbetalas
- om delvis eftergift ska vi återställa de ersättningsdagar som motsvarar det belopp som efter eftergift kvarstår att återbetala.

Vi ska korrigera historiken i Försäkringskassans register över uttagna ersättningsdagar så att de återställda dagarna går att ta ut på nytt. Läs mer om återställande av ersättningsdagar i FKRS 2023:16.

15.9 När anses en betalning gjord?

När det gäller till exempel skatte- och hyresbetalningar finns det särskilda föreskrifter om betalning. Inom socialförsäkringen finns det inga sådana särskilda regler. Här gäller i stället att en betalning anses gjord när mottagaren har fått pengarna eller när betalningen har bokförts och den enskilde inte längre förfogar över betalningen (jfr till exempel NJA 1988 s. 132).

15.10 Skatteavdrag

Följande avsnitt beskriver vad som gäller kring skatteavdrag när Försäkringskassan beslutar om ett återkrav. Se även vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* samt RÅ 1998 not. 42 (RR mål nr 10133-1995).

Efter varje månad lämnar Försäkringskassan automatiskt uppgifter om de skattepliktiga ersättningar som den enskilde har fått och betalar in skatten till Skatteverket. Därefter kan Försäkringskassan inte få tillbaka skatten. Beslutet om återkrav ställs på bruttobeloppet därför att Försäkringskassan inte får korrigera skatten när arbetsgivardeklarationen är signerad och skatten redan har betalats till Skatteverket.

När Försäkringskassan fattar beslut om ett återkrav skickas det automatiskt en rättning av den tidigare lämnade arbetsgivardeklarationen till Skatteverket. Då korrigeras den enskildes inkomst i enlighet med återkravet (det vill säga det belopp som krävs tillbaka efter eventuellt beviljad eftergift) för den eller de månaderna som den felaktiga ersättningen har betalats ut.

Försäkringskassan är bara skyldig att rätta tidigare lämnad arbetsgivardeklaration sex år bakåt i tiden. Det innebär att vi till exempel under 2026 rättar arbetsgivardeklaration tillbaka till kalenderåret 2020.

15.10.1 Skatteverkets omprövning av beslut om slutlig skatt

Skatteverket gör en omprövning av sitt tidigare beslut om slutlig skatt när de får rättningen av arbetsgivardeklarationen från Försäkringskassan. Innan februari 2025 omprövade Skatteverket inte beslutet om slutlig skatt så länge Försäkringskassans beslut gick att ompröva eller överklaga.

Skulle återkravet senare minskas av någon anledning så meddelar Försäkringskassan Skatteverket det i arbetsgivardeklarationen för innevarande månad. Minskningen av återkravsbeloppet redovisas då som en ny inkomst för den månaden. Det gäller bara minskning av själva kapitalfordran, inte ränta och avgifter.

Ett återkrav kan minskas av olika anledningar. Här avses:

- Rättelse, omprövning och dom (ROD) oavsett vilken del av beslutet som ändringen avser: felutbetalning, återbetalningsskyldighet eller eftergift.
- Eftergift enligt 17 § hanteringsförordningen.
- Ackordsuppgörelse där en del av fordran efterges.

Om återkravet avskrivs till följd av preskription eller avslutad skuldsanering tas det inte upp som en ny inkomst i arbetsgivardeklarationen som skickas till Skatteverket.

16 Avbetalningsplaner

Det här kapitlet beskriver hur en avbetalningsplan kommer till, vilka återkrav planen bör omfatta, vad den ska innehålla och vad som händer om planen inte följs eller om en ny fordran tillkommer.

16.1 Vad innebär en avbetalningsplan?

En avbetalningsplan innebär att den enskilde får anstånd med att betala hela återkravet på en gång. Betalningen sker i stället genom att den enskilde själv betalar in delbeloppet varje månad eller genom att Försäkringskassan gör avdrag mot en utbetalning till hen. Planen kan också kombineras med en betalningsfri period.

Avbetalningsplanen är ett avtal mellan den enskilde och Försäkringskassan. Ett avtal uppkommer genom att endera parten föreslår något – ger ett anbud – varefter den andra parten antingen accepterar det, eller förkastar det och kommer med ett nytt anbud. När båda parter slutligen är överens finns det ett avtal. (1 kap. 1 § AvtL)

Det är inte en rättighet att få en avbetalningsplan, utan en frivillig överenskommelse mellan den enskilde och Försäkringskassan. Överenskommelsen är inte något beslut och kan inte omprövas eller överklagas. Det är möjligt för den enskilde att ingå en överenskommelse om avbetalningsplan med Försäkringskassan trots att beslutet om återbetalning ännu inte har fått laga kraft, exempelvis under en domstolsprocess. För den enskilde kan överenskommelsen innebära en fördel, eftersom räntan vid överenskommelse om avbetalningsplan är utlåningsränta i stället för en dröjsmålsränta, läs mer i kapitel 19 *Räntor*.

16.2 Huvudregel – en avbetalningsplan får maximalt vara på ett år och ska vara skriftlig

14 § hanteringsförordningen

En myndighet får medge den betalningsskyldige skäligt betalningsanstånd.

Anstånd utöver ett år från förfallodagen får medges bara om det är till fördel för staten eller om det i övrigt finns synnerliga skäl.

Kammarkollegiets föreskrifter (KAMFS 2006:1) till 14 § hanteringsförordningen

Överenskommelse om betalningsanstånd skall, oberoende av om överenskommelsen avser uppskov med betalningen eller uppdelning av den på flera betalningstillfällen, ha formen av en skriftlig amorteringsplan som sänds över till den betalningsskyldige för godkännande. Planen skall innefatta ett åtagande av gäldenären att betala ränta enligt 6 §.

Enstaka, kortvariga anstånd får lämnas muntligen.

Anstånd med att betala tillbaka ett återkrav kan beviljas upp till ett år. Det framgår av 14 § hanteringsförordningen.

Om den enskilde ansöker om en avbetalningsplan på Mina sidor som innebär att kravet betalas inom ett år kommer planen att godkännas automatiskt. Vid direkt kontakt med den enskilde, till exempel i telefonsamtal, beviljar Försäkringskassan också i regel en

avbetalningsplan som är max 12 månader. En kort avbetalningsplan är dock alltid att eftersträva och Försäkringskassan ska därför alltid förhandla fram en så kort plan som den enskilde har möjlighet till.

Givet vissa förutsättningar kan Försäkringskassan i undantagsfall bevilja en avbetalningsplan på som mest två år. Läs mer om det i avsnitt 15.2.1.

Kammarkollegiet har utfärdat föreskrifter till hanteringsförordningen (KAMFS 2006:1). I föreskrifterna anges att överenskommelsen om anstånd ska ha formen av en skriftlig amorteringsplan. Försäkringskassan jämställer amorteringsplan med en avbetalningsplan. Planen ska även skickas till den enskilde.

Undantagsvis får betalningsanstånd lämnas utan en avbetalningsplan och bara om det gäller ett enstaka, kortvarigt anstånd. Undantaget bör tillämpas restriktivt eftersom ett skriftligt avtal, framför ett muntligt, har många fördelar. Det blir tydligt vad som är överenskommet för båda parter. Det blir även lättare att i efterhand visa på när avtalet följts eller inte.

16.2.1 Undantag – avbetalningsplan på mer än ett år

Endast i undantagsfall kan Försäkringskassan godta avbetalningsplaner som omfattar mer än ett år. Försäkringskassan har beslutat att en avbetalningsplan får vara högst två år, under förutsättning att det är till fördel för staten eller i övrigt finns synnerliga skäl (Försäkringskassans beslut om hantering av avbetalningsplaner och kvittningsplaner dnr 2022/014511). Oavsett längd på avbetalningsplanen är målet fortfarande att den enskilde ska betala sin skuld så snabbt som möjligt.

En avbetalningsplan är en frivillig överenskommelse mellan Försäkringskassan och den enskilde, så vi har inget utredningsansvar. Den enskilde måste på ett tydligt sätt visa omständigheter som medför att vi kan godta en längre avbetalningsplan. Vi ska sedan bedöma om det finns förutsättningar för att bevilja en plan med stöd av något av undantagen.

Till fördel för staten

Om det är högst sannolikt att en avbetalningsplan längre än ett år är till ekonomisk fördel för staten kan Försäkringskassan medge en avbetalningsplan som innebär att kravet betalas inom två år. Det är alltså inte fråga om att bedöma den enskildes personliga förhållanden, utan statens utsikter att faktiskt få tillbaka pengarna inom två år. Den bedömningen har sin utgångspunkt i den enskildes betalningsförmåga och betalningsvilja.

Synnerliga skäl

Om det finns synnerliga skäl kan Försäkringskassan medge en avbetalningsplan som innebär att kravet betalas inom två år. Bedömningen i dessa fall är mycket restriktiv och omständigheterna i det enskilda fallet måste vara extraordinära för att en längre avbetalningsplan än ett år ska kunna komma i fråga. Det kan alltså bara undantagsvis bli aktuellt att tillämpa synnerliga skäl. Skälen ska gälla den enskildes personliga förhållanden. Om en eftergiftsbedömning som gäller samma omständigheter redan har gjorts i samband med att återkravet beslutades, så är tillämpningsområdet för anstånd på grund av synnerliga skäl ännu mer begränsat.

16.2.2 Längden på planen räknas från avtalsdagen

Enligt 14 § hanteringsförordningen får anstånd utöver ett år från förfallodagen medges bara om det är till fördel för staten eller om det finns synnerliga skäl. Försäkringskassan anser att ett anstånd som förenas med en avbetalningsplan som innebär att skulden betalas inom ett år från avtalsdatumet, eller i undantagsfall två, är till fördel för staten, eftersom fordran då betalas inom en rimlig tid och det blir möjligt att löpande säkerställa

att planen håller. I praktiken innebär det att avtalsplanens längd räknas från avtalsdagen, oavsett om anståndet blir längre än ett år från förfallodagen eller inte.

16.2.3 Betalningsfria perioder

Oavsett vilken totallängd den enskilde önskar på sin avbetalningsplan kan planen innehålla en period som är betalningsfri. Den enskilde måste ange ett skäl till den betalningsfria perioden som motiverar att Försäkringskassan ska godta en sådan avbetalningsplan.

16.2.4 Vilka skulder ska ingå?

För att uppnå en effektiv indrivning ska den enskildes totala skuld till samma myndighet ingå i avbetalningsplanen. Har den enskilde krav med pågående åtgärder sedan tidigare, kan det vara motiverat att utesluta ett sådant krav ur planen. För att storleken på inbetalningen inte ska begränsas kan den enskilde endast upprätta en plan i taget, annars skulle planerna riskera att ”konkurrera” med varandra.

Om den enskilde har skulder till flera myndigheter måste dock en avbetalningsplan per myndighet upprättas. Det finns ett undantag: skulder till Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen ska hanteras i samma avbetalningsplan.

Önskar den enskilde att ett avdrag ska göras i en ersättning som hen får i stället för att hen ska göra inbetalningar, så ska även en sådan plan omfatta den enskildes totala skuld. Om hen har ett krav i en ersättning som Pensionsmyndigheten beslutar om kan dock inte ett avdrag göras på en ersättning som Försäkringskassan beslutar om, och det omvända.

16.2.5 Planens innehåll

En avbetalningsplan bör innehålla

1. uppgift om vilken eller vilka fordringar överenskommelsen omfattar
2. kapitalbelopp
3. räntekostnader
4. kostnadsersättningar
5. avbetalningstidens längd
6. antalet avbetalningar
7. avbetalningsbelopp
8. förfallodagar
9. total skuld framräknad till sista betalningsdagen
10. uppgift om att Försäkringskassan och den enskilde kan säga upp avbetalningsplanen om den inte följs, eller om förutsättningarna för avtalets ingående väsentligen har ändrats
11. vad som i övrigt händer om planen inte följs eller om en ny skuld tillkommer.

Läs mer

Se även Datainspektionens allmänna råd *Tillämpning av inkassolagen* som Försäkringskassan har valt att följa. De finns på Finansinspektionens webbplats www.fi.se

16.3 Kostnader relaterade till avbetalningsplaner

Försäkringskassan kan ta ut flera olika avgifter av den enskilde. För att den enskilde inte ska drabbas av oskäliga avgifter och kostnader är de reglerade genom detaljerade bestämmelser i olika författningar. Reglerna anger ofta ett högsta belopp för de avgifter och kostnader som får tas ut. Försäkringskassan tar ut maximalt belopp för att täcka kostnaderna för handläggning förutom de faktiska kostnaderna som avser aviserings- och bokföringsavgifter.

Regler om inkassoverksamhet gäller enligt FI:s praxis de åtgärder som vidtas efter att ett inkassokrav har skickats. När beslutet är direkt verkställbart vidtas inga inkassoåtgärder och reglerna gäller inte. Försäkringskassan har dock valt att följa dem.

Påminnelseavgift, aviserings- och bokföringsavgift samt uppläggningsavgift är knutna till en viss person. Om en åtgärd bara har vidtagits mot vissa av de inblandade personerna knyts avgiften enbart till dem.

16.3.1 Uppläggningsavgifter

För att Försäkringskassan ska kunna ta ut en uppläggningskostnad för avbetalningsplanen måste

- avtalet om avbetalningsplan ha ingåtts efter förfallodagen
- avbetalningsplanen vara upprättad i samråd med den enskilde
- avbetalningsplanen vara skriftlig
- avbetalningsplanen ha överlämnats eller skickats till den enskilde.

(jmf 1 och 3 §§ lagen om ersättning för inkassokostnader m.m.)

Det är själva upprättandet av planen som gör att vi kan ta ut en avgift. Det spelar ingen roll om den enskilde betalar genom egna inbetalningar eller genom att Försäkringskassan drar av avbetalningsbeloppet från en ersättning som betalas ut.

Försäkringskassan tar ut en uppläggningsavgift på 170 kronor (jmf 4 § andra stycket 3 lagen om ersättning för inkassokostnader m.m.).

Uppläggningsavgiften är knuten till överenskommelsen med den enskilde. Om två solidarer kommer överens med Försäkringskassan om var sin avbetalningsplan måste de betala var sin uppläggningsavgift.

16.3.2 Påminnelseavgift

För att påminnelseavgift ska kunna tas ut måste avtal om detta ha träffats senast i samband med skuldens uppkomst (jmf 2 § lagen [1981:739] om ersättning för inkasso-kostnader m.m.). Påminnelseavgift blir därför normalt bara aktuell om Försäkringskassan har kommit överens med den enskilde om en avbetalningsplan och påminnelseavgift ingår i avtalet.

Påminnelseavgiften är knuten till varje enskild och varje avtal om avbetalningsplan. Om Försäkringskassan påminner två solidarer genom påminnelser till var och en av dem i enlighet med två avtal om avbetalningsplan, så tar vi en påminnelseavgift per solidar.

Försäkringskassan tar ut 60 kronor i påminnelseavgift när en avbetalning inte görs på överenskommen dag. (2 och 4 §§ lagen om ersättning för inkassokostnader m.m.).

Aviserings- och bokföringsavgift

Enligt praxis inom fordringshantering är skäliga aviserings- och bokföringskostnader som uppkommer på grund av en överenskommelse om avbetalningsplan att betrakta

som påminnelseavgifter. Följande förutsättningar måste vara uppfyllda för att Försäkringskassan ska få ta ut dessa avgifter:

- En överenskommelse om avbetalningsplan har träffats med den enskilde.
- Den enskilde har fått en skriftlig bekräftelse på överenskommelsen där det står att avgiften tas ut.
- Kostnaden för varje avbetalningstillfälle och antalet avbetalningstillfällen är angivna i avbetalningsplanen.

Försäkringskassan anser att det är skäligt att ta ut 15 kronor för aviserings- och bokföringskostnader. Avgiften tas ut per solidar under förutsättning att avgiften är angiven i respektive avtal om avbetalningsplan.

16.4 Ny fordran och pågående avbetalningsplan

En pågående avbetalningsplan sägs inte per automatik upp om den enskilde får ett nytt återkrav. Hen kan däremot inte ha flera avbetalningsplaner samtidigt. Läs mer i avsnitt 15.2.4. Om den enskilde har en pågående avbetalningsplan och får ett nytt återkrav kan hen välja mellan att fortsätta betala på den befintliga avbetalningsplanen och slutreglera det nya kravet eller att säga upp den pågående avbetalningsplanen och föreslå att en ny avbetalningsplan läggs upp. Om Försäkringskassan accepterar förslaget kommer avbetalningsplanen att omfatta båda kraven.

För att längden på den ursprungliga avbetalningsplanen inte ska förändras, det vill säga att den enskilde ska betala det första kravet enligt den första överenskommelsen, bör den nya planen inte innebära en lägre månatlig inbetalning.

Om den enskilde har haft en tidigare avbetalningsplan och betalat tillbaka hela skulden så kan hen få en ny avbetalningsplan för ett nytt krav.

16.5 Anstånd vid skuldsanering

Om den enskilde har en pågående skuldsanering och får ett nytt krav som inte omfattas av beslutet om skuldsanering, så bör Försäkringskassan bevilja den enskilde ett anstånd för hela perioden som skuldsaneringen pågår. Detsamma gäller när Kronofogden beslutar att undanta ett krav från skuldsaneringen enligt 32 § skuldsaneringslagen. Läs mer i avsnitt 23.3.1. Anståndet består dels av en betalningsfri period, dels av en period där kravet slutbetalas genom avbetalningar. Försäkringskassan bedömer att det finns synnerliga skäl för att bevilja ett anstånd längre än ett år i dessa situationer.

Anståndet ska precis som vanligt vara skriftligt och det ska framgå

- vilken period som är betalningsfri
- hur betalning ska göras när skuldsaneringen upphör.

Försäkringskassan kan ge samma villkor om avbetalning som vanligt för tiden efter skuldsaneringen, det vill säga att huvudregeln är en plan på 12 månader och som mest 24 månader om det finns skäl för undantag. Eftersom tiden för planen räknas från att avtalet ingås med den enskilde har Försäkringskassan beslutat att dessa situationer inte omfattas av beslutet om tidsbegränsning (Försäkringskassans tilläggsbeslut om hantering av avbetalningsplaner och kvittningsplaner dnr 2022/014511).

Det är även möjligt att komma överens med den enskilde om en avbetalningsplan under en pågående skuldsanering – under förutsättning att skulden inte ingår i skuldsaneringen – om den enskilde hellre önskar det än en betalningsfri period. En

avbetalningsplan i den här situationen innebär att den enskilde får mindre än förbehållsbeloppet att klara sina utgifter på.

Försäkringskassan bör ta kontakt med den enskilde i syfte att komma överens om en avbetalningsplan. Får vi inte kontakt med hen, det inte går att komma överens om en plan eller omständigheterna i ärendet talar emot ett anstånd, så ska kravet restföras hos Kronofogden under samma förutsättningar som vanligt.

16.6 Avbetalningsplanen följs inte

Om den enskilde inte följer avbetalningsplanen förfaller hela den skuld som avbetalningsplanen omfattar till betalning och avbetalningsplanen upphör att gälla. Hen måste då betala skulden direkt och kan inte få en ny avbetalningsplan. Om hen inte betalar direkt ska Försäkringskassan utreda möjligheterna för kvittning och, om det inte är möjligt, lämna över den återstående skulden till Kronofogden för indrivning. Den enskilde beviljas inte en ny avbetalningsplan, eftersom Försäkringskassan bedömer att en sådan hantering inte skulle gå i linje med principerna för handläggningen. Läs mer om dem i avsnitt 1.2.

17 Kvittning

Det här kapitlet beskriver reglerna om kvittning inom socialförsäkringen.

17.1 Vad innebär kvittning?

Reglerna om kvittning ger Försäkringskassan möjlighet att genom en tvångsåtgärd få betalt för sin fordran utan att lämna över kravet till Kronofogden när den enskilde inte betalar på frivillig väg. Eftersom ett beslut om återbetalning gäller omedelbart (112 kap. 5 § SFB) kan Försäkringskassan besluta om kvittning innan beslutet om återbetalning har fått laga kraft. Detta gäller även beslut fattade med stöd av FEA (jmf. HFD 2023 not 53).

17.2 Kvittning enligt SFB

108 kap. 22 § SFB
Försäkringskassan får, i den utsträckning det är skäligt, göra avdrag på ersättning enligt denna balk om den ersättningsberättigade enligt beslut av Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten är återbetalningsskyldig för en ersättning som lämnats på grund av denna balk eller någon annan författning. Avdrag får även göras för upplupen ränta och avgifter. Avdrag får dock endast göras på ersättning som administreras av samma myndighet som fattat beslutet om återkrav.

Bestämmelserna i första stycket tillämpas inte i fråga om ersättning till vårdgivare enligt lagen (2008:145) om statligt tandvårdsstöd.

Normalt ska den enskildes samtliga krav till samma myndighet ingå i ett kvittningsbeslut, men undantag kan göras (jfr avsnitt 15.2.4). Om den enskilde har skulder till flera myndigheter måste ett kvittningsbeslut per myndighet fattas. Det finns ett undantag: skulder till Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen ska ingå i samma kvittningsbeslut, under förutsättning att det finns pågående ersättningar för respektive myndighet att kvitta i.

Kvittning får göras i den mån det är skäligt. Det innebär att Försäkringskassan ska ta ställning till om kvittning kan göras i varje enskilt fall. Då ska handläggaren bedöma om det med hänsyn till ersättningens karaktär är lämpligt att göra avdrag och i så fall med vilket belopp. (Se prop. 2008/09:200 s. 548.)

Försäkringskassan ska eftersträva hög effektivitet och iaktta god hushållning i sin verksamhet (1 kap. 3 § budgetlagen). Vi ska därför även beakta om kvittningen är lönsam, sett till om ersättningen är bestående och den administration som kvittningen medför. En ersättning som med kort varsel kan komma att upphöra kan vara mindre lämplig för kvittning än den som kan antas bestå en längre tid.

Försäkringskassan måste vara försiktig med kvittning och i varje enskilt fall ta hänsyn till försäkringsersättningens betydelse för den försäkrade och hens familjs försörjning (prop. 1962:90 s. 384). Kvittningen innebär att en ansökan om en ersättning från Försäkringskassan får helt andra konsekvenser för den enskilde än vad hen har förväntat sig och är ett ingrepp i hens ekonomi. Den som har ansökt om en ersättning kan vara beroende av att få den.

Försäkringskassan anser att kvittning av assistansersättning förutsätter att det står klart att den enskilde har råd att köpa assistans trots kvittningen för att den ska ses som skälig (jfr prop. 2008/09:200 s. 548).

När den enskilde har en pågående skuldsanering ska Försäkringskassan inte besluta om kvittning. När den enskilde får en lägre utbetalning än vad som var väntat faller hela grunden för skuldsaneringen, eftersom fordringsägarna inte kan få betalning enligt den uppgjorda planen. Försäkringskassan anser därför inte att kvittning vid skuldsanering är skäligt. Läs mer om skuldsanering i kapitel 23.

Läs mer
Ett beslut om kvittning innebär myndighetsutövning och ska följa förvaltningslagens regler. Du kan läsa mer om vad du bör tänka på innan du beslutar om kvittning i vägledning 2004:7, *Förvaltningsrätt i praktiken*. Mer om omprövning och överklagande står i vägledning 2001:7 *Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut*.

17.3 Beräkning av kvittningsbelopp

När Försäkringskassan beräknar ett kvittningsbelopp är det lämpligt att utgå från Kronofogdens föreskrifter om bestämmande av förbehållsbeloppet vid utmätning av lön m.m. Det är bara faktiska inkomster som ska räknas med. Det finns inte stöd för att kräva att den enskilde ska ansöka om alla ersättningar som hen kan ha rätt till, i syfte att öka det ekonomiska utrymmet för kvittning (KRNG mål nr 1122-06).

Försäkringskassan räknar ut ett skäligt kvittningsbelopp med stöd av Kronofogdens föreskrifter om förbehållsbelopp. Detta belopp omfattar dock inte alla kostnader som en person kan ha. Därför måste Försäkringskassan också utreda vilka kostnader som ska läggas till förbehållsbeloppet för att sedan fastställa ett skäligt kvittningsbelopp. Se vidare www.kronofogden.se.

Om Försäkringskassan – trots utredning – inte har tillgång till alla uppgifter som behövs för att beräkna ett skäligt kvittningsbelopp, får vi beräkna beloppet utifrån de uppgifter som finns. De enskilde har alltid möjlighet att höra av sig om uppgifterna inte stämmer.

Vid beräkning utifrån funktionen maskinell betalningsutredning inhämtas i första hand uppgifter från Kronofogden. Om det finns ett pågående beslut om löneutmätning fastställs betalningsförmågan utifrån det. Om betalningsförmågan inte kan fastställas utifrån Kronofogdens uppgifter utför systemet en egen betalningsförmågeutredning utifrån de uppgifter som finns tillgängliga i Försäkringskassans system. Systemet kan bara använda uppgifter som är digitalt användbara och inte exempelvis tolka uppgifter från journalanteckningar. Uppgifterna som används i den maskinella betalnings-utredningen är högst ett år gamla (högst två år gamla om det gäller taxerad inkomst) och inhämtas utifrån en fastställd prioriteringsordning av källorna. Beräkningen sker enligt Kronofogdens föreskrifter.

17.4 Skulden ska vara betald inom ett år

Möjligheten till kvittning bör tillämpas när det finns förutsättningar för det (FKRS 2022:07 *Särskilda skäl enligt indrivningsförordningen*). Vi ska bara besluta om kvittning när det innebär att den enskilde kommer att ha betalat sin totala skuld inom ett år från det första kvittningstillfället. Denna hantering ligger i linje med Försäkringskassans hantering av avbetalningsplaner, där huvudregeln är att planen kan beviljas för högst ett år. Begränsningen om ett år gäller dock inte kvittning vid retroaktiva utbetalningar och ärenden där vi inte kunnat delge den enskilde beslutet om återbetalning

(Försäkringskassans beslut om hantering av avbetalningsplaner och kvittningsplaner, dnr 2022/014511).

17.5 Tidpunkt för kvittningsbeslut

En utbetalning måste göras inom en viss tid efter ett beslut om att bevilja ersättning. Om en ersättning är klar för utbetalning och vi samtidigt utreder möjligheterna till kvittning, får vi inte hålla inne utbetalningen. För att kunna göra en kvittning i dessa fall måste vi alltså först utreda kvittningen och helst göra det parallellt med utredningen om själva ersättningen. Om ersättningen kommer att betalas ut periodiskt kan vi besluta om kvittning under hela den period som ersättningen betalas ut.

Om Försäkringskassan ska göra en större utbetalning för en längre period bakåt i tiden kan en kommunicering inför beslutet om kvittning innebära att vi inte kan kvitta. Om vi befarar att det skulle bli avsevärt svårare att genomföra beslutet ifall vi kommunicerade inför beslut, så behöver vi inte kommunicera (25 § första stycket 2 FL).

17.6 Vilka bestämmelser ska tillämpas?

De flesta utbetalningar som Försäkringskassan gör gäller ersättningar som omfattas av SFB, men vi hanterar även andra ersättningar. De har ibland hänvisningar till SFB:s kvittningsregel, till exempel 4 § lag (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret.

I vissa fall innehåller en annan lagstiftning egna bestämmelser om kvittning, till exempel 8 kap. 6 § FEA. Dessa bestämmelser fungerar huvudsakligen som bestämmelsen i 108 kap. 22 § SFB när ett skäligt belopp ska bestämmas med mera.

I bilaga 2 till den här vägledningen finns ett kvittningsschema som bland annat gäller 108 kap. 22 § SFB. Av schemat framgår i vilka situationer Försäkringskassan kan besluta om kvittning. Även om kvittning är tillåten, så måste vi alltid utreda om det är möjligt att kvitta med hänsyn till den enskildes sociala eller ekonomiska situation (jfr prop. 2008/09:200 s. 548).

17.7 Kvittning av tandvårdsstöd

I 4 kap. 2 § lagen (2008:145) om statligt tandvårdsstöd finns en speciell kvittningsregel, som inte är tillämplig i de fall beslut om återbetalning har fattats. Då är det bara möjligt att kvitta med stöd av civilrättsliga regler.

Civilrättslig kvittning är ett alternativ om det saknas lagstöd för att genomföra en kvittning. Civilrättslig kvittning innebär att två parter som är skyldiga varandra pengar kan kvitta sina skulder i stället för att först betala sin skuld och sedan driva in sin fordran.

Förutsättningar för civilrättslig kvittning är att

- skulderna har förfallit till betalning
- beslutet om återbetalning har fått laga kraft (RÅ 2005 ref. 50)
- det är fråga om samma part som Försäkringskassan ska göra en utbetalning till och har en fordran mot.

Om en fysisk person driver flera bolag kan Försäkringskassan bara kvitta ett bolags skuld mot en kommande utbetalning till det specifika bolaget, inte mot en utbetalning till ett annat bolag som den fysiska personen driver.

Om Försäkringskassan vill göra en civilrättslig kvittning ska vi avge en kvittningsförklaring. Det finns inga formkrav för en kvittningsförklaring, men det är lämpligt att dokumentera den så att vi i efterhand kan visa att vi har lämnat den.

I kvittningsförklaringen ska det framgå att utbetalningen som Försäkringskassan ska göra fullgörs genom kvittning.

17.8 Räntor och avgifter

Vid kvittning med stöd av 108 kap. 22 § SFB kan kvittningen omfatta räntor och avgifter. Detsamma gäller kvittning av familjebidrag med stöd av 4 § lag (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret samt kvittning med stöd av 8 kap. 6 § FEA.

Kvittning med stöd av 8 § förordning (2010:425) om ersättning för kostnader för sjuklön samt 33 och 36 §§ FEE kan omfatta ränta.

17.9 Kvittning och utmätning

Som utbetalare kvittar Försäkringskassan för egna fordringar innan vi betalar ut ersättning (se FKRS 2022:11 *Avdragsordning*). Kronofogdens beslut om utmätning gäller också det belopp som blir kvar efter utbetalarens avdrag. Det här gör att Försäkringskassans kvittningsrätt går före Kronofogdens utmätning.

Om Försäkringskassan beslutar om kvittning medan utmätning pågår måste vi omgående underrätta Kronofogden om kvittningen så att Kronofogden kan ändra beslutet om utmätning. Annars får den enskilde för lite pengar.

Läs mer
Du kan läsa mer om avdragsordningen i vägledning 2005:1 *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar.*

17.10 Kvittning vid retroaktiva utbetalningar

Vid retroaktiva utbetalningar ska Försäkringskassan förbehålla (undanta) ett belopp som motsvarar det av utbetalningen som den enskilde kan antas behöva för sin försörjning den månad som avdraget görs. Bedömningen ska göras med hänsyn till om den enskildes ekonomi är påverkad av att hen har fått vänta på pengarna.

Om ersättningsperioden sträcker sig fram till den månad då avdraget görs finns det anledning att tro att den enskildes ekonomi fortfarande är påverkad av väntan på ersättningen. I så fall bör hen förbehållas ett större belopp för sin försörjning. Hur stort det beloppet ska vara bör bero på en individuell bedömning. Följande frågor kan vara till hjälp i bedömningen:

- Är ersättningen som ska betalas ut den enskildes huvudsakliga försörjning eller finns det andra inkomstkällor?
- Hur är den enskildes betalningsförmåga en ”vanlig” månad?
- Finns det uppgifter som talar för att den enskilde till exempel har behövt låna pengar eller skjuta upp utgifter i väntan på den aktuella utbetalningen?

En faktor som talar mot att den enskildes ekonomi fortfarande är påverkad är att perioden som ersättningen avser ligger långt tillbaka i tiden.

Ställningstagandet innebär att förbehållet ska göras för den månad som avdraget görs men med hänsyn tagen till om den enskildes ekonomi fortfarande kan vara påverkad av att hen har fått vänta på ersättningen. (FKRS 2016:07, Kvittning vid retroaktiva utbetalningar)

17.11 Utlandsavdrag

Artikel 72.1 förordning 987/2009

Om en institution i en medlemsstat felaktigt har betalat ut förmåner till en person kan den institutionen enligt de villkor och inom de gränser som gäller enligt den lagstiftning som institutionen tillämpar, begära att institutionen i varje annan medlemsstat som utger förmåner till denna person drar av det felaktiga beloppet från fordringar som personen i fråga har eller pågående utbetalningar till personen i fråga, oavsett från vilken gren av trygghetssystemen som förmånen utbetalas. Institutionen i den sistnämnda medlemsstaten ska göra avdraget enligt de villkor och inom de gränser som gäller för en sådan avräkning enligt den lagstiftning som institutionen tillämpar, som om den själv hade betalat ut för höga belopp, och överföra det avdragna beloppet till den institution som felaktigt betalat ut förmåner.

EU/EES-länderna och Schweiz har ett samarbete om indrivning av återkravsfordringar. Samarbetet är reglerat i förordning 883/2004 och förordning 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning 883/2004. Samarbetet innebär bland annat att ett land under vissa förutsättningar kan göra avdrag i ersättning som utbetalas, alltså kvitta, för ett annat lands räkning. Begreppet kvittning förekommer dock inte i EU-sammanhang.

Artikel 72.1 innebär följande:

- En institution i ett medlemsland (land A) som felaktigt har betalat ut förmåner till en person, kan begära att institutionen i varje annat medlemsland som betalar ut förmåner till samma person, drar av (avräknar) det felaktiga beloppet.
- Institutionen i det andra medlemslandet (land B) ska då göra avdrag enligt de villkor och inom de gränser som gäller för en sådan avräkning enligt den lagstiftning som institutionen tillämpar. Det innebär att institutionen i land B ska göra avdrag på samma sätt som om den själv hade betalat ut för höga belopp.
- Samma institution ska sedan överföra det avdragna beloppet till den institution som gjort felaktiga utbetalningen, det vill säga i det här fallet till land A.

Metodstöd – handläggningen på Försäkringskassan

Tabellen visar hur hanteringen ser ut när ett annat medlemsland begär avräkning från Sverige enligt artikel 72.1 i förordning 987/2009.

Steg	Beskrivning
1	Försäkringskassan får begäran om avräkning från försäkringsinstitutionen i det andra medlemslandet och översätter dokumenten vid behov.
2	Försäkringskassan kontrollerar om • kravet avser förmåner som omfattas av förordning 883/04 • om det finns någon förmån i Sverige att avräkna (kvitta) från. Om svaret på båda frågorna är ja fortsätter handläggningen i steg 4. Om svaret på en av frågorna är nej fortsätter handläggningen i steg 3.
3	Försäkringskassan skickar ett meddelande till den berörda institutionen i det andra medlemslandet via SED eller E-blankett med en förklaring till varför Försäkringskassan inte kan medge avräkning från en svensk förmån. Ärendet avslutas.

Steg	Beskrivning
4	Försäkringskassan tar ställning till om kvittningsreglerna enligt svensk lagstiftning är tillämpliga. Det innebär att ta ställning till om det är möjligt att enligt nationella bestämmelser kvitta förmånen som sådan, och i sådana fall vilka förmåner som kan kvittas mot varandra. I detta sammanhang måste en betalningsutredning göras. Om det finns förutsättningar för kvittning fortsätter handläggningen i steg 5. Om betalningsutredningen visar att det inte finns någon betalningsförmåga fortsätter handläggningen i steg 3.
5	Försäkringskassan kommunicerar och beslutar om kvittning. Försäkringskassan meddelar den berörda försäkringsinstitutionen i det andra medlemslandet om att avräkning har gjorts från utbetalning av en förmån.
6	Försäkringskassan för över det avräknade beloppet till den berörda försäkringsinstitutionen i det andra medlemslandet.

18 Laga kraft och delgivning

Det här kapitlet handlar om varför beslut om återbetalning måste delges och hur delgivning går till.

18.1 Beslutet om återbetalning ska ha fått laga kraft

3 kap 20 § utsökningsbalken
En förvaltningsmyndighets beslut får verkställas när det har fått laga kraft.

[…]

När Försäkringskassans beslut om återbetalning har fått laga kraft kan det lämnas till Kronofogden för verkställighet (3 kap. 20 § UB samt prop. 2021/22:206 s. 21). Om det inte finns särskilda skäl måste det ske inom viss tid. Du kan läsa mer om ansökan om verkställighet i kapitel 18 *Kronofogden*.

Att ett beslut har fått laga kraft innebär att det inte längre går att begära omprövning av eller överklaga det. Ett beslut om återbetalning enligt SFB får laga kraft två månader efter det att den enskilde har tagit del av

- beslutet utan att ha begärt omprövning (113 kap. 19 § SFB och 3 kap. 20 § UB)
- omprövningsbeslutet utan ha överklagat det (113 kap. 20 § SFB).

Så länge ett grundbeslut omprövas eller prövas i domstol får det inte laga kraft. Det innebär att beslutet inte får laga kraft även i de fall endast det allmänna ombudet har överklagat beslutet. När ett omprövningsbeslut eller en dom får laga kraft är omprövningsbeslutet eller domen exekutionstitel. Om ett beslut ändras eller rättas (med stöd av till exempel 113 kap. 3 § SFB) är däremot ursprungsbeslutet exekutionstitel.

Laga kraft och *förfalla till betalning* är olika saker. För att Försäkringskassan ska kunna lämna ett beslut om återbetalning till Kronofogden för indrivning krävs det både att kravet har förfallit till betalning och att beslutet om återbetalning har fått laga kraft (3 kap. 20 § UB och prop. 2021/22:206 s. 21). Fordran förfaller till betalning när den betalningstid som står i beslutet löper ut. Dessa tidpunkter sammanfaller generellt sett inte.

18.1.1 Val av delgivningssätt

4 § Delgivningslagen (DelgL)
Delgivningssätt ska väljas med utgångspunkt från att det ska vara ändamålsenligt med hänsyn till handlingens innehåll och omfattning och medföra så lite kostnader och besvär som möjligt.
Delgivning får inte ske på ett sätt som är olämpligt med hänsyn till omständigheterna i delgivningsärendet.

3 § Delgivningsförordningen (DelF)
Delgivning ska genomföras på ett sådant sätt att de åtgärder som vidtas inte vållar delgivningsmottagaren eller annan enskild onödig uppmärksamhet eller olägenhet.

I första hand bör mottagandet bekräftas per telefon. I andra hand bör andra former av vanlig delgivning användas vid delgivning av fysiska personer. Försäkringskassan bör inte i onödan använda exempelvis stämningsmannadelgivning, eftersom det normalt medför höga kostnader och kan medföra olägenheter för den enskilde. Beslut om återbetalning är känsliga, vilket innebär att vissa delgivningsformer bör undvikas om det går att få den enskilde delgiven på något annat sätt. (Jfr prop. 2009/10:237 s. 100 ff.)

Handläggaren avgör vilka delgivningsåtgärder som ska vidtas, och i ett enskilt fall kan det finnas skäl att frångå gängse rutiner. Några sådana situationer anges i avsnittet om stämningsman. Andra exempel är när

- den enskilde vistas utomlands
- det finns förutsättningar att lämna över beslutet vid ett möte hos Försäkringskassan.

Om det blir nödvändigt att delge en kommun eller ett företag kan utskick av beslutet med mottagningsbevis vara effektivare än telefonkontakt. I så fall ska beslut och mottagningsbevis skickas till den fysiska person som ska delges på kommunens adress eller den adress företaget har anmält till Bolagsverket.

18.2 Vanlig delgivning

16 § DelgL
Vanlig delgivning sker genom att handlingen som ska delges skickas eller lämnas till delgivningsmottagaren.

18 § första stycket DelgL
Vanlig delgivning har skett när den eller de som är delgivningsmottagare har tagit emot handlingen.

6 § DelgF
Vid vanlig delgivning ska delgivningsmottagaren bekräfta att han eller hon har mottagit den handling som delges. Om delgivningsmottagaren inte har bekräftat delgivning inom utsatt eller beräknad tid, bör han eller hon påminnas på lämpligt sätt

Beslutet kommer att skickas till den enskilde på det sätt som hen har valt: med digital eller vanlig post. Många som får ett beslut om återbetalning kommer antingen att betala återkravet, kontakta Försäkringskassan för att lägga upp en avbetalningsplan eller begära omprövning. Det finns därför ingen allmän uppmaning till alla som får återkrav att bekräfta att de tagit emot beslutet.

Om den enskilde varken betalar eller hör av sig behöver Försäkringskassan ett bevis på delgivning. Vi behöver veta när den enskilde tog del av beslutet för att avgöra när det fått laga kraft, vilket påverkar den fortsatta handläggningen. Den enskilde behöver också veta när tiden för att begära omprövning eller överklaga går ut.

I första hand ska vi använda vanlig delgivning och den enskilde är delgiven när hen har bekräftat att hen tagit emot handlingen. Det finns inte något krav på hur den enskilde ska ta emot handlingen eller bekräfta att hen har tagit del av beslutet, men Försäkringskassan kan komma att behöva bevisa att den enskilde har tagit emot beslutet. Om mottagandet bekräftas vid ett telefonsamtal blir bevisläget bättre ju noggrannare vi dokumenterar samtalet.

Om den enskilde betalar delar av återkravet eller lägger upp en avbetalningsplan är det en bekräftelse på att hen har tagit del av beslutet, så länge det går att koppla inbetalningen eller avbetalningsplanen till det specifika kravet.

Försäkringskassan måste kunna visa att den enskilde har tagit del av beslutet för att kravet ska kunna verkställas. Det innebär att om mottagandet inte bekräftas kan andra former av delgivning bli aktuella.

18.2.1 Bekräftelse vid telefonkontakt

En kontakt där den enskilde på ett eller annat sätt bekräftar att hen har tagit del av beslutet innebär att Försäkringskassan har en mottagningsbekräftelse att utgå från vid beräkning av om beslutet har fått laga kraft. Detta gäller oberoende av vad syftet med kontakten är, så länge den enskilde bekräftar att hen har tagit del av beslutet. Därför ska vi dokumentera kontakten. Det ska stå klart att den enskilde själv har bekräftat mottagandet och vilket beslut det är fråga om. När vi har kontakt med den enskilde behöver vi i samtalet säkerställa att vi pratar med rätt person och vilket beslut det gäller. Om det bara finns ett beslut om återbetalning, så kan vi dra slutsatsen att samtalet gäller det beslutet och att den enskilde tagit del av det. Om det däremot finns flera beslut, så behöver vi reda ut vilket beslut det gäller. Det kan vi göra genom att ställa förtydligande frågor eller informera om vilket beslut det kan handla om så att den enskilde på ett enkelt sätt kan bekräfta att hen har tagit del av det. Vi behöver också informera den enskilde om att Försäkringskassan anser att hen har tagit del av beslutet.

18.2.2 Ytterligare delgivningsåtgärder

Ytterligare åtgärder enligt 16 § DelfF

5 § DelgF

Om en handling skickas med brev, på elektronisk väg eller överlämnas till delgivningsmottagaren personligen ska, om det inte är obehövligt, till handlingen fogas information om delgivningsbekräftelse. Informationen ska innehålla myndighetens namn och adress, handlingens delgivningsnummer samt lämpliga sätt att bekräfta mottagandet av handlingen. Om det är lämpligt ska informationen även innehålla kortfattad uppgift om handlingen och när delgivningsbekräftelsen senast bör göras samt till handlingen fogas ett kuvert i vilket bekräftelsen kan skickas tillbaka.

Om handlingen skickas i en rekommenderad postförsändelse, ska handlingens delgivningsnummer anges på mottagningsbeviset. I förekommande fall ska på mottagningsbeviset även anges att det begärs en förkortad liggetid vid postkontoret respektive att postförsändelsen endast får kvitteras ut av delgivningsmottagaren personligen.

Om den enskilde inte genom avbetalning eller besked per telefon bekräftar att hen har tagit del av beslutet kan det bli aktuellt med andra åtgärder för att få bevis om delgivning. Vi kan till exempel skicka ut beslutet om återbetalning på nytt och att be den enskilde att skicka tillbaka en skriftlig bekräftelse på att hen tagit emot beslutet. Vi kan också skicka ut beslutet om återbetalning på nytt i ett rekommenderat brev. Då får vi ett kvitto om den enskilde hämtar ut brevet, vilket anses tillräckligt för att konstatera att hen har tagit del av beslutet.

Stämningsman

31 § DelgF
Stämningsmannadelgivning sker genom att en person som […] har behörighet att utföra sådan delgivning lämnar handlingen som ska delges […] och dokumenterar åtgärden.

Försäkringskassan kan anlita en stämningsman. Det finns inga krav på att vi ska ha försökt delge den enskilde på något annat sätt innan vi anlitar en stämningsman. Men det är oftast dyrt och kan dessutom medföra olägenheter för den enskilde. Därför bör vi som regel anlita en stämningsman först när andra delgivningsförsök har misslyckats. (Jfr prop. 2009/10:237 s. 100.)

Det kan dock finnas situationer när stämningsmannadelgivning kan användas direkt, till exempel om

- den enskilde är intagen på institution
- det finns skäl att tro att den enskilde kommer att försöka undanhålla sig delgivning
- det brådskar att delge den enskilde.

(Prop. 2009/10:237 s. 171 f.)

Stämningsmannadelgivning utförs normalt av en professionell stämningsman, men om den enskilde är intagen på institution kan personalen där utföra den (40 § DelgL). Om personal vid en institution ska delge, så ska det underlag som vanligen skickas till Polismyndigheten i stället skickas till institutionen (11 § DelgF).

Stämningsmannadelgivning med den som är intagen på institution ska i första hand ske genom personal vid inrättningen. Stämningsmannadelgivning med den som är intagen på vårdinrättning bör ske först efter samråd med verksamhetschefen eller motsvarande befattningshavare vid inrättningen. (10 § DelgF)

Vilken information som Försäkringskassan ska överlämna till stämningsmannen framgår av 11–12 §§ DelgF.

Vad gör en stämningsman?
En stämningsman söker i första hand upp den enskilde och överlämnar beslutet. Om inte det går kan hen lämna beslutet till en annan person, exempelvis en arbetsgivare eller en hushållsmedlem (se 34–37 §§ DelgL). I sista hand kan beslutet lämnas vid den enskildes bostad (se 38 § DelgL).

Kungörelsedelgivning

47 § DelgL
Kungörelsedelgivning sker genom att myndigheten beslutar att den handling som ska delges hålls tillgänglig viss tid hos myndigheten eller på annan plats och ett meddelande om detta och om handlingens huvudsakliga innehåll inom tio dagar från beslutet kungörs och i vissa fall ges till känna på annat sätt […].

48 § DelgL
Kungörelsedelgivning får ske
om delgivningsmottagaren saknar känt hemvist och det inte kan klarläggas var han eller hon uppehåller sig,
om förutsättningarna för stämningsmannadelgivning enligt 38 § är uppfyllda, eller
om förutsättningarna för förenklad delgivning är uppfyllda men sådan adress som anges i 23 § saknas.
Ett meddelande som avses i 47 § ska föras in i Post- och Inrikes Tidningar och, om det finns skäl till det, i ortstidning. Om kungörelsedelgivning enligt första stycket har skett och därefter ny delgivning ska ske i samma mål eller ärende, får meddelandet i stället anslås i myndighetens lokal

Kungörelsedelgivning innebär bland annat att det offentliggörs att den enskilde har fått ett beslut om återbetalning. Även om kungörelsedelgivning innebär att den enskilde formellt anses ha tagit del av beslutet är risken hög för att hen faktiskt inte har det. I en del ärendetyper är kungörelsedelgivning inte tillåtet. När det gäller Försäkringskassans beslut om återbetalning finns dock ingen sådan begränsning. Det innebär att kungörelsedelgivning kan användas med stor försiktighet. Två förutsättningar måste vara uppfyllda:

- Delgivning med stämningsman har misslyckats eller bedöms vara utsiktslös.
- Det är mycket viktigt att delge beslutet om återkrav.

Bestämmelser om hur kungörelsedelgivning går till finns i lagen (1977:654) om kungörande i mål och ärenden hos myndigheter m.m, kungörandeförordning (1997:827) samt 19 § DelgF. Inför kungörelsedelgivning bör avstämning med specialist ske.

18.3 Vem ska delges?

Vem som ska delges kan bero på om den som kravet är ställt till är en fysisk eller juridisk person, men även om det finns ett ombud eller vilken bolagsform den juridiska personen har med mera Följande avsnitt beskriver vem som är mottagare i olika situationer.

18.3.1 Fysiska personer

11 § DelgL
Vid delgivning med en fysisk person är han eller hon delgivningsmottagare.

Har en fysisk person ställföreträdare som är behörig att företräda honom eller henne i saken, är i stället ställföreträdaren delgivningsmottagare.

[…]

Beslutet ska i de flesta fall delges den enskilde som är part i återkravsärendet. Om den enskilde inte är behörig att företräda sig själv i återkravsärendet ska delgivning ske med hens ställföreträdare. (Jfr prop. 2009/10:237 s. 107.)

Läs mer

Läs mer om ställföreträdare i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken.*

Förmyndare

Om den som är part i återkravsärendet är under 18 år ska delgivning ske med en förmyndare. Om det finns två förmyndare ska båda delges (jfr RH 39:84).

Förvaltare

Om den som är part i återkravsärendet har förvaltare vars förordnande omfattar att bevaka rätt eller att förvalta egendom ska delgivning ske med förvaltaren.

God man

En rättshandling som vidtas av en god man utan huvudmannens samtycke är inte bindande för huvudmannen, såvida inte huvudmannen varit förhindrad att ge uttryck för sin mening (jfr 11 kap. 5 § föräldrabalken). Det innebär att om den enskilde har en god man är det i regel den enskilde som ska delges och inte den gode mannen. Om den enskilde inte förstår innebörden av åtgärden är delgivningen ogiltig (JO 2006/07 s. 159). Den gode mannen ska delges om förordnandet omfattar att bevaka rätt eller förvalta egendom och det finns samtycke från den enskilde eller den enskilde på grund av sitt hälsotillstånd kan antas inte förstå innebörden av delgivning.

Som huvudregel ska delgivning göras med mottagningsbevis som skickas till den enskilde. Den enskilde anses delgiven om hen själv eller den gode mannen skriver på mottagningsbeviset. I ett enskilt fall kan det vara mer effektivt att delge på något annat sätt. När vi vet om den enskilde förstår innebörden av delgivning vet vi också vem som ska delges och då ska vi delge den personen.

Konkurs

Om den enskilde är försatt i konkurs är hens rättshandlingsförmåga inskränkt, men hen har rätt att begära omprövning av eller överklaga beslutet om återkrav och ska därför delges. (Jfr 3 kap. 9 § andra stycket konkurslagen och NJA 2011 s. 306.)

Ombud

15 § DelgL

Har den med vilken delgivning ska ske ett ombud som är behörigt att ta emot handlingen är även ombudet delgivningsmottagare. Finns ett sådant ombud och handlingen lämnas till en delgivningsmottagare […], bör ombudet underrättas om detta.

[…]

Om den enskilde har ett ombud som är behörigt att ta emot beslut för den enskilde, är även ombudet delgivningsmottagare. Då ska vi i första hand skicka beslutet till ombudet (JO 2017/18 s. 473). Det framgår av fullmakten om ombudet är behörigt att ta emot beslut för den enskildes räkning. Om fullmakten anger att beslut ska skickas till ombudet, så är ombudet behörigt att delges.

Om handlingen har delgivits den enskilde trots att det fanns ett ombud som var behörigt att ta emot beslut, så är delgivningen giltig även om det inte var motiverat att delge den enskilde. Om den enskilde har delgivits ska vi underrätta ombudet om att den enskilde har delgivits ett beslut om återbetalning och när det får laga kraft.

Även om det finns ett ombud som är behörigt att delges kan det vara motiverat att lämna handlingen till den enskilde, till exempel om det

- framkommer att det finns samarbetssvårigheter mellan den som ska delges och ombudet
- är oklart om fullmakten har återkallats.

(prop. 2009/10:237 s. 237)

Läs mer
Läs mer om ombud och fullmakter i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

18.3.2 Delgivning av juridiska personer

13 § DelgL
Vid delgivning med annan juridisk person än staten är en person som har rätt att företräda den juridiska personen delgivningsmottagare. Om flera är behöriga tillsammans, är var och en av dem delgivningsmottagare. En verkställande direktör i ett aktiebolag är alltid delgivningsmottagare.

Har ett försök till delgivning med delgivningsmottagare enligt första stycket misslyckats eller bedöms ett sådant delgivningsförsök som utsiktslöst, är en suppleant för en behörig ställföreträdare, eller en vice verkställande direktör i ett aktiebolag, delgivningsmottagare.

[…]

Försäkringskassans återkrav kan avse juridiska personer, till exempel aktiebolag, handelsbolag, kommuner eller dödsbon. I så fall ska vi delge en fysisk person som har rätt att företräda den juridiska personen.

Företag
Delgivning ska i första hand ske med en fysisk person som har rätt att företräda företaget.

I ett aktiebolag kan delgivning ske med styrelseledamot, verkställande direktör, särskild firmatecknare eller särskild delgivningsmottagare (8 kap. 35 – 37 och 40 §§ aktiebolagslag [2005:551]). Om aktiebolaget är i likvidation har likvidatorn ersatt styrelsen och den verkställande direktören (25 kap. 30 § aktiebolagslag).

I ett handelsbolag kan varje bolagsman delges för handelsbolagets räkning (2 kap. 17 § lag [1980:1102] om handelsbolag och enkla bolag). I ett kommanditbolag är en komplementär, men inte en kommanditdelägare, behörig att ta emot delgivning för kommanditbolagets räkning. (Jfr 1 kap. 2 §, 3 kap. 7 § och 2 kap. 17 § lag om handelsbolag och enkla bolag.)

I andra hand kan delgivning ske med en ersättare för någon av dessa personer.

Vilka fysiska personer som har dessa roller och vilken adress bolaget har framgår av Bolagsverkets register.

Om ett försök till vanlig delgivning har misslyckats, eller ett delgivningsförsök bedöms som utsiktslöst så kan *särskild delgivning av juridisk person* användas vid delgivning med aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag och många andra slags företag.

Särskild delgivning med juridisk person sker genom att handlingen som ska delges skickas till den juridiska personen på den adress som finns registrerad hos Bolagsverket och att det närmast följande arbetsdag skickas ett kontrollmeddelande om att handlingen har skickats.

Särskild delgivning med juridisk person har skett när två veckor har förflutit från det att handlingen skickades, om kontrollmeddelandet har skickats på föreskrivet sätt och det inte med hänsyn till omständigheterna framstår som osannolikt att handlingen kommit fram inom denna tid, exempelvis om ett brev kommer i retur. (Se 27–30 §§ DelgL.)

Om någon adress inte är registrerad, eller den adress som är registrerad inte är aktuell, kan den juridiska personen kungörelsedelges (50 § DelgL). De skäl som föranleder att kungörelsedelgivning ska användas med försiktighet vid delgivning av en fysisk person gäller inte vid delgivning av företag.

Kommun

Delgivning med en kommunal nämnd sker med ordföranden eller med den som enligt ett reglemente eller ett särskilt beslut är behörig att ta emot delgivningar (6 kap. 36 § Kommunallag (2017:725) och 1 § andra stycket DelgL).

Dödsbo

Du kan läsa om delgivning av dödsbon i avsnitt 26.3.1.

18.4 Pensionsmyndigheten

Försäkringskassan har träffat en överenskommelse med Pensionsmyndigheten om att ombesörja delgivning av Pensionsmyndighetens återkrav (se 108 kap. 14 a § SFB och Överenskommelse om tjänsteleverans gällande pensionsrelaterade tjänster från Försäkringskassan inom tjänsteområde Betalning för Pensionsmyndigheten, Dnr: FK 2022/021998). Överenskommelsen innebär att Försäkringskassan ska vidta samma åtgärder för att Pensionsmyndighetens återkrav ska bli delgivna som Försäkringskassan vidtar för egen del.

19 Kronofogden

Det här kapitlet beskriver vad Försäkringskassan ska göra innan ansökan om verkställighet, vad ansökan ska innehålla, särskilda skäl att inte göra ansökan, vad som kan ske efter att Försäkringskassan har restfört kravet till Kronofogden, och hur Försäkringskassan ska agera då.

19.1 Betalningsuppmaning

3 § indrivningsförordningen

Innan ansökan om indrivning görs skall sökanden, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och inte särskilda skäl talar emot det, uppmana gäldenären att betala fordringen.

Uppmaningen skall innehålla uppgift om

1. fordringens belopp,
2. dröjsmålsavgift eller annan avgift som skall betalas med anledning av dröjsmålet,
3. den dag då betalning senast skall ske för att inte ansökan om indrivning skall göras.

Uppmaningen skall också innehålla uppgift om att indrivningen är förenad med ytterligare kostnader för gäldenären.

Försäkringskassan ska skicka en påminnelse på beslutet om återbetalning, en så kallad betalningsuppmaning, innan kravet lämnas till Kronofogden.

19.2 Ansökan om verkställighet hos Kronofogden

6 § indrivningsförordningen
En ansökan om indrivning skall, om inte Kronofogdemyndigheten föreskrivit något annat, innehålla uppgift om

1. sökandens namn och personnummer eller organisationsnummer samt postadress,
2, gäldenärens namn och personnummer eller organisationsnummer, hemvist samt postadress,
3. när fordringen uppkom, vad fordringen avser och fordringens belopp samt andra uppgifter som behövs för indrivningen,
4. det antal poster och det sammanlagda belopp som ansökan avser.

Kronofogdemyndigheten får efter samråd med sökanden besluta att sådana uppgifter som avses i första stycket får lämnas på medium för automatisk databehandling.

Till en ansökan om indrivning skall, utom när den lämnas på medium för automatisk databehandling, bifogas en exekutionstitel eller någon annan handling som kan ligga till grund för indrivningen.

Indrivningsförordningen reglerar vilka uppgifter som en ansökan om verkställighet ska innehålla.

Exekutionstiteln, det vill säga beslutet om återbetalning, omprövningsbeslutet eller domen, behöver inte bifogas när ansökan lämnas via medium för automatiserad behandling. Medium för automatiserad behandling är bland annat filöverföring och mejl. Läs mer i vägledningen (2001:3) *Offentlighet, sekretess och behandling av personuppgifter.*

Ansökan lämnas normalt till Kronofogden via filöverföring. I vissa undantagsfall skickas ansökan i stället via mejl. Det gäller till exempel när kravet är ställt mot två solidarer eller en juridisk person. Enligt överenskommelse med Kronofogden bifogas exekutionstiteln när ansökan skickas via mejl.

19.3 Särskilda skäl att inte ansöka om verkställighet

4 § femte stycket indrivningsförordningen

Indrivning enligt andra – fjärde styckena ska begäras under förutsättning att inte ett ärende om ackord, företagsrekonstruktion, nedsättning av fordran, skuldsanering eller F-skuldsanering enligt lagen (2007:324) om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter eller andra särskilda skäl talar emot det.

Av 4 § femte stycket indrivningsförordningen framgår under vilka förutsättningar Försäkringskassan inte ska lämna över en fordran för indrivning hos Kronofogden. Exempelvis kan pågående ärenden om ackord eller skuldsanering utgöra särskilda skäl för att inte lämna över ärendet till Kronofogden för indrivning, läs mer om skuldsanering i kap. 23.

Försäkringskassan har förtydligat vad *andra särskilda skäl* ska anses innebära i FKRS 2022:07 *Särskilda skäl enligt indrivningsförordningen.* Andra särskilda skäl är

- att beslutet inte har vunnit laga kraft
- att Försäkringskassan har beslutat om kvittning enligt 108 kap. 22 § SFB eller liknande bestämmelse, eller har för avsikt att göra det
- att det är troligt att Försäkringskassan kommer att efterge fordran med stöd av 17 § hanteringsförordningen
- att Försäkringskassan har beviljat betalningsanstånd och kommit överens om en avbetalningsplan med den som är betalningsskyldig eller har för avsikt att göra det.

19.4 Avgift vid verkställighet

När Kronofogden verkställer Försäkringskassans beslut om återbetalning eller en domstols dom tar Kronofogden ut en grundavgift per beslut om återbetalning eller dom (5 § förordningen (1992:1094) om avgifter vid Kronofogdemyndigheten). Grundavgiften läggs på fordringen samtidigt som den registreras hos Kronofogden, och ska alltså betalas av den enskilde. (17 kap. 2 och 13 §§ UB)

19.5 Invändning mot verkställighet

Den enskilde har möjlighet att invända mot verkställigheten hos Kronofogden (3 kap. 21 § UB). Försäkringskassan företräder staten i ärendet (till skillnad från vad som vanligen gäller i allmänna mål). Det innebär att Kronofogden kommer att underrätta Försäkringskassan om den omständighet som den enskilde åberopar, förutsatt att

Kronofogden anser det nödvändigt. Generellt informerar Kronofogden Försäkringskassan om sådant som avser tid *efter* att beslutet om återbetalning är fattat, till exempel att beslutet inte skulle ha fått laga kraft. Eftersom Kronofogden inte omprövar beslutet om återbetalning informerar Kronofogden inte Försäkringskassan om ett påstående från den enskilde som gäller om beslutet är felaktigt.

Försäkringskassan ska sedan ta ställning till om den enskildes invändning medför att ansökan om verkställighet behöver återtas, eller om Kronofogden ska fortsätta sin handläggning.

19.6 Att sätta ned en fordran hos Kronofogden

Om fordran minskar medan ett ärende ligger hos Kronofogden för verkställighet, ska Försäkringskassan meddela Kronofogden att fordran fallit bort eller satts ned (8 § indrivningsförordningen). Samma sak gäller om den enskilde gör en inbetalning till Försäkringskassan efter att kravet lämnats till Kronofogden (9 § indrivningsförordningen). Minskningen kan till exempel bero på att den enskilde har betalat en del av skulden eller på att Försäkringskassan har beslutat om kvittning. Försäkringskassan ska också meddela Kronofogden hur inbetalningen har räknats av.

Fordran kan även ha förändrats genom att någon av myndigheterna har meddelat ett nytt beslut om återbetalning på grund av omtaxering. Om skulden är lägre i det ändrade beslutet ska Försäkringskassan meddela Kronofogden. Har skulden däremot ökat ska det vara en ny förfallodag för tilläggsbeloppet. Tilläggsbeloppet omfattas alltså inte av beslutet som ligger för verkställighet hos Kronofogden, eftersom det är en helt ny fordran. I denna situation gäller ansökan om verkställighet samma belopp som tidigare och vi behöver inte underrätta Kronofogden. Det innebär att tilläggsbeslutet behöver hanteras som ett eget beslut, det vill säga delges och få laga kraft innan det eventuellt kan restförs.

19.7 Notering och rättelse i kreditupplysningsregister

Vissa indrivningsåtgärder medför en notering i kreditupplysningsregistren. Försäkringskassans ansökan om verkställighet för beslutet om återbetalning innebär i praktiken en direkt notering i kreditupplysningsregister. Ansökan registreras i Kronofogdens utsöknings- och indrivningsdatabas, där kreditupplysningsföretagen hämtar sin information kontinuerligt. Uppgifterna bevaras i tre år för privatpersoner och i fem år för juridiska personer.

Om Försäkringskassan återtar sin ansökan om verkställighet tar Kronofogden bort den ur databasen och därmed försvinner även de noteringar som kreditupplysningsföretagen har.

20 Räntor

Det här kapitlet beskriver de räntor som den enskilde måste betala på de direkt verkställbara krav som Försäkringskassan driver in.

20.1 Dröjsmålsränta

108 kap. 19 § SFB

Om ett belopp som har återkrävts enligt någon av bestämmelserna i 2–9 inte betalas i rätt tid, ska dröjsmålsränta tas ut på beloppet.

För uttag av dröjsmålsränta gäller i tillämpliga delar räntelagen (1975:635)

På återkrav enligt 108 kap. 2 - 9 §§ SFB ska den enskilde betala ränta, om hen inte betalar skulden senast på förfallodagen. Om det inte finns någon överenskommelse om anstånd med betalning är den enskilde i dröjsmål efter förfallodagen och ska betala dröjsmålsränta.

Detta innebär att den enskilde inte ska påföras någon dröjsmålsränta för återkrav som har beslutats med stöd av andra bestämmelser, t.ex. återkrav av bilstöd enligt bestämmelser i 52 kap. SFB eller återkrav av arbetshjälpmedel enligt 5 § förordning (1991:1046) om arbetshjälpmedel.

Ränta beräknas först från förfallodagen (3 § räntelagen [1975:635]). Dröjsmålsräntan är referensränta med tillägg av åtta procentenheter (6 § räntelagen). Referensräntan fastställs i sin tur för varje kalenderhalvår av Riksbanken (9 § räntelagen). Räntan räknas på kapitalbeloppet.

Referensräntan för det andra kalenderhalvåret 2023 är till exempel 3,5 procent. Det innebär att dröjsmålsräntan är 3,5 plus 8 procentenheter, det vill säga 11,5 procent.

Om Försäkringskassan kommer överens med den enskilde om en avbetalningsplan eller beviljar anstånd med betalningen är den enskilde inte i dröjsmål. När anståndstiden har löpt ut, eller om den enskilde inte betalar i tid enligt den överenskomna planen, är hen dock i dröjsmål och måste betala dröjsmålsränta under den tid som dröjsmålet varar.

Referensränta och statens utlåningsränta uppdateras kontinuerligt på Försäkringskassans intranät.

20.2 Avbetalningsplan eller anstånd

108 kap. 15 § SFB
Den som är återbetalningsskyldig enligt bestämmelserna i någon av 2–9 ska betala ränta på det återkrävda beloppet om den handläggande myndigheten avseende det återkrävda beloppet har träffat avtal med honom eller henne om en avbetalningsplan, eller medgett honom eller henne anstånd med betalningen.
Räntan ska beräknas från den dag då avtalet om avbetalningsplanen träffades eller anståndet medgavs. Ränta ska dock inte betalas för tid innan återkravet har förfallit till betalning.

108 kap. 16 § SFB
Räntan enligt 15 § ska tas ut efter en räntesats som vid varje tidpunkt överstiger statens utlåningsränta med 2 procentenheter.

När den enskilde har kommit överens med Försäkringskassan om en avbetalningsplan, eller beviljats anstånd med betalningen, ska Försäkringskassan ta ut ränta efter en räntesats som vid varje tidpunkt överstiger statens utlåningsränta med två procentenheter. Ränta räknas från den dag då avtalet om avbetalningsplanen träffades eller anstånd medgavs.

År 2024 är statens utlåningsränta till exempel 1,12 procent. Det innebär att när den enskilde kommit överens om en avbetalningsplan eller annars fått anstånd, ska den enskilde betala ränta med 1,12 procent plus två procentenheter, det vill säga 3,12 procent.

Observera att ränta inte får tas ut för tid innan återkravet förfallit till betalning.

Bestämmelserna om ränta omfattar beslut om återkrav som har fattats enligt 108. 2 – 9 §§ SFB. Det innebär att om avbetalningsplanen avser återkrav av t.ex. bilstöd enligt 52 kap SFB eller återkrav av arbetshjälpmedel enligt 5 § förordning (1991:1046) om arbetshjälpmedel så tar vi inte ut ränta enligt 108 kap. 15 § SFB.

20.3 Eftergift av ränta

108 kap. 21 § SFB
Om det finns särskilda skäl får den handläggande myndigheten helt eller delvis efterge krav på ränta och dröjsmålsränta enligt 15–17 och 19 §§

Om Försäkringskassan efterger ett krav när ränta har börjat löpa blir det kvar en restskuld som består av ränta. Försäkringskassan kan då efterge denna restskuld (prop. 2006/07:49, s. 40). Eftersom eftergift normalt beslutas före förfallodagen är det i samband med omprövning och ändring som regeln kan få betydelse.

Räntekrav bör efterges av samma skäl som kan föranleda att kravet på återbetalningen efterges enligt 108 kap. 11 § SFB (prop. 2006/07:49 s. 40). Ränta kan efterges för framtiden.

20.4 Fordringar utanför SFB

Ibland finns en hänvisning till reglerna i SFB i andra författningar och ibland finns regler om ränta i en annan författning. Det viktigaste exemplet är 8 kap. 3 och 4 §§ FEA. Enligt den förordningen ska ränta utgå med samma procentsatser som för krav beslutade med stöd av SFB.

Om det varken finns någon hänvisning till reglerna i SFB eller regler om ränta i den författning som ger stöd för att besluta om återkrav, så kan ingen ränta tas ut.

20.5 Skuldsanering

Rätten att ta ut ränta faller bort när Kronofogden beslutar om att inleda en skuldsanering (47 § andra stycket skuldsaneringslagen [2016:675]). Om detta beslut upphävs och inte ersätts av något nytt beslut, så har Försäkringskassan rätt att ta ut ränta som om skuldsaneringsbeslutet aldrig hade funnits, alltså som regel från förfallodagen.

20.6 Inhibition

Försäkringskassans beslut om återbetalning får överklagas till förvaltningsrätten. Förvaltningsrätten kan efter begäran av den enskilde bestämma att det överklagade beslutet tills vidare inte ska gälla, så kallad inhibition. Det slutliga beslutet kan innebära att det överklagade beslutet fastställs eller ersätts av ett annat beslut.
(28 § förvaltningsprocesslagen). Se vidare vägledning (2001:7) *Omprövning, ändring och överklagande av Försäkringskassans beslut.*

Ränta löper inte under tiden för inhibition. Det beror på att det överklagande beslutet inte gäller under tiden för inhibition. Däremot kan den enskilde få betala ränta när domen har fallit.

21 Avräkning

Det här kapitlet beskriver hur betalningen räknas av på en fordran.

21.1 Avräkningsordning

En fordran består av

- kostnader och avgifter
- eventuell ränta
- det belopp som betalats ut för mycket, det så kallade kapitalbeloppet.

Enligt huvudregeln i 9 kap. 5 § handelsbalken (HB) räknas en frivillig betalning på förfallna skulder av så här:

1. eventuella kostnader och avgifter som har debiterats i samband med hanteringen av fordran
2. eventuell ränta
3. fordringens kapitalbelopp.

Försäkringskassan tillämpar en annan avräkningsordning än den som framgår av HB och räknar av kapitalbeloppet före avgifter och ränta. Syftet är att underlätta för den enskilde att bli skuldfri genom att räkna av den del av en fordran som växer med ränta före de delar som inte gör det. Den ordning som Försäkringskassan tillämpar är därför

1. fordringens kapitalbelopp
2. eventuella kostnader och avgifter
3. eventuell ränta.

Regeln i 9 kap. 5 § HB är dispositiv. Den kan alltså frångås om parterna är överens om det. Försäkringskassan förutsätter att den enskilde går med på att räkna av kapital före ränta eftersom det är till hens fördel. Men om någon hör av sig och vill att avräkning ska ske enligt HB:s regel, så måste vi gå med på det. Detta gäller även om den enskilde hör av sig när att avräkningen redan har skett.

Om det finns flera fordringar räknas en betalning först av från det äldsta kapitalbeloppet och därefter i kronologisk ordning, tills alla kapitalbelopp är betalade. Sedan räknas kostnader och avgifter av, också efter principen äldsta fordran först. Slutligen räknas räntor av.

Exempel
Gustavo har två skulder till Försäkringskassan. Den ena fordran är på 1 200 kronor och beslutades den 15 mars 2009. Den andra fordran är på 1 800 kronor och beslutades den 20 mars 2010. För 2009 års fordran är den obetalade avgiften 150 kronor. Gustavo betalar in 500 kronor. Betalningen räknas av med 500 kronor på kapitalbeloppet på fordran från år 2009.

21.2 Den enskildes rätt att välja

Den enskilde har rätt att välja att destinera sina betalningar, det vill säga bestämma vilken skuld som en betalning avser (9 kap. 5 § HB). Då måste hen vid varje betalningstillfälle uppge vilken av flera skulder som avses. Vid betalningstillfället måste

hen också tydligt ange vilken skuld det gäller, till exempel avräkning på det senaste kravet.

Den enskilde har rätt att destinera betalningar till olika skulder och detta är överordnat vilken skuld Försäkringskassan anser bör betalas av först.

Om den enskilde betalar frivilligt kan hen alltså själv bestämma hur en betalning ska räknas av genom att hen anger vilken skuld som ska betalas. Hen behöver inte uttryckligen ange vilken skuld det gäller, utan det kan framgå av omständigheterna. Till exempel kan det framgå av det inbetalade beloppets storlek vad betalningen gäller. (NJA 1988 s. 205)

När den enskilde inte använder sin rätt att destinera sin betalning ska Försäkringskassan besluta vilken fordran som ska avräknas enligt principerna i som beskrivs i avsnitt 20.1.

21.3 Solidariska krav

Om den enskilde har skulder både enskilt och tillsammans med en annan person kan hen vid frivillig betalning välja vilken skuld som betalningen ska avse. Rätten att destinera betalningar till olika skulder fungerar på samma sätt för solidariska krav och enskilda krav. När den enskilde gör en inbetalning får Försäkringskassan utifrån de uppgifter som finns tolka om betalningen gäller enskilda eller solidariska skulder. Detsamma gäller om den enskilde ansvarar för flera solidariska krav med olika solidarer.

Exempel

Ingemar har en skuld som gäller bostadsbidrag tillsammans med Julia och en annan tillsammans med Karin. När han betalar in pengar meddelar han att han betalar på skulden som han har tillsammans med Karin. Hans inbetalning räknas därför av på det kravet, även om den skuld han har tillsammans med Julia skulle vara äldre. Inbetalningen räknas av enligt de principer som beskrivs i avsnitt 20.1.

21.4 Avräkning vid kvittning

När Försäkringskassan beslutar att kvitta sin fordran mot en ersättning som betalas ut kan även avgifter och ränta omfattas. Läs mer om kvittning av ränta och avgifter i kapitel 16. Försäkringskassan räknar av enligt de principer som beskrivs i avsnitt 20.1.

21.5 Avräkning vid eftergift

När en enskild beviljas eftergift för en del av skulden ska det eftergivna beloppet räknas av som om en inbetalning har gjorts. Det räknas alltså av enligt de principer som beskrivs i avsnitt 20.1.

Exempel

Fordran består av

kapitalbelopp	10 000 kronor
ränta	300 kronor
avgifter	200 kronor
totalt	10 500 kronor

Eftergift har beviljats med 5 000 kronor och räknas av på kapitalbeloppet enligt de principer som beskrivs i avsnitt 24.2.

Efter eftergiften återstår 5 500 kronor av skulden.

Från och med dagen efter att beslutet om eftergift är fattat börjar ränta åter debiteras på den kvarstående fordran.

22 Eftergift enligt hanteringsförordningen

Det här kapitlet handlar om nedsättning av en skuld genom eftergift enligt hanteringsförordningen.

22.1 Allmänt om eftergift

17 § hanteringsförordningen
En myndighet får helt eller delvis efterge en fordran, om det på grund av den betalningsskyldiges sjukdom eller av någon annan anledning är uppenbart oskäligt att kräva betalning.

KAMFS 2006:1 till 17 § hanteringsförordningen
Eftergift får beslutas efter ansökan av den betalningsskyldige.

Det finns en möjlighet att med stöd av hanteringsförordningen efterge en fordran. Försäkringskassans beslut om eftergift av en fordran kan inte överklagas (20 § hanteringsförordningen).

En myndighet kan efter ansökan av den enskilde besluta att efterge en fordran. Då ska den enskilde redovisa grunderna för sin ansökan och lämna in alla uppgifter som krävs. Om den enskilde uppger att hen är sjuk och att sjukdomen ska ge rätt till eftergift, så ska Försäkringskassan be den enskilde att ge in underlag som styrker hens uppgifter. Försäkringskassan ska bedöma om det med stöd av utredningen kan anses vara uppenbart oskäligt att kräva betalning för fordran. Försäkringskassan anser att det krävs en kombination av dålig ekonomi och någon mycket ömmande omständighet, exempelvis sjukdom av allvarligt slag, för att den enskilde ska få eftergift.

Handläggaren ska fatta beslutet efter en sammantagen bedömning av omständigheterna i ärendet. Att betalningsförmågan saknas eller är obetydlig i förhållande till skuldens storlek är en förutsättning för att eftergift ska beviljas. Därtill krävs någon omständighet som är ett ömmande skäl (allvarlig sjukdom eller mycket svår social situation) och dokumentation om att eftergift skulle medföra en förbättring. Det är även ett krav att nya omständigheter som talar för att bevilja eftergift har tillkommit sedan eftergiftsbedömning gjordes i återkravsärendet. Att återkravet beror på att den enskilde medvetet orsakat felutbetalningen är en omständighet som talar mot att bevilja eftergift.

Finns det bestämmelser om eftergift i tillämplig återkravslagstiftning, så ska de tillämpas i första hand. I de flesta fall är utrymmet för eftergift större vid tillämpning av återkravsbestämmelserna än vid tillämpning av hanteringsförordningen. En eftergiftsbedömning har oftast gjorts i återkravsärendet. Om det inte har gått lång tid eller om omständigheterna inte har förändrats så talar det i sig emot att bevilja eftergift enligt hanteringsförordningen. I regel är fordringar som grundas på direkt verkställbara beslut inte kvar hos Försäkringskassan tillräckligt länge för att omständigheterna ska hinna ändras. Innan vi beslutar om eftergift bör vi ta del av beslutet om återbetalning och annan utredning i återkravsärendet som kan vara relevant.

I vissa fall är det enligt förmånsbestämmelserna mycket svårt att få eftergift (exempelvis enligt 108 kap. 13 § SFB). Om sådana regler är tillämpliga på återkravet bör det beaktas vid en bedömning om eftergift enligt 17 § hanteringsförordningen, på så sätt att det talar emot att bevilja eftergift.

Finns det betalningsförmåga som inte är obetydlig i förhållande till skuldens storlek, bör inte eftergift beviljas. Vi ska därför alltid utreda betalningsförmågan innan vi beviljar eftergift. Vi kan inte enbart gå på vad den enskilde uppger utan bör kontrollera uppgifter om ekonomi.

När en person är sjuk under lång tid försämras oftast hens ekonomi, men en försämrad ekonomi i sig medför inte någon rätt till eftergift. I stället kan det bli aktuellt med andra skyddsnät som till exempel skuldsanering.

Om någon har ansökt om eftergift enligt 17 § hanteringsförordningen och Försäkringskassan bedömer att det är troligt att ansökan kommer att bifallas, så är det ett särskilt skäl enligt 4 § femte stycket indrivningsförordningen för att vänta med att ansöka om indrivning. (FKRS 2022:07)

22.2 Avräkning vid eftergift

Om en fordran efterges helt eller delvis räknas fordran av på samma sätt som om det eftergivna beloppet hade betalats av den enskilde. Se avsnitt 20.5.

22.3 Solidariska krav

Rättsfall
I NJA 2016 s. 1176 uttalade Högsta domstolen (HD) att en borgenär, som efterger sin fordran mot en av de solidariskt betalningsskyldiga personerna utan de övriga solidariskt betalningsskyldiga personernas samtycke, inte längre kan göra gällande de övriga personernas ansvar för den andel som befriats genom eftergiften.

Principen i rättsfallet gäller vid nedsättning av en skuld genom ackord eller eftergift med stöd av hanteringsförordningen. Den gäller inte vid nedsättning av skuld på grund av att återkravet minskat efter dom eller omprövning. Det gäller inte heller eftergift i samband med återkravsbeslutet.

Vid solidariskt betalningsansvar har den person som betalar mer än sin andel regressrätt mot övriga betalningsskyldiga personer. Rättsfallet innebär att en borgenär som agerar så att regressrätten går förlorad får bära de negativa konsekvenserna – den solidariska betalningsskyldigheten upphör och varje solidariskt betalningsskyldig person blir istället enskilt ansvarig för sin del och får tillgodoräkna sig tidigare gjorda inbetalningar. Om det är okänt vem som har gjort inbetalningarna så utgår man från att det är den person som inte fick sin fordran nedsatt.

Efter nedsättningen ansvarar varje betalningsansvarig person för sin andel och kan alltså endast krävas på sin andel med avräkning för det hen redan har betalat. Det spelar ingen roll om det som personen tidigare har betalat har räknats av på räntan eller kapitalet – vid nedsättningen ska Försäkringskassan räkna ut vad var och en sammanlagt har varit skyldig Försäkringskassan, inklusive upplupen ränta. Gemensamma avgifter läggs på den gemensamma skulden. Därefter dras det som den person som inte fått en eftergift av borgenären har betalat av från hens skuld. Avgifter som bara hänför sig till en person läggs på den personens skuld.

I det här sammanhanget är det viktigt att veta hur stor del av skulden som varje betalningsskyldig person ansvarar för sinsemellan. Skulder i bostadsbidrag fördelas nästan alltid med hälften på varje betalningsskyldig person (undantag kan förekomma om återkravet har omfördelats).

Ovanstående gäller om nedsättningen gjordes utan de andra solidariskt betalningsskyldiga personernas vetskap och utan förbehåll för att den person som fick nedsatt skuld kan drabbas av regresskrav från de andra personerna.

Exempel

Ture och Märta ansvarar solidariskt för en skuld i bostadsbidrag. Den var från början 18 000 kronor. Märta har betalat 10 000 kronor och 8 000 kronor återstår av kapitalbeloppet. Den upplupna räntan och de obetalda gemensamma kostnaderna uppgår till 2 000 kronor. Det finns en enskild kostnad som avser Märta som är på 150 kronor. Försäkringskassan efterger Tures skuld med stöd av hanteringsförordningen. Eftersom inget förbehåll gjordes för Märtas regresskrav blir skulden enskild och räknas ut på det sätt som anges i NJA 2016 s. 1176. Nu ska Försäkringskassan räkna ut om Märta ska betala något mer och i så fall hur mycket.

Först räknar handläggaren ut vad personerna totalt varit skyldiga Försäkringskassan tillsammans, det vill säga ursprungligt kapitalbelopp plus upplupen ränta och gemensamma kostnader. I det här fallet är det 20 000 kronor (18 000+2 000).

Därefter bedömer handläggaren hur stor del av skulden Märta ansvarar för. Hon ansvarar för 50 procent.

50 procent av 20 000 kronor är 10 000 kronor.

Dessutom ansvarar Märta för 150 kronor. Hennes skuld är alltså 10 150 (10 000+150) men avdrag ska göras för det hon tidigare har betalat, 10 000 kronor. Det återstår alltså 150 kronor för Märta att betala.

Det här innebär att den andra betalningsskyldiga personens ekonomi måste beaktas när Försäkringskassan tar ställning till om skulden ska sättas ned. Finns det ingen utredning om att den andra betalningsskyldiga personen saknar möjlighet att betala skulden talar det emot att det skulle finnas skäl för eftergift.

Om vi sätter ner skulden för en solidariskt återbetalningsskyldig person måste vi meddela den andra personen att skulden har förändrats på grund av en överenskommelse med den första personen och vad Försäkringskassan numera har för anspråk på den andra personen. Däremot ska meddelandet inte innehålla något om varför skulden sattes ned.

23 Ackord

Det här kapitlet beskriver vad ett ackord är och hur Försäkringskassan ska hantera ett förslag till ackord.

4 § lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter

Skatteverket får anta ett förslag om ackord eller ett förslag till rekonstruktionsplan under företagsrekonstruktion, om det kan anses ekonomiskt fördelaktigt för det allmänna och det inte med hänsyn till gäldenärens personliga förhållanden eller av någon annan anledning framstår som olämpligt från allmän synpunkt.

Ackordsförslag som inte framställts i konkurs får antas endast om övriga berörda borgenärer godkänner det

Ett ackord är en typ av överenskommelse mellan gäldenär och borgenär om att gäldenären endast ska betala en del av skulden. Det är Skatteverket som ingår överenskommelser om ackord när beslutet om återkrav är direkt verkställbart.

Om någon kontaktar Försäkringskassan med ett förslag till ackord ska Försäkringskassan överlämna förslaget till Skatteverket. Om vi tror att Skatteverket kommer att gå med på ackord ska vi inte begära indrivning medan Skatteverket handlägger ärendet om ackord (jfr 4 § femte stycket Indrivningsförordning [1993:1229]).

23.1 Avräkning vid ackord

När betalningar kommer in på fordringar som omfattas av en ackordsuppgörelse räknas betalningen av enligt de principer som beskrivs i avsnitt 20.1.

24 Skuldsanering

Det här kapitlet beskriver vad skuldsanering är, vem som är borgenärsföreträdare, vilka krav som ingår i skuldsaneringen och hur de ska hanteras, hur Försäkringskassan ska hantera krav som inte ingår och vad som sker efter en skuldsanering.

24.1 Anmäla krav som ska ingå i skuldsanering till Skatteverket

5 § lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter
Skatteverket får fatta beslut om nedsättning av fordran, om förutsättningarna för skuldsanering eller F-skuldsanering är uppfyllda och övriga berörda borgenärer gör motsvarande eftergift.

Skatteverket är borgenärsföreträdare vid skuldsanering och F-skuldsanering.

Skatteverket ansvarar för vissa borgenärsuppgifter för de krav som beslutas från och med den 1 september 2022 (1 § lagen om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter). En sådan uppgift är att vara borgenärsföreträdare för krav som utgör allmänna fordringar vid en skuldsanering. Försäkringskassan ska därför fortsatt bevaka Post- och Inrikes Tidningar efter aktörer som har skulder till Försäkringskassan och anmäla till Skatteverket när det finns krav som ska ingå i en skuldsanering.

Som huvudregel bör en fordran anmälas inom den tidsfrist som anges i kungörelsen. Men en fordran kan anmälas tills beslutet om skuldsanering har fått laga kraft, det vill säga inte kan överklagas längre (se NJA 2017 s. 357.)

För beslut som fattats före den 1 september 2022, eller som av annan anledning inte är direkt verkställbara (se avsnitt 2.2.1), så företräder Försäkringskassan staten och ska anmäla till Kronofogden när vi har krav som ska ingå i en skuldsanering.

24.2 Allmänt om skuldsanering

En svårt skuldsatt person kan under vissa förutsättningar helt eller delvis befrias från sina skulder med stöd av skuldsaneringslagen (2016:675). Syftet med lagen är att ge svårt skuldsatta personer möjlighet att under en begränsad period betala av så mycket som möjligt av skulderna och därefter få återstoden av sina skulder efterskänkta. Ett annat syfte med lagen är att fordringsägarna i ett besvärligt läge ska få åtminstone en del av sina fordringar betalade (prop. 1993/94:123 s. 73).

24.3 När Kronofogden beslutar att inleda skuldsanering

Huvudregeln är att skuldsaneringen omfattar alla skulder som uppkommit före beslutet att inleda en skuldsanering (30 § skuldsaneringslagen). Försäkringskassan ska därför anmäla de fordringar som har uppkommit före beslutet om att inleda skuldsanering till Skatteverket.

Hur en fordran har uppkommit ska bedömas enligt civilrättsliga principer (se NJA II 1994 s. 29). Den anses oftast ha uppkommit när utbetalningen gjordes, se vidare avsnitt 23.3.2. I många fall vet inte handläggaren när den utbetalning som ligger till grund för beslutet om återbetalning gjordes. Då får hen anta att den gjordes i anslutning till den månad som ersättningen avsåg. Vilka datum olika ersättningsslag normalt betalas ut framgår av vägledningen för respektive ersättning.

Kronofogden tar tillsammans med den enskilde fram ett förslag på hur skuldsaneringen ska gå till. För att avgöra betalningsförmågan räknar Kronofogden ut hur mycket den enskilde och hens familj behöver för sitt uppehälle. Den del av inkomsten som inte behövs för uppehället blir det belopp som den enskilde ska betala. Om den enskilde lever på eller under existensminimum innebär förslaget att hen inte ska betala något. (33 § skuldsaneringslagen).

Kronofogdens beslut att inleda en skuldsanering kungörs i Post- och Inrikes Tidningar som finns på www.bolagsverket.se.

Rätten att ta ut ränta faller bort när Kronofogden beslutar om att inleda en skuldsanering (47 § andra stycket skuldsaneringslagen). Läs mer om ränta vid skuldsanering i avsnitt 19.5.

När Kronofogden har beslutat att inleda en skuldsanering ska Försäkringskassan avsluta pågående åtgärder på kravet, till exempel kvittning och avbetalningsplan. Om den enskilde ingår en överenskommelse som innebär att ett krav som ingår i skuldsaneringen får bättre villkor än vad som följer av skuldsaneringen, så är den överenskommelsen ogiltig (58 § skuldsaneringslagen). Försäkringskassan kan därför inte komma överens med den enskilde om en avbetalningsplan för ett krav som ingår i en skuldsanering. Försäkringskassan säger upp en pågående avbetalningsplan om den enskilde får skuldsanering hos Kronofogden.

Läs mer i avsnitt 16.2 om varför Försäkringskassan inte kvittar vid skuldsanering.

24.3.1 Krav som är undantagna från skuldsanering

Kronofogden kan undanta vissa fordringar från beslutet om skuldsanering. Det gäller till exempel fordringar som inte är fastställda till ett belopp eller inte har förfallit till betalning (32 § skuldsaneringslagen). Borgenären får sedan bevilja anstånd för en sådan fordran under den tid som gäldenären har en avbetalningsplan för skuldsaneringen, se avsnitt 15.5.

Kronofogden tillämpar reglerna om att undanta fordringar mycket restriktivt och det är sällsynt att Försäkringskassans fordringar undantas. Det beror på att en skuldsanering ska vara rehabiliterande för gäldenären och att hen inte ska ha kvar skulder efter en genomförd skuldsanering. Att det finns vissa svårigheter att fastställa beloppet i början av ett kalenderår är inte ett tillräckligt skäl för att tillämpa undantagsregeln i 32 § skuldsaneringslagen. Så snart det står klart att villkoret kommer att uppfyllas, det vill säga att gäldenären blir betalningsskyldig, så ska fordringen inte undantas. Skuldsaneringsinstitutets generella och definitiva karaktär talar för en sådan tillämpning. Undantagsregeln bör endast tillämpas i de fall det framstår som osäkert om villkoret någonsin kommer att uppfyllas. (Jfr NJA II 1994 s. 30 f.)

24.3.2 Krav som beslutas efter inledande av skuldsanering

Om den enskilde har en pågående skuldsanering och får ett nytt krav där utbetalningen skedde efter att skuldsaneringen inleddes, så bör Försäkringskassan besluta om anstånd med betalningen av den nya skulden tills skuldsaneringen är fullföljd (se även avsnitt 15.5). Om den enskilde har en pågående skuldsanering kan det vara ett skäl för Försäkringskassan att inte lämna över kravet till Kronofogden (4 § femte stycket indrivningsförordningen).

Om den enskilde har en pågående skuldsanering och får ett nytt krav där utbetalningen gjordes innan skuldsaneringen inleddes, så ingår det i skuldsaneringen trots att det inte ingår i betalningsplanen. Det kan därmed drivas bara om beslutet om skuldsanering upphävs. Det ska inte restföras och det ska tas bort när skuldsaneringen är klar.

Fordringar som fastställs i samband med beslut om slutligt bostadsbidrag och sjukersättning uppkommer den 31 december det år som ersättningen har betalats ut, men beloppen bestäms senare. Dessa fordringar omfattas inte av bestämmelserna i 32 § skuldsaneringslagen och ingår i skuldsaneringen.

Om den enskilde har en pågående skuldsanering och får ett nytt krav där utbetalningar har gjorts både före och efter att skuldsaneringen inleddes, så ska utbetalningsmånaden hållas ihop på alla krav utom avstämningskrav.

24.4 Skuldsaneringen inleds

När en ansökan kommer in gör Kronofogden vissa kontroller. Om ansökan inte avvisas eller avslås ska Kronofogden snarast besluta att skuldsanering ska inledas (inledandebeslut) (17 § skuldsaneringslagen).

I inledandebeslutet ska det bestämmas vilket belopp som gäldenären ska betala för tiden tills frågan om skuldsanering slutligt har avgjorts eller något annat har bestämts. Det ska också bestämmas när och hur betalning ska ske. Gäldenären ska betala till Kronofogden. Betalningarna ska genomföras trots att inledandebeslutet inte har fått laga kraft. (18 § första och tredje stycket skuldsaneringslagen).

När ett inledandebeslut har meddelats ska detta kungöras i Post- och Inrikes Tidningar.

I kungörelsen ska varje borgenär som har en fordran mot gäldenären uppmanas att

1. anmäla sina fordringar mot gäldenären
2. lämna närmare uppgifter om fordringarna och andra uppgifter av betydelse för prövningen av ärendet
3. ange till vilket konto som betalning ska ske. (19 § skuldsaneringslagen)

Det är denna information som Försäkringskassan sedan ska anmäla till Skatteverket.

Efter inledandebeslutet ska Kronofogden se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Bland annat ska en underrättelse skickas till kända borgenärer där de uppmanas att komma in med uppgifter om skulderna. (20–21 §§ skuldsaneringslagen)

24.5 Beslut om skuldsanering

När Kronofogden bedömer att ärendet är tillräckligt utrett ska Kronofogden upprätta ett förslag om skuldsanering. Förslaget ska delges alla kända borgenärer, som också har möjlighet att yttra sig. Skatteverket tar emot förslag om skuldsanering där Försäkringskassan har krav mot gäldenären, om beslutet om återbetalning är fattat den 1 september 2022 eller senare. Därefter prövar Kronofogden om gäldenären ska beviljas skuldsanering. (25–27 §§ skuldsaneringslagen)

Ett beslut om skuldsanering innehåller en förteckning över de fordringar som omfattas, vilket belopp som ska fördelas mellan borgenärerna och en betalningsplan som visar när och hur fordringarna ska betalas och hur stor procentandel av fordringarnas belopp som ska kvarstå (29 § skuldsaneringslagen). Betalningsplanen får utformas så att fordringar på mindre belopp får betalas före andra fordringar om det är skäligt (37 § skuldsaneringslagen). Detta kan vara aktuellt till exempel om gäldenären har en avbetalningsplan och där några små fordringar kan betalas bort i början av avbetalningsperioden.

Betalningsplanen löper normalt under fem år (inklusive inledandefasen), men kan vara kortare om det finns särskilda skäl för det. Om ett beslut om skuldsanering ändras får avbetalningsplanen förlängas till som längst sju år. (34 och 51 §§ skuldsaneringslagen)

24.6 Verkställighet

Ett beslut om skuldsanering får verkställas när det har fått laga kraft. Verkställighet får inte avse annat än vad som redan skulle ha betalats ut till borgenären enligt beslutet om skuldsanering (44 § skuldsaneringslagen).

Inbetalda medel som tillhör borgenärerna jämte ränta ska Kronofogden betala ut till borgenärerna en gång om året (41 § skuldsaneringslagen).

24.7 Avräkning av betalning

När betalningar kommer in på fordringar som omfattas av skuldsanering räknas betalningarna av på det sätt som beskrivs i avsnitt 20.1.

24.8 Omprövning

Ett beslut om skuldsanering kan upphävas eller ändras på ansökan av en borgenär vars fordran omfattas av skuldsaneringen under vissa förutsättningar, till exempel att gäldenären har handlat illojalt eller att omständigheterna har ändrats (48 § skuldsaneringslagen). Eftersom Skatteverket är borgenärsföreträdare vid skuldsanering är det Skatteverket som kan göra en sådan ansökan (5 § andra stycket lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter). Försäkringskassan kan lämna information till Skatteverket om vi får kännedom om ändrade omständigheter för att Skatteverket ska kunna ta ställning till en ansökan om upphävande eller ändring.

Gäldenären kan enligt 49 § skuldsaneringslagen ansöka om omprövning.

24.9 Skuldsaneringen avslutas

Betalningsplanens längd ska vara fem år, om det inte finns beaktansvärda skäl att bestämma en kortare tid. Betalningsplanen börjar löpa från beslutet om skuldsanering. När betalningsplanen löper ut ska som huvudregel den tid som inledandebeslutet gällt räknas av från betalningsplanens längd. (34 § skuldsaneringslagen)

En betalningsplan ska alltid bestämmas, även för den som saknar betalningsutrymme och därför inte ska betala något under skuldsaneringen (prop. 2015/16:125 s. 222).

När tiden för avbetalningsplanen har löpt ut är skuldsaneringen avslutad.

25 Konkurs

Det här kapitlet beskriver vad en konkurs är och hur Försäkringskassan ska agera före, under och efter en konkurs.

25.1 Allmänt om konkurs

En person eller ett bolag som inte kan betala sina skulder och inte kommer att kunna göra det under en längre tid kan försättas i konkurs. En konkurs innebär att i princip alla tillgångar tas om hand och används för att betala av skulderna. Såväl gäldenären som borgenärerna kan ansöka om att någon ska försättas i konkurs.

Tingsrätten fattar beslut om konkurs och utser en konkursförvaltare. Konkursförvaltaren tar hand om och säljer gäldenärens egendom. Pengarna används i första hand för att betala konkursförvaltaren och sedan delas resten av pengarna ut till borgenärerna i en viss bestämd ordning.

25.2 Skatteverkets ansvar vid konkurs

6 § lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter
Skatteverket får ansöka om att en gäldenär ska försättas i konkurs. Skatteverket får också ansöka om likvidation och företagsrekonstruktion.

7 § lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter
Skatteverket skall göra gällande fordringar i konkurs och även i övrigt bevaka fordringarnas rätt i konkursen. Skatteverket är också borgenärsföreträdare vid företagsrekonstruktion.

Skatteverket ansvarar för hanteringen av fordringar i allmänna mål, vilket innefattar Försäkringskassans beslut om återbetalning. Det är därför Skatteverket som får ansöka om konkurs för allmänna mål. Det är även Skatteverket som ska göra gällande fordringar i konkurs och i övrigt bevaka fordringarnas rätt i konkursen. Försäkringskassan ska därför anmäla fordringar som aktualiseras vid en konkurs till Skatteverket för vidare hantering.

25.3 Konkursen pågår

Tingsrättens beslut om konkurs kungörs i Post- och Inrikes Tidningar som finns på bolagsverket.se. Försäkringskassan ska bevaka den dagligen och anmäla de fordringar som Försäkringskassan hanterar till Skatteverket.

När en förvaltare har tillsatts ska hen omvandla tillgångarna i boet till pengar. Det kan ta olika lång tid beroende på hur omfattande verksamhet konkursgäldenären har bedrivit.

I en del konkurser räcker inte tillgångarna till annat än konkursboets kostnader. I så fall avskrivs konkursen utan utdelning (10 kap. 1 § konkurslagen [1987:672], KL).

I konkurser där tillgångarna förväntas räcka till utdelning till oprioriterade borgenärer håller tingsrätten vanligen ett bevakningsförfarande (9 kap. 1 § KL och prop. 1986/87:90 s. 295). Tingsrättens beslut om att hålla bevakningsförfarande kungörs och oftast skickas även en underrättelse till kända borgenärer (15 kap. 2 och 3 §§ KL).

När Försäkringskassan anmäler fordringar till Skatteverket ska vi bifoga beslutet om återbetalning. Skatteverket anmäler sedan fordringarna till konkursförvaltaren, som

upprättar ett utdelningsförslag som ges in till tingsrätten. Tingsrätten kungör att förslaget har kommit in. Därefter kontrollerar tingsrätten att utdelningsförslaget är korrekt och beslutar att fastställa det. När beslutet har fått laga kraft ombesörjer konkursförvaltaren att borgenärerna får betalt enligt utdelningsförslaget. (Se kap. 11 KL.)

25.4 Vad händer efter konkursen?

Efter att en juridisk persons konkurs har avslutats, så har den juridiska personen upphört att existera. Fordran ska ändå restföras.

En privatperson kan krävas på betalning även efter att konkursen avslutats. När verksamheten drivs som enskild firma är det hela tiden den fysiska personen som är ansvarig för verksamhetens skulder.

26 Solidarisk betalningsskyldighet

Det här kapitlet beskriver hur fordringar mot solidariskt återbetalningsskyldiga personer ska hanteras.

26.1 Vad innebär solidarisk betalningsskyldighet?

Solidarisk betalningsskyldighet innebär att Försäkringskassan kan driva in hela skulden från vem som helst av de betalningsskyldiga personerna. För att spara tid i handläggningen, inte låta skulden öka i onödan och öka möjligheten att få betalt för fordran ska Försäkringskassan i regel driva in hela beloppet samtidigt från båda personerna.

Ett viktigt undantag är om en av personerna har ingått avtal om att betala fordran genom en avbetalningsplan. I så fall utgår Försäkringskassan från att skulden kommer att bli betald enligt avtalet och vidtar inga tvångsåtgärder mot den andra personen, se avsnitt 25.6.

Om en åtgärd bara kan vidtas mot en av personerna, till exempel för att bara hen har delgivits, så ska indrivning ske mot hen.

26.2 Regressrätt

Om en av de solidariskt betalningsskyldiga personerna betalar hela fordran har Försäkringskassan fått sin betalning. Den som betalar fordran har sedan rätt att kräva den andre personen på hens andel. Det här kallas att regressvist kräva den andra personen på pengar. Regressen är en tvist mellan personerna som inte berör Försäkringskassan. En sådan tvist handläggs som ett vanligt tvistemål i allmän domstol.

Om två personer sinsemellan kommer överens om att fördela betalningen mellan sig på något sätt är det en överenskommelse mellan dem som inte berör Försäkringskassan.

Exempel

Hanna och Bertil är solidariskt ansvariga för en skuld till Försäkringskassan. I och med att de skiljer sig gör de en bodelning där Bertil tillskiftas pengar för att betala skulden. Bertil betalar dock inte frivilligt. Därför fortsätter Försäkringskassan att kräva både Hanna och Bertil på betalning. Om Hanna betalar skulden är det hennes sak att i sin tur kräva Bertil på beloppet.

26.3 Om partsförhållandet

Den enskilde kan vara betalningsskyldig i flera sammanhang samtidigt. Hen kan till exempel vara solidariskt betalningsskyldig med en person, samtidigt vara det med en annan person för en annan fordran och vara ensamt betalningsskyldig i ett tredje fordringssammanhang. Även om samma person ingår i de olika konstellationerna utgör varje konstellation i sig ett specifikt partsförhållande gentemot Försäkringskassan.

26.4 Vilka krav är solidariska?

De solidariska krav som Försäkringskassan oftast hanterar är när flera personer har beviljats bostadsbidrag gemensamt. Om bostadsbidraget senare återkrävs är återbetalningsskyldigheten solidarisk. Återkrav av bostadsbidrag ska ställas på hela beloppet till båda personerna gemensamt (prop. 1995/96:186, s. 27).

Solidariska krav kan även förekomma när Försäkringskassan med stöd av 108 kap. 9 a § tredje stycket SFB har beslutat att två förmyndare är återbetalningsskyldiga eller om etableringstillägg enligt FEA har beviljats till ett hushåll som består av fler personer.

Om flera personer gemensamt har ansökt om omvårdnadsbidrag som senare återkrävs, blir återbetalningsskyldigheten däremot inte solidarisk.

26.5 Kan en solidarisk betalningsskyldighet bli enskild?

I undantagsfall kan det finnas skäl att dela fordran så att varje person blir enskilt betalningsansvarig för en bestämd del av den totala fordran. Det gäller till exempel när någon av de solidariskt återbetalningsskyldiga personerna har skyddade personuppgifter. Handläggningen måste anpassas så att Försäkringskassan inte lämnar ut några skyddade personuppgifter. Se vidare Riktlinje 2011:34 *Handläggning av ärenden som avser personer med skyddade personuppgifter*.

Att dela en solidarisk skuld kräver som regel att Försäkringskassan och samtliga betalningsskyldiga personer är överens om det. Ett undantag är om fordran har satts ned mot en av dem utan den andras godkännande. Se avsnitt 21.3.

26.6 Avbetalningsplan

Det räcker att en av de solidariskt betalningsskyldiga personerna kommer överens med Försäkringskassan om en avbetalningsplan, men Försäkringskassan kan komma överens med var och en av dem om en plan på hela kravet för att på så vis få betalt fortare.

Eftersom hela fordran enligt huvudregeln ska vara återbetald inom 12 månader, så ska en överenskommelse om avbetalningsplan på hela beloppet alltid avtalas utan hänsyn till att kravet är solidariskt.

Om det finns ett avtal om avbetalningsplan med en av personerna har Försäkringskassan oftast inget skäl att vidta en tvångsmässig åtgärd mot den andra personen, eftersom skulden redan har en åtgärd för att bli återbetald.

26.7 Skuldsanering

Vid en skuldsanering för solidariskt betalningsskyldiga personer ska hela fordran tas upp hos var och en av dem (se NJA 1997 s. 364).

Skuldsaneringen inverkar inte på den rätt en borgenär har mot en borgensman eller någon annan som förutom gäldenären svarar för skulden (47 § tredje stycket skuldsaneringslagen). Det innebär att den som är solidariskt betalningsansvarig tillsammans med någon som fått skuldsanering, och som inte har en egen skuldsanering, fortfarande ansvarar för hela det kvarvarande skuldbeloppet. Försäkringskassan ska därför vidta indrivande åtgärder mot hen.

26.8 En av personerna har avlidit

Om en av de solidariskt betalningsansvariga personerna har avlidit fortsätter Försäkringskassan att kräva in pengarna, dels mot den avlidnas dödsbo, dels mot den andra personen. Skulle båda avlida kräver Försäkringskassan respektive persons dödsbo.

27 Dödsbon

I det här kapitlet kan du läsa om hur Försäkringskassans hantering av krav påverkas av att den enskilde utgör ett dödsbo.

27.1 Företrädare för dödsboet

18 kap. 1 § ärvdabalken (ÄB)
Har inte särskild dödsboförvaltning anordnats enligt 19 kap. skall efterlevande make eller sambo, arvingar och universella testamentstagare (dödsbodelägare) gemensamt förvalta den dödes egendom under boets utredning. De företräder därvid dödsboet mot tredje man samt har rätt att tala och svara i mål som rör boet. […]

När en person avlider övergår ansvaret för hens tillgångar och skulder till dödsboet. Dödsboet består av den efterlevande maken/makan eller sambon, arvingarna och universella testamentstagare. De företräder dödsboet och har rätt att svara i mål som rör boet. De är inte personligen ansvariga för dödsboets skulder om de inte använder boets tillgångar på fel sätt.

Dödsboet företräds av samtliga dödsbodelägare i förening. Det är vanligt att dödsbodelägarna lämnar fullmakt till en av delägarna, som då ensam företräder dödsboet med stöd av fullmakterna. Om en boutredningsman har tillsatts företräder hen dödsboet i stället för dödsbodelägarna.

27.2 Återkrav när den enskilde har avlidit

Försäkringskassan kan på samma sätt som när den enskilde lever besluta om återbetalning om den enskilde har avlidit. Det är i så fall dödsboet som är part i återkravsärendet.

Om en bouppteckning har gjorts ger den värdefull information om dödsboets betalningsförmåga, men om Försäkringskassan beslutar om återkrav måste en tilläggsbouppteckning göras. (Se 20 kap. 10 § ÄB.) Om bodelning eller arvsskifte har gjorts utan att alla skulder var betalda ska åtgärden gå åter. (Jfr 21 kap. 4 § ÄB.) Det innebär att om bodelning eller arvsskifte redan har gjorts hindrar inte det att Försäkringskassan beslutar om återkrav.

Det kan bli aktuellt att ställa återkrav till ett dödsbo i två situationer:

- Den försäkrade har avlidit efter att ersättningen betalats ut felaktigt, men innan Försäkringskassan hunnit ställa beslut om återbetalning till hen.
- Försäkringskassan har betalat ut en ersättning trots att rätten till ersättning har upphört på grund av att den försäkrade har avlidit, det vill säga den felaktiga utbetalningen har gjorts till dödsboet.

Om den avlidna har orsakat återkravet eller skäligen borde ha insett att ersättning betalades felaktigt kan återkrav ställas mot dödsboet. Dessutom anses dödsboet känna till att den enskilda har avlidit. (Jfr HFD 2011 ref 74.)

27.2.1 Prövning av eftergift i förhållande till dödsbo

Även när ett återkrav ställs mot ett dödsbo kan det bli aktuellt att bevilja eftergift (HFD 2011 ref. 74).

Vid eftergiftsbedömning för återkrav för ett dödsbo bör man utgå från samma omständigheter som vid återkrav för en fysisk person:

- orsaken till den felaktiga utbetalningen
- hur lång tid som gått sedan utbetalningen
- beloppets storlek
- dödsboets ekonomiska situation
- om ersättningen kan anses vara sakligt motiverad.

Ett dödsbo kan dock inte ha några sociala eller medicinska skäl för eftergift. Eftersom dödsbodelägarna inte svarar personligen för dödsboets skulder bör dödsbodelägarnas situation inte ha någon betydelse för om eftergift ska beviljas.

Rättsfall

Förvaltningsrätten upphävde Pensionsmyndighetens beslut om eftergift i ett mål om återkrav av allmän pension och bostadstillägg. Pensionsmyndigheten hade bedömt att det inte fanns några tillgångar i dödsboet, och att det därför saknade betalningsförmåga. Förvaltningsrätten ansåg däremot att man inte visat att dödsboet saknade betalningsförmåga eftersom det inte framgick av utredningen om myndigheten hade tittat på andra tillgångar än bara det bankkonto som utbetalningarna hade gått till, och det fanns inte med någon dödsboanmälan trots att Pensionsmyndigheten hade begärt att få in det. Förvaltningsrätten fann att dödsboet var skyldig att betala tillbaka hela återkravet. Kammarrätten gjorde senare samma bedömning. (KRNG 12-21)

I ett mål om återkrav av ålderspension ansåg Kammarrätten, i motsats till Pensionsmyndigheten, att man skulle ta hänsyn till dödsboets ekonomiska situation. Kammarrätten uttalade att det inte finns skäl att bedöma ett dödsbos ekonomiska situation på ett annat sätt än en fysisk persons ekonomiska situation. I bedömningen vägde man också in att Pensionsmyndigheten och Skatteverket delvis orsakat felutbetalningen och beviljade eftergift med cirka 80 procent av återkravet. (KRNG 7560-12)

I ett mål som handlade om återkrav av bostadsbidrag ansåg Kammarrätten att det saknade betydelse att dödsboet redan var skiftat för bedömningen av eftergift. Kammarrätten uttalade att det framgår av 21 kap. 4 § ÄB att bodelning eller arvskifte ska gå åter om de görs innan den avlidnas och dödsboets skulder betalats, eller att medel till skuldernas betalning ställts under särskild vård. Med tanke på dödsboets ekonomiska behållning och att dödsboet inte hade visat att det saknades betalningsförmåga kunde inte eftergift beviljas (jfr Rönström, a.a. s. 227). (KRNG 7160-12)

27.2.2 Metodstöd – utredningsansvar i förhållande till dödsbon

Om felutbetalningen gjordes innan den enskilde avled behöver Försäkringskassan kontrollera om dödsboet har gjort en dödsboanmälan eller inte. Kontakta Skatteverket för att se om det finns en dödsboanmälan, och begär i så fall ut en kopia av den.

Om det inte finns en dödsboanmälan och företrädare för dödsboet hävdar att dödsboet saknar betalningsförmåga kan Försäkringskassan behöva utreda det. Då får man uppmana dödsboet att skicka in uppgifter som ger stöd för att dödsboet saknar betalningsförmåga, till exempel bouppteckning registrerad hos Skatteverket.

Om dödsboet varken kan visa bouppteckning eller annan uppgift som pekar på att dödsboet saknar betalningsförmåga, och Försäkringskassan inte har några andra relevanta uppgifter, kan eftergift inte beviljas av ekonomiska skäl.

27.3 Fordringar mot dödsbon

När den enskilde avlider ska Försäkringskassan ändå driva in fordran.

Som huvudregel skickar Försäkringskassan beslutet om återkrav till den adress där den avlidna var folkbokförd vid dödsfallet. Om fordringen betalas behövs ingen ytterligare åtgärd. Om företrädare för dödsboet uppger att endast en del av skulden kan betalas på grund av underskott i dödsboet, så bör dödsboet ansöka om ackord.

Om dödsboet inte betalar eller kommer överens om betalning ska fordringen drivas in med tvångsmässiga åtgärder.

27.3.1 Delgivning

18 kap. 1 a § ÄB
När ett dödsbo ska delges är dödsbodelägarna tillsammans delgivningsmottagare. En av dödsbodelägarna är dock ensam delgivningsmottagare om han eller hon sitter i boet […]
Om boutredningsman har förordnats är denne i stället delgivningsmottagare.

Vid delgivning av ett dödsbo är huvudregeln att samtliga dödsbodelägare ska delges, men det finns undantag:

- Om en av dödsbodelägarna bor kvar i den avlidnas bostad är hen ensam delgivningsmottagare.
- Om en boutredningsman har förordnats är hen delgivningsmottagare.

Försäkringskassan kan utgå från att en anhörig som bor kvar i den avlidnas bostad är dödsbodelägare och kan delges. Om samtliga dödsbodelägare måste delges, men det är oklart vilka de är eftersom ingen boutredning har gjorts, kan Skatteverket begära att en boutredningsman utses att förvalta dödsboet. (Jfr 9 § lag om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter.)

Du kan läsa mer om delgivning i kapitel 17.

27.3.2 Avbetalningsplan och anstånd

Reglerna om förvaltning av dödsbon kan innebära att fordran inte kan betalas i tid. I så fall finns goda skäl att ge dödsboet anstånd med betalningen. Tanken är att dödsboet ska avveckla den avlidnas kvarlåtenskap genom att betala hens skulder och fördela överskottet av tillgångarna mellan arvingarna. Det finns ingen anledning att ge ett dödsbo anstånd längre än tills boet är utrett och skulderna betalas. Försäkringskassan ingår inte avtal om avbetalningsplan med dödsbon under samma förutsättningar som för levande personer.

27.4 Beslut om återbetalning har fattats före dödsfallet

27.4.1 Bouppteckning

20 kap. 1 § ÄB
Bouppteckning skall förrättas senast tre månader efter dödsfallet, […]

20 kap. 4 § ÄB
Den dödes tillgångar och skulder antecknas sådana de var vid dödsfallet. […]

Dödsboet ska upprätta en bouppteckning. I den ska den avlidnas tillgångar och skulder antecknas så som de var på dödsdagen. Vid dödförklaring räknas tiden från att beslutet fick laga kraft. (Se 9 § lagen [2005:130] om dödförklaring.) Bouppteckningen blir en form av deklaration per det datum den enskilda avled.

Om det finns ett återkrav som är beslutat före dödsdagen, men inte är med i bouppteckningen, så ska Försäkringskassan omgående meddela dödsboet om denna fordran.

27.4.2 Dödsboanmälan

Om den avlidnas tillgångar inte räcker till annat än begravningskostnaderna och andra utgifter med anledning av dödsfallet, så får dödsboet göra en dödsboanmälan i stället för en bouppteckning. Det är socialnämnden som gör utredningen och lämnar den till Skatteverket (20 kap. 8 a § ÄB).

27.5 Felutbetalningar efter dödsfallet

När en felaktig utbetalning har gjorts efter dödsdagen ingår varken den enskildes skuld eller de pengar som felaktigt betalats i kvarlåtenskapen och ska inte tas med i bouppteckningen (jfr 20 kap. 4 § ÄB). Om ett beslut om återbetalning har fattats ska fordran betalas i sin helhet även om pengarna har använts till att betala skulder som vanligen är prioriterade för ett dödsbo.

28 Misstagsbetalningar och *condictio indebiti*

Misstagsbetalningar kan göras av både Försäkringskassan och den enskilde. Vi skiljer på dessa genom att benämna dem *misstagsutbetalningar* (från Försäkringskassan) respektive *misstagsinbetalningar* (från den enskilde). Det här kapitlet beskriver båda situationerna och den civilrättsliga principen *condictio indebeti* som kan användas vid misstagsbetalningar.

28.1 Vad är condictio indebiti?

Condictio indebiti är en civilrättslig princip för återkrav som innebär att den som av misstag betalat ut ett belopp till någon har rätt att få tillbaka beloppet. Den är inte reglerad i någon lag.

När Försäkringskassan begär att få tillbaka en felaktig utbetalning enligt principen om *condictio indebiti* är det inte ett förvaltningsrättsligt beslut. Det innebär att mottagaren av den felaktiga utbetalningen inte kan begära omprövning och överklaga beslutet. Ett ärende om *condictio indebiti* hanteras av de allmänna domstolarna, det vill säga tingsrätt, hovrätt och HD. Se mer om utformning av begäran i avsnitt 27.2.4 *Metodstöd – Condictio indebiti*.

28.2 Misstagsutbetalningar från Försäkringskassan

Om Försäkringskassan av misstag har betalat ut pengar till någon ska vi i första hand tillämpa återkravsreglerna. Det är bara när det saknas regler om återkrav, eller när domstolspraxis begränsat möjligheterna att använda reglerna, som vi ska tillämpa principen om *condictio indebiti*.

I avsnitt 27.2.1 finns några exempel på när reglerna om återkrav ska tillämpas och när de inte ska det. Det är inte heller alltid i dessa fall som vi överhuvudtaget ska kräva tillbaka pengar, även om de har betalats ut för mycket.

Läs mer
Läs mer i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2016:06, *Gränsen mellan återkrav och condictio indebiti.*

28.2.1 Exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas

Här följer exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas.

När den enskilde har ansökt om en ersättning och får

- den utbetald men med ett felaktigt belopp
- den utbetald flera gånger för samma tidsperiod
- en annan persons utbetalning av samma ersättning och utbetalningen beloppsmässigt överstiger det som den enskilde rätteligen borde ha fått
- fel ersättning utbetald.

Andra situationer där reglerna om återkrav ska tillämpas är när

- den enskilde anmäler uttag av en ersättning och får den utbetald utan att ha gjort en ansökan

- Försäkringskassan på grund av förväxling av personnummer felaktigt beviljar och betalar ersättning till fel person – exempelvis till någon som felaktigt blivit registrerad som förälder till ett barn. I en sådan situation ska reglerna om återkrav användas oavsett om personen som felaktigt fått ersättningen har eller har haft ett ärende hos Försäkringskassan.
- Försäkringskassan har missat att samordna ersättning vid utbetalning enligt 107 kap. 2 § SFB och 5 kap. 1–5 §§ FEA (fram till 31 december 2017 gäller reglerna i 11 och 12 §§ FAS)
- Försäkringskassan betalar ut ersättning till såväl den enskilde som ett ombud som har fullmakt
- Försäkringskassan betalar dubbelt eller ett för högt belopp till ett ombud som har fullmakt
- Försäkringskassan betalar hela ersättningen till den enskilde trots att det finns ett beslut om utmätning.

När Försäkringskassan betalar ut en ersättning kan en del av den skickas till Kronofogden för den enskildes räkning. Om det blir aktuellt med återkrav i ett sådant ärende kan Försäkringskassan kräva den enskilde även på den del som har redovisats till Kronofogden. Denna situation kan till exempel inträffa om en person med pågående löneutmätning har fått för mycket ersättning och delar av den felaktiga ersättningen har betalats ut till Kronofogden.

28.2.2 När ska principen om *condictio indebiti* tillämpas vid misstagsutbetalningar?

Försäkringskassan ska begära tillbaka ersättning enligt principen om *condictio indebiti* när vi

- har betalat ersättning till någon annan än den enskilde trots att vi hade uppgifter om att betalningsmottagaren inte var behörig att ta emot betalning för hens räkning
- har betalat ersättning till någon annan än den enskilde på grund av felregistrering av kontonummer
- felaktigt har betalat ut ersättning och det inte finns någon tillämplig återkravsregel.

Här följer exempel på konkreta situationer när principen om *condictio indebiti* ska tillämpas:

- Försäkringskassan har betalat ut ersättning till någon som utpekas som betalningsmottagare i en fullmakt trots att fullmakten är återkallad och Försäkringskassan har fått uppgift om det.
- Försäkringskassan har med stöd av 107 kap. 5 § SFB betalat ut ersättning till en kommun och av misstag betalat ut för mycket.
- Försäkringskassan har på grund av felregistrering av konto betalat ut ersättning till ett konto som inte innehas av den enskilde.
- Försäkringskassan har betalat ut ersättning till någon som tidigare har varit ställföreträdare för den enskilde men inte är det längre, till exempel en förälder till någon som blivit myndig.
- Försäkringskassan har betalat ut assistansersättning till en tidigare assistans-anordnare trots att den enskilde anmält byte av assistansanordnare i rätt tid.
- Försäkringskassan har felaktigt eller med för högt belopp betalat ut ersättning för internationell vård (det finns inte någon tillämplig återkravsregel för internationell vård).

28.2.3 Rättspraxis om *condictio indebiti*

Huvudregeln vid *condictio indebiti* är att den som har gjort en felaktig utbetalning har rätt att kräva tillbaka pengarna. I praxis har avsteg gjorts från den regeln i vissa situationer. I domskäl har HD uttalat att ”huvudregeln för *condictio indebiti* har sedan gammalt ansetts vara att den betalande har rätt att kräva tillbaka det för mycket erlagda, men avvägningen av de motstående intressen som gör sig gällande har lett till åtskilliga modifikationer, särskilt för fall då den som tagit emot betalningen har varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller annars inrättat sig efter betalningen”. (NJA 1999 s. 575)

HD har prövat några mål där frågan gällde om principen om *condictio indebiti* var tillämplig. Se bland annat NJA 1933 s. 25, NJA 1961 s. 18, NJA 1970 s. 539, NJA 1989 s. 224, NJA 1991 s. 3, NJA 1994 s. 177, NJA 1999 s. 575.

Enligt HD:s argumentation talar följande emot att mottagaren ska betala tillbaka den felaktiga utbetalningen:

- Mottagaren har varit i god tro.
- Mottagaren har förbrukat den felaktiga utbetalningen eller annars inrättat sig efter betalningen.
- Den som gjort den felaktiga utbetalningen har varit oaktsam.
- Den som gjort den felaktiga utbetalningen inte snarast efter att felet upptäckts underrättat betalningsmottagaren.

28.2.4 Metodstöd – *condictio indebiti*

För att kräva tillbaka en utbetalning till fel person ska Försäkringskassan utforma kravet som ett brev med begäran om återbetalning, inte ett beslut. I brevet ska det finnas information om varför Försäkringskassan begär tillbaka pengarna, sista dag för betalning och vad som händer om personen inte betalar. Det är viktigt att personen kan identifiera vilken betalning det handlar om och det kan därför i många fall vara lämpligt att i brevet ange vilket datum och till vilket konto som betalningen gjordes. Detta brev ligger sedan till grund för Försäkringskassans fortsatta hantering av fordran. Det är enbart beloppet före eventuellt skatteavdrag som kan begäras tillbaka.

28.2.5 Om personen inte betalar

Om personen inte betalar tillbaka övergår begäran om återbetalning till att bli en fordran som ska drivas in. Denna fordran är inte direkt verkställbar, läs därför mer om indrivningen i vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan.*

28.3 Misstagsinbetalning från den enskilde

Huvudregeln enligt *condictio indebiti* är att misstagsinbetalningen ska återbetalas. Det gäller i än högre grad när en statlig myndighet har tagit emot misstagsinbetalningen. (Se bland annat NJA 2011 s. 739.)

Om det kan fastställas att det har skett en inbetalning med ett högre belopp än den enskilde var skyldig Försäkringskassan, eller att det inte fanns någon skuld alls, ska beloppet återbetalas om inte mycket speciella omständigheter talar emot det.

28.3.1 Andra typer av misstagsinbetalningar

Att av misstag betala en skuld som finns till rätt borgenär är inte *condictio indebiti*. Som jämförelse kan nämnas att misstagsinbetalning av en skuld som på grund av skuldsanering inte är indrivningsbar inte betraktas som *condictio indebiti* (se prop. 1993/94:123 s. 305–306).

Den som har tagit emot en sådan betalning är inte skyldig att återbetala. Det gäller även om den enskilde har ett avtal om avbetalningsplan.

Om det finns en avbetalningsplan så ska Försäkringskassan ändå återbetala sådana belopp som överstiger vad den enskilde enligt avtalet skulle ha betalat, om den enskilde inom tre månader begär det.

Om den enskilde av misstag betalar en skuld som har förfallit till betalning och det inte finns något avtal om avbetalningsplan, ska Försäkringskassan inte återbetala beloppet, förutom i undantagsfall. Ett exempel på undantagsfall är om den enskilde kan visa att hen saknar betalningsförmåga och att hen av misstag har betalat pengar som skulle ha täckt en viktig utgift (till exempel hyran) till Försäkringskassan.

28.3.2 Metodstöd – misstagsinbetalning

Den som begär att få tillbaka en inbetalning, som hen anser sig ha gjort av misstag, bör skicka in en skriftlig begäran. Begäran ska skickas till Försäkringskassan, Fordringshanteringen, 831 84 Östersund.

Den enskilde ska i sin begäran ange de skäl som Försäkringskassan ska ta hänsyn till när frågan om att återbetala den gjorda inbetalningen prövas. I uppenbara fall krävs inte någon skriftlig begäran.

Om Försäkringskassan inte avser att betala tillbaka det inbetalda beloppet ska vi meddela den enskilde. Eftersom meddelandet till den enskilde inte är ett beslut kan det inte heller överklagas. Har den enskilde invändningar ska hen i stället vända sig till allmän domstol för att få sin sak prövad. Den enskilde lämnar då in en stämningsansökan till tingsrätten.

Betalningen till den enskilde hanteras enligt arbetsbeskrivningen Återbetalning.

Arbetsbeskrivningar - Fia (sfa.se)

Det finns en arbetsbeskrivning för Försäkringskassan och en för Pensionsmyndigheten.

29 Preskription

Det här kapitlet beskriver vad preskription är och hur den räknas för de krav som omfattas av den här vägledningen.

3 § lag om preskription av skattefordringar m.m. (LPS)

En fordran preskriberas fem år efter utgången av det kalenderår då den förföll till betalning, om inte annat följer av andra eller tredje stycket.

Har en fordran fastställts till sitt belopp sedan den förfallit till betalning, räknas preskriptionstiden i fråga om sådan del av fordringen som dessförinnan inte har varit indrivningsbar från utgången av det kalenderår då fastställelsen ägde rum. Detsamma gäller om en fordran har fastställts till sitt belopp sedan föreskriven tid för avlämnande av deklaration eller annan redovisning för fordringen gått ut.

[…]

Preskription innebär att åtgärder för att få betalt för en fordran inte får vidtas (10 § LPS). Försäkringskassans direkt verkställbara beslut drivs in enligt bestämmelserna i lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m. Det innebär att preskriptionstiden framgår av LPS. Preskriptionstiden är fem år efter utgången av det år då fordran förföll till betalning. Preskriptionstiden kan på ansökan av Skatteverket förlängas under vissa omständigheter, exempelvis om den enskilde har hållit sig undan (jfr 7 § LPS).

Början på preskriptionstiden är alltså kopplat till fordrans förfallodag och inte till när beslutet får laga kraft. Om ett beslut inte får laga kraft därför att Försäkringskassan inte lyckas delge beslutet, så påverkar det inte preskriptionstiden. Det innebär att fordran kan preskriberas trots att den aldrig har varit indrivningsbar. Men om beslutet omprövas eller överklagas innebär det att preskriptionstiden räknas från utgången av det kalenderår då det fick laga kraft. (Jfr 3 § andra stycket LPS och RÅ 2005 not 11.)

2 § LPS

Har för en fordran gällt mer än en sista betalningsdag, skall fordringen anses ha förfallit till betalning på den betalningsdag som inföll först.

Om beslutet har kommit i retur och skickats ut på nytt med en ny förfallodag räknas preskriptionstiden från den första förfallodagen.

Om den enskilde får anstånd med att betala medför inte det att den dag som ska vara utgångspunkt för preskriptionstidens beräkning flyttas fram. Det finns dock ett undantag som innebär att preskription inte inträder förrän två år efter att anståndet slutat gälla (4 § LPS). Undantaget kan få betydelse om ett långt anstånd beviljas i samband med skuldsanering eller om anstånd beviljas sent under preskriptionstiden.

Källförteckning

Författningar

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Rådets förordning (EEG) nr 574/72 av den 21 mars 1972 om tillämpning av förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpnings-bestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Socialförsäkringsbalken

Ärvdabalken

Handelsbalken

Utsökningsbalken

Rättegångsbalken

Lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid

Lagen (1962:381) om allmän försäkring

Räntelagen (1975:635)

Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag

Lagen (1981:739) om ersättning för inkassokostnader m.m.

Lag (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m.

Lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar

Konkurslagen (1987:672)

Lagen (1991:1047) om sjuklön

Lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret

Lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.

Skattebetalningslagen (1997:483)

Aktiebolagslagen (2005:551)

Lag (2007:324) om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter

Lagen (2005:130) om dödförklaring

Lag (2008:145) om statligt tandvårdsstöd

Delgivningslag (2010:1932)

Skuldsaneringslag (2016:675)

Förvaltningslagen (2017:900)

Förordningen (1987:978) om ekonomiska föreningar

Förordningen (1992:1094) om avgifter vid kronofogdemyndigheterna

Förordning (1993:1138) om hantering av statliga fordringar

Indrivningsförordning (1993:1229)

Förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd

Förordning (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare

Delgivningsförordning (2011:154)

Förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

FKRS

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2016:06 Gränsen mellan återkrav och condictio indebiti

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2016:07 Kvittning vid retroaktiva utbetalningar

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2022:05 Beviskrav vid bedömning av återbetalningsskyldighet

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2022:07 Särskilda skäl enligt indrivningsförordningen

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2022:08 Övergångsbestämmelser till ändringar i utsökningsbalken

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2022:11 Avdragsordning

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2023:16 Återställande av ersättningsdagar vid felaktig utbetalning av dagersättning

Allmänna råd

Riksförsäkringsverkets allmänna råd RAR 2001:8 om bostadsbidrag till barnfamiljer och ungdomar

Riksförsäkringsverkets allmänna råd [RAR 2002:14] om återkrav

Datainspektionens allmänna råd Tillämpning av inkassolagen

Förarbeten

Prop. 1962:90, Förslag till lag om allmän försäkring

Prop. 1993/94:123, Skuldsaneringslag

NJA II 1994 s. 29

Prop. 1995/96:186, Nya regler för bostadsbidrag

Prop. 1996/97:121, s. 37, Systembrister och missbruk inom socialförsäkringssystemen

Prop. 1998/99:77 s. 9, Eftergift vid återbetalning av bostadsbidragen m.m.

Prop. 2006/07:49, Vissa regler om ränta i samband med återkrav

Prop. 2007/08:61, s. 25, Kostnader för personlig assistans

Prop. 2008/09:200, s. 571, Socialförsäkringsbalk

Prop. 2012/13:1, s. 230, 231, Budgetproposition för 2013, utgiftsområde 9

Domar

FÖD 1984:22

FÖD 470-1979

FÖD 191-1988

FÖD 1153-1989

FÖD 1991:10

FÖD 1989:16

RÅ 2005 not 11

RÅ 2008 ref. 2.

RÅ 2009 ref. 2 I och II

RÅ 2010 not. 122

HFD 2011 ref. 61

HFD 2011 ref. 74

HFD 2011 ref. 81

HFD 2013 ref. 9

HFD 2013 ref. 50

HFD 2015 not 35

HFD 2017 ref. 65

HFD 2019 ref. 17

HFD 2020 ref. 18

HFD 2021 not 1

HFD 2023 ref. 21

HFD 2023 ref. 43

HFD 2023 not 53

HFD 2025 ref 5

Kammarrätten i Göteborg mål nr 1122-06

Kammarrätten i Göteborg mål nr 2955-2007

Kammarrätten i Göteborg mål nr 2955-2007

Kammarrätten i Göteborg mål nr 2390-08

Kammarrätten i Göteborg mål nr 2390-08

Kammarrätten i Göteborg mål nr 3701-2009

Kammarrätten i Göteborg mål nr 6577-09

Kammarrätten i Göteborg mål nr 136-10

Kammarrätten i Göteborg mål nr 1427-16

Kammarrätten i Göteborg mål nr 418-18

Kammarrätten i Göteborg mål nr 2891-21

Kammarrätten i Göteborg mål nr 1749-21

Kammarrätten i Göteborg mål nr 5773-22

Kammarrätten i Jönköping mål nr 3320-2007

Kammarrätten i Jönköping mål nr 1280-08

Kammarrätten i Jönköping mål nr 2473-08

Kammarrätten i Jönköping mål nr 1280-08

Kammarrätten i Jönköping mål nr 3299-13

Kammarrättens i Stockholm mål nr 2229-2001

Kammarrätten i Stockholm mål nr 2229-2001

Kammarrätten i Stockholm mål nr 2714-07

Kammarrätten i Stockholm mål nr 6121-07

Kammarrätten i Stockholm mål nr 3249-2007

Kammarrätten i Stockholm mål nr 6121-2007

Kammarrätten i Stockholm mål nr 5649-08

Kammarrätten i Stockholm mål nr 3668-08

Kammarrätten i Stockholm mål nr 4863–08

Kammarrätten i Stockholm mål nr 9270-2008

Kammarrätten i Stockholm mål nr 9270-2008

Kammarrätten i Stockholm mål nr 4789-09

Kammarrätten i Stockholm mål nr 6454-09

Kammarrätten i Stockholm mål nr 476-2010

Kammarrätten i Stockholm mål nr 476-10

Kammarrätten i Stockholm mål nr 3484-2010

Kammarrätten i Stockholm mål nr 5862-11

Kammarrätten i Stockholm mål nr 6103-18

Kammarrätten i Stockholm mål nr 6103-18

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 3358–3359-07

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 1055–1058-09

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 3436-2000

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 1715-20

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 1715-20

Kammarrättens i Sundsvall mål nr 3436-2000

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 53-13

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 187-13

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 633-13

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 2636-2638-13

Kammarrätten i Sundsvall mål nr 1434-18

NJA 1933 s. 25

NJA 1961 s. 18

NJA 1970 s. 539

NJA 1988 s. 132

NJA 1989 s. 224

NJA 1991 s. 3

NJA 1994 s. 177

NJA 1997 s. 364

NJA 2011 s. 739

NJA 2013 s. 413

Föreskrifter

Kammarkollegiets föreskrifter 2006:1 om hantering av statliga fordringar

Pensionsmyndighetens föreskrifter 2014:4

Vägledningar

Försäkringskassans vägledning 2001:7 Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut

Försäkringskassans vägledning (2003:6) Assistansersättning

Försäkringskassans vägledning (2004:7) Förvaltningsrätt i praktiken

Försäkringskassans vägledning (2005:1) Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar

Försäkringskassans vägledning (2005:2) Fordringshantering hos Försäkringskassan

Försäkringskassans vägledning (2018:1) Rättelse och ändring av beslut

Processer

Försäkringskassans process (2017:01) Återbetalning

Riktlinjer

Försäkringskassans riktlinjer (2005:14) Att skriva kommuniceringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan.

Försäkringskassans riktlinje 2011:34 Handläggning av ärenden som avser personer med skyddade personuppgifter

Övrigt

Lavin, Rune – Återbetalning av social ersättning, Norstedts, 1986

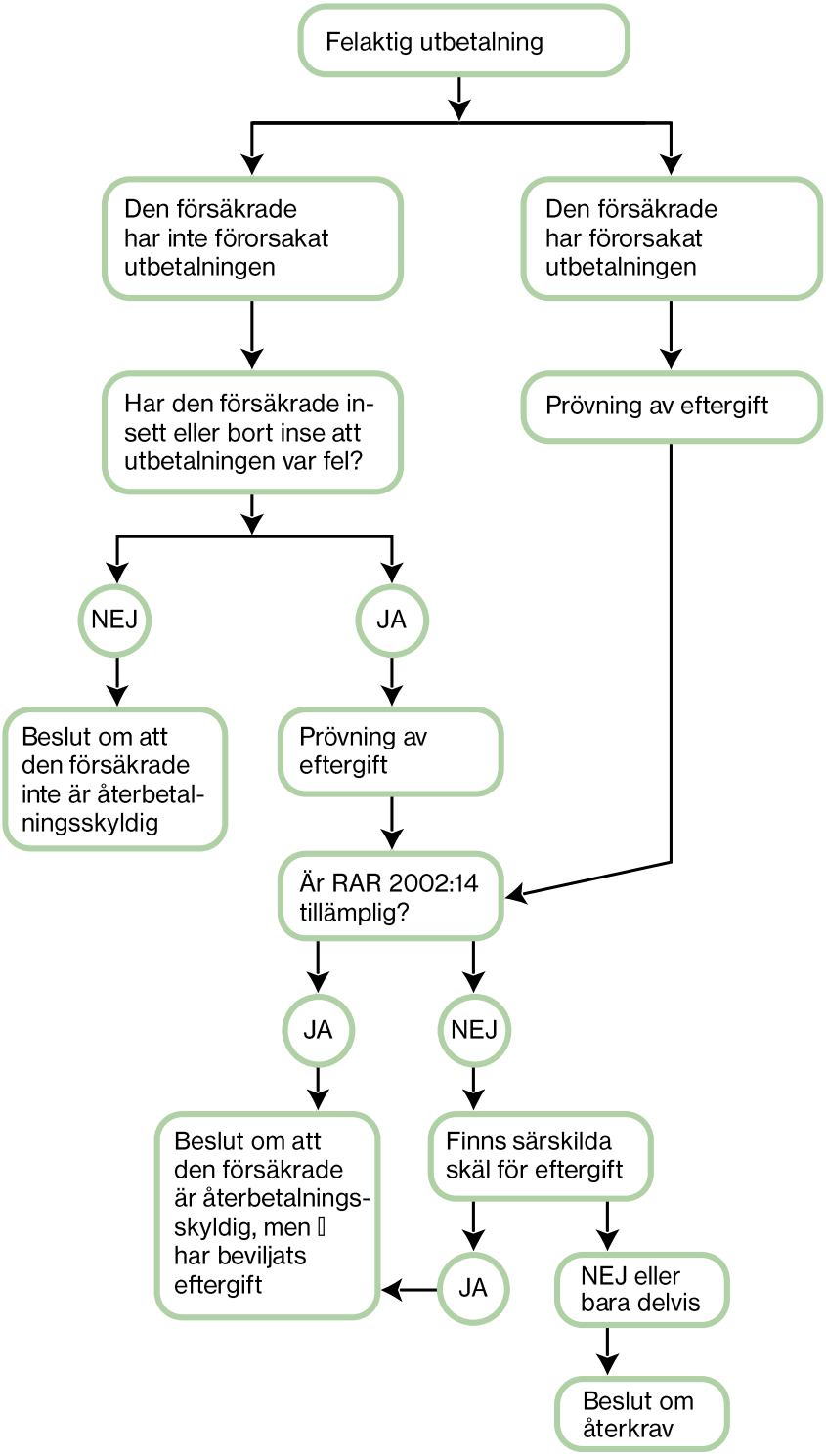
Lavin, Rune – Mål om återbetalning av social ersättning i nyare rättspraxis, Förvaltningsrättslig tidskrift, 2015

Rönström, Emma – Återbetalning av socialförsäkringsersättning och arbetslöshetsersättning, JUNO-version 1, 2021

www.kronofogden.se

www.bolagsverket.se

Bilaga 1 Flödesschema om återbetalningsskyldighet

Bilaga 2 Kvittningsschema för Försäkringskassans krav

Fordran består av krav i	Lagstöd för krav	Kvittas mot utbetalning av					
		Balken	Fam-bidrag	Högkostnads-skydd för sjuklöne-kostnader	Arbetsmarknads-politiska insatser*	Ersättning till arbetstagare för etableringsjobb
Balken	108 kap. 2 § SFB			nej		nej
Ränta och avgifter	108 kap. 15 och 19 §§ SFB			nej		nej
Familjebidrag och ränta	4 § LET			nej		nej
Arbetsmarknadspolitiska insatser*	8 kap. 1-2 §§ FEA			nej		nej
Ränta och avgifter Arbetsmarknadspolitiska insatser*	8 kap. 3-4 §§ FEA			nej		nej
Högkostnadsskydd för sjuklönekostnader	5 § FHA	nej	nej		nej	nej
Ränta i högkostnadsskydd för sjuklönekostnader	6 § FHA	nej	nej		nej	nej
Arbetshjälpmedel	5 § FAM			nej	nej	nej
Ersättning till arbetstagare för etableringsjobb	32 § FEE		nej	nej	nej	
Lagstöd för kvittning		108 kap. 22 § SFB	4 § LET	8 § FHA	8 kap. 6 § FEA	33 § FEE

* Här ingår Aktivitetsstöd, Etableringsersättning samt tilläggsförmånerna för Etableringsersättning enligt förordning (2017:819) (FEA)

Bilaga 3 Kvittningsschema för Pensionsmyndighetens krav

	Kvittas mot utbetalning av				
Fordran består av krav i	Balken	ÅP	BTP	EP	AL
Balken	JA	JA	JA	JA	JA
Ränta och avgifter *	JA	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ
Ålderspension	JA	JA	JA	JA	JA
Bostadstillägg	JA	JA	JA	JA	JA
Efterlevandepension	JA	JA	JA	JA	JA
Arbetsskadelivränta **	JA	JA	JA	JA	JA
Skadestånd vid brottsmål	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ
Misstagsutbetalning	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ	NEJ
	108:22 SFB	14:7 LIP	31§ BTPL	8:7 EPL	6:7 LAF

* Se vägledning 2005:02 avsnitt 9.3
** Arbetsgivarkod B och 1--9

Förkortningar av förmåner

Förkortning	Förmån
DP	Delpension
EP	Efterlevandepension
ÅP	Ålderspension
BTP	Bostadstillägg för pensionärer
AL	Arbetsskadelivränta
HT	Hustrutillägg